

Tartalom Contents

Hazai dolgaink		Home affairs	
Olvasóink írják - a Szombat válaszol	2	Letters to the Editor	
A remény - Izrael Állam Függetlenségi Napjára	3	Hatikvah - To Israel's Independence Day	
Gadó János: Hogyan lesz valakiből Scharf Móric - Adalékok a Rózsa T.-ügyhöz	4	How to Make a Moritz Scharf? - Contributions to the Rózsa T. Case	
Hogyan rabolták és dézsmálták" - A zsidó arany sorsa 1944-től 1956-ig (V. E.)	7	How It Has been Robbed and Levied? - The Fate of Jewish Gold from 1944 until 1956	
Mezei András verse	7	A Poem of András Mezei	
Jelentés a Magyar Zsidó Levéltár rendezési munkálatairól	8	A Report on the Hungarian Jewish Archives	
Hitközségi küldöttgyűlések (g. j. -ai)	9	Conferences in the Jewish Community	
Válasz Raj Tamásnak (A Magyarországi Zsidó Szociális Segély Alapítvány Kuratóriuma)	10	A Reply to Tamás Raj	
Minden zsarnok mögött kezében spongyával egy történész áll...-interjú Randolph L. Brahmával (Mbj)	11	There is a Historian Behind Every Despot - An Interview with Randolph L. Brahm	
„Tiszteletbeli zsidó levelém” - Króó László beszélgetése a zsidómentő Szalay Miklóssal	12	“I Became a Honorary Jew” - A Conversation with Miklós Szalay	
A kárpátaljai megmaradtak (Róbert)	14	Survivors in Carpatho-Ruthenia	
Megnyílt a holocaust rendel	14	The Holocaust Clinic Has Been Inaugurated	
Gazdaság		Economy	
Washingtoni szédertől a Vállalkozók Pártjáig - Szegő Krisztina interjúja Zwack Péterrel	15	From the Washington Seder to the Party of Venturers - An Interview with Peter Zwack	
Lesz-e mecénás a milliomosból? - tudósítás a Maecenas II. konferenciáról (Sz. K.)	18	Can a Patron of Art Become a Millionaire?	
Világ		World	
Milan Kundera: Európa elrablása - részlet (Jehuda Lahav fordítása)	19	The Robbing of Europe (Excerpt)	
Jehuda Amiháj verse (Gergely Ágnes fordítása)	19	A Poem of Yehuda Amichai	
Zsidó közösségek Finnországban (Pap Éva)	20	Jewish Communities in Finland	
Kóborló dokumentumok - Stasi kézben a náci akták (Dunai Andrea)	22	Lingering Documents - Nazi Files in the Hands of the Stasi	
Kozma György: Képes charta Casablancából	23	A Pictorial Charter from Casablanca	
Izrael		Israel	
Várai Emil: Milyen Erec? - izraeli riport	24	What is Eretz Like? - A Report From Israel	
Hagyomány		Tradition	
Lág báómer (Jólesz László)	27	Lag baomer	
Luáh - imaidők	28	Times of Prayer	
Tarbay Ede verse	29	A Poem of Ede Tarbay	
Martin Buber: A Báál Sém halála (Schein Gábor fordítása)	29	The Death of Baal-Sem	
Történelem		History	
Zsidó szellemi élet Magyarországon a két világháború között - konferencia összefoglaló (Gadó János, Lózszy Tamás)	30	Jewish Intellectual Life in the Interwar Period - The Papers of the Conference	
Domán István: Jesiva-éveimről: Büdszentmihály	33	On my Yeshiva-Years in Büdszentmihály	
Száz éve született Komoly Ottó (Magén István)	35	Ottó Komoly was Born 100 Years Ago	
Kultúra		Culture	
Charles Fenyvesi: Mikor kerek volt a világ - Bemutatkozás (Walkóné Békés Ágota fordítása)	36	When the World was Whole	
Lőw rabbi „unokája” - Thury Levente Gólemeiről (m)	39	The "Grandchild" of Rabbi Löw - On the Golem-Sculptures of Levente Thury	
Jajtelesz és társai (Róbert Péter)	40	Isaac Yaiteles and his Companions - Hungarian Jewish Folk Musicians	
Rosner Vera: A kérdés; Szívd vissza	40	The Question - Deny It	
Az „elveszthetőség” költője - Johannes Bobrowski versei (Schein Gábor fordításai)	41	The Poems of Johannes Bobrowski	
Könyvespolc	42	New Books	
Shefford Budapesten és New Yorkban (ve)	43	Shefford in Budapest and New York	
Gyerekvót	44	Children's Corner	

Címlapunkon Thury Levente agyagszobra

Szombat

1992 május

A Magyar Zsidó Kulturális Egyesület folyóirata.

Főszerkesztő: Szántó T. Gábor. Megjelenik évente tízszer, a Soros Alapítvány támogatásával. A kéziratok szerkesztése lezárult: 1992. április 16-án. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII. Garay u. 48. Levélcím: Bp. 70. Pf. 216. 1440 Telefon: (36-1) 142-6924. Szerkesztőségi órák és hirdetésfelvétel: csütörtökönként 16 és 17 óra között. Előfizethető a kiadóhivatalban ill. postautalványon az Ybl Bank 219-98904/1264-7...„Szombat”, 1264-7-5036 számú alszámlán. Lapengedély száma: III. (Kul/174) 1989. HU ISSN 0865-3844. Készült az Omnyom BT.-nél, a POLINOM Kft. közreműködésével, felelős vezető: Babits Antal.

Olvasóink írják

Ne bagatellizáljunk!

Csodálkozással olvastam Simon Iván levelét a *Szombat* januári számában, amelyet némi késedelemmel kaptam meg.

Simon azt írja, „a primitív csahosokra oda kell figyelni, de ezeket a tényezőket pont a Gadó György féle reagálások erősítik, teszik ismertté. Ha tehát abban az országban, ahol alig negyvennyolc éve 6 hét alatt, a magyar közigazgatás tevékeny hozzájárulásával többszáz ezer zsidót deportáltak, gyűlöletet szító irományok jelenhetnek meg, ha az MDF tisztségviselői burkoltan, vagy nyíltan antiszemita gerjesztésben vesznek részt, akkor Simon úr azt a Gadó Györgyöt teszi ezért felelőssé, aki konkrétan elmondta a parlamentben, miről is van szó.

Simon úrnak és a hasonló gondolkodásúaknak azt javasolom, hogy okuljanak az osztrák példából.

Az osztrák parlament a minap a következő törvényt fogadta el:

„Aki nyomtatott, vagy elektronikus médiában, vagy nyilvánosan nagyobb közösség előtt nacionalista népirást, vagy más, az emberiség ellen elkövetett nemzeti-szocialista gáztettet letagad, ártalmatlannak nyilvánít, vagy valamiképpen igazolni próbál a jövőben, az új törvény szerint büntetendő cselekményt követ el. A büntetés mértéke 1-től 10 évig terjedő börtönbüntetés. Különösen veszélyesnek minősülő cselekmény esetén 20 évig terjedő elzárásra ítéltető.”

Jól emlékszem, hogy bagatellizálták az osztrák zsidók a nácizmust gyermekkoromban. Arra is emlékszem, hogy milyen nagy magyar „patrióták” voltak rokonaim Magyarországon, amikor mint menekült a háború alatt ott tartózkodtam. A struccpolitika, amit Simon úr javasol, talán egyeseket megnyugtat, de a történelem bizonyítja: katasztrófális következményekkel jár. Ne feledkezzünk meg arról, hogy az antiszemita, vagy azoknak, akik talán nem is azok, de eltűrik, hogy az antiszemitizmust politikai eszközként használják, mindig kellene az alibi-zsidók. Ilyenek Magyarországon is vannak, de azért nem kell őket dicsőíteni. Az igazi magyar hazafiaknak (nem zsidóknak és zsidóknak egyaránt) nem lehet érdeke, hogy hazájuk visszatérjen a levitézlett Horthy-korszak „értékei”-hez. Ezért tulajdonképpen hálát kellene kifejezni Gadó Györgynek, akinek volt bátorsága, hogy kimondja a valós tényeket. Szomorú, hogy ezt egy zsidó embernek kellett megtennie. Még szomorúbb, hogy ezért még meg is róják.

Karl Pfeiffer,
a bécsi Die Gemeinde szerkesztője

Purim Nagykanizsán

Felhívásuknak eleget téve, hogy írjunk a városunkban zajló zsidó hitéletéről, kérjük, közöljék: Nagykanizsán a hitközségünk a Purim ünnepet 1992. márc. 22-én közösen ünnepelte meg, s az ünnepen 40 fő vett részt. A gyerekek rövid műsorral kedveskedtek az ünneplőknek, és hitközségünk megvendégelte az ottlévőket.

Hittestvéri üdvözléssel:

Schein Gyula
elnök

Katzenbacher Ferencné
ügyvezető

A *Szombat* válaszol

A vitát lezártuk

Annak ellenére, hogy jeleztük, a magunk részéről nem kívánjuk folytatni a továbbiakban a „járóbeteg” vitát, számos reagálás érkezett *Turán Tamás* márciusi számunkban közzétett nyílt levelére. Íróik mellette és ellene számos érvet sorakoztatnak fel, ám akad, aki meglehetősen intoleranciával, szerkesztőségünk elhatárolódását várja az *Egy „járóbeteg” panaszai* című írástól. Bár a vitát lezártuk, három dolgot tisztázni szeretnénk.

1. Izrael a zsidóság kikerülhetetlen és kétségbevonhatatlan értékű realitása, a Cion-gondolattal egyetemben. Az „érted haragszom, nem ellened” elv alapján – miután magunkénak érezzük az Országgal kapcsolatos problémákat is – nem zárkozunk el alkalmasint kritikus hangvételű írások közzétételétől sem.

2. Folyóiratunk közéleti küldetését abban látjuk, hogy a zsidó közösséget érintő ügyekben sokoldalúan informáljuk olvasóinkat, és a felmerülő vitákban ésszerű terjedelmi keretek között fórumot adjunk a különböző véleményeknek. Ebből a szemszögből a *Szombat* szolgáltatásnak tekinteni önmagát, nem pedig döntőbírónak.

3. Ugyanezen okból természetesen nem határoljuk el magunkat egyik írástól sem, mely hasábjainkon napvilágot látott, mert véleményünk szerint egy szöveg önmagát minősíti, illetve a befogadó ízlése és vérmérséklete szerint ítél felette. Végül: a *Szombat* szerkesztési elvei a zsidó szellemiségben belüli pluralizmusban és a „népfrontos” jellegben gyökereznek.

Mert *nincs más orgánium*, ahol örömeink és gondjaink, hasonló és eltérő nézeteink – ha olykor érdesebb hangnemen is – megjelenhetnek.

A *Szombat* szerkesztősége

Bánhunyadi Andrea, Gyula. Fellekesülve izraeli látogatásán, úgy érzi, valamit meg tudna őrizni abból, amit ott „5752”-ben látott, ha elsajátíthatná a héber nyelvet. Ebben kéri segítségünket. A MAZSIKE budapesti klubjában működik ugyan héber nyelvtanfolyan, de látogatása az Ön számára aligha megoldható. NEM kezdeményezhetnének az Önök körzetében, Debrecenben héber nyelvtanfolyamot?

Vörös József, Sárvár. Szerkesztőségünkhöz fordult annak reményében, hogy általunk sikerül felkutatni azt a két személyt, akikkel 1945 január 18-án este 10 óra tájt a Berli-ni-tér óvóhelyén együtt bújdostak. Egymást igazolva sikerült az orosz parancsnokságon kiletüket tisztázniuk. Ha életjelt adnak magukról, Sárvár, Tinódi u. 36., 9600 címre tegyék.

Számos olvasónk eljuttatta szerkesztőségünkhöz 1944-es aranyéletének igazoló okmányát. Amint márciusi cikkünkben utaltunk rá, május 28-án 13 órakor, a Markó u. 25. alatt a PKKB IV. emelet 473-as számú tárgyalóteremben folytatódik a próbaper. A letéti jegyeket továbbítottuk a felperes képviselőjének, hátha a későbbiekben valamennyi érintett érdekében hasznosítani tudja a dokumentumokat.

Itthon

Kétértelmű „kárpótlás”

„Csoda történt a Parlamentben” – így kezdi cikkét a *Mai Nap* tudósítója arról a szavazásról, amelyre április 7-én, a késő délutáni órákban került sor, az úgynevezett második kárpótlási törvény módosítványával kapcsolatban. Amennyiben a tisztelt Ház a miniszter ellenében minimális (51%-os) többséggel nem fogadta volna el Raj Tamás (SZDSZ) és dr. Gyurkó János (MDF) képviselők módosító javaslatát, úgy a magyarországi maradék zsidóság szinte teljes mértékben kimaradt volna az egyébként is oly csekély kárpótlásból: az eredeti törvénytervezet szerint ugyanis a külföldi államtól (esetünkben az 1960-as évek Nyugat-Németországtól) kapott jóvátétel most kizáró okként szerepelt volna. A német jóvátétel tudvalevőleg más tényálladékra, nem a Magyarországon a magyar hatóságok által elvett tulajdonra vonatkozott.

Az elfogadott törvénybe sajnos bekerül egy ennél talán súlyosabb jogsértés: az Országgyűlés elutasította ugyanis azt a módosítványt, amelyet az említett képviselők az úgynevezett letéti jegyekre vonatkozóan nyújtottak be. 1944-ben az akkori fasiszta hatóságok a zsidóktól elvett értéktárgyakat formálisan „csak” letétbe vették. A leszavazott indítvány lehetővé tette volna, hogy a történelem viharaiából megőrződött letéti jegyekkel rendelkezők akár peres úton is visszakövetelhesék ingóságukat. Mivel a törvény végül is csak kárpótlásra, vagy életjáradékra nyújt lehetőséget, így az valójában – alkotmányos sértő módon – utólagos államosítást hajt végre, ami ellenkezik szinte valamennyi nemzetközi és emberi jogi egyezményvel.

Lapzártakor immár a harmadik kárpótlási törvény részletes vitája is befejeződött. Raj Tamás „az életüktől és szabadságuktól politikai okból jogtalanul megfosztottak kárpótlásáról” szóló parlamenti beszédében érthetetlennek és sajnálatosnak tartotta, hogy a legfontosabb, az élet- és szabadságvesztés témaköre utolsóként került a törvényhozás elé. Az élet megfizethetetlen – mondta –, ám ha mégis kárpótolni akarjuk, nem tehetünk különbséget élet és élet, halál és halál között. Nem lehet egyesek életét – mint a törvénytervezet tartalmazza – egymillió forinttal, másokét (talán mondanunk sem kell, itt jórészt zsidókról van szó) szinte semmivel „megfizetni”. Raj Tamás egymaga két tucatnyi módosító javaslatot nyújtott be: ne számítson be a személyi kárpótlásba a „külföldi állami forrásból” (esetünkben a német államtól) kapott jóvátétel, a munkaszolgálatosok és a deportáltak kárpótlása ne csak a „külföldre” hurcoltakra, illetve a „frontszolgálatot teljesítettek” vonatkozzék. (Gondoljuk csak a Dunaparton kivégzettek, a halálmenet, a gettó, a honi munkaszolgálat, vagy a kőszegi gázkamra áldozataira!) Csak remélni tudjuk, hogy a határozathozatal előtt sikerül olyan kompromisszumot létrehozni, amelybe a Kormány – nemzetközi hitelének megőrzése végett is – kénytelen lesz beleegyezni. Értesüléseink szerint az előterjesztők (dr. Gyurkó János és Raj Tamás) a kárpótlási jegyek kérdésében az Alkotmánybírósághoz fordultak, és a személyi kárpótlással foglalkozó határozat hozatala előtt összehívták az Antiszemitizmus Elleni Interparlamentáris Tanács magyar tagozatát.

Sokan közülünk 40-50 éve várnak arra, hogy végre elégtételben részesüljenek. Jó lenne, ha nem adnának okot rá, hogy reményeinkben ismét csalódnunk kelljen.

–S

Otthon

A remény

Mi más jelképezne jobban egy nemzet identitását saját nyelvén alkotott irodalmánál, annak is talán legérzékenyebb részénél: lírájánál? Mi más jelképezne különbül egy állam szuverenitását himnuszánál? Amikor 1887-ben *Naftali Herz Imber* papírra róta versét, nem sejtette, hogy életművének csupán e darabja fut be komoly „karriert”. Ez a néhány sora azonban kitörölhetetlen a zsidó köztudatból. Idén május 7-re esik a Jom Háácma-ut, Izrael Állam Függetlenségi Napja. Ebből az alkalomból tesszük közzé a remény dalát.

התקווה

כל עוד בלבב פנימה
נפש יהודי הומיה,
ולפאתי מזרח קדימה,
עין לציון צופיה,

עוד לא אבדה תקותנו
:התקווה שנות אלפיים:
להיות עם חפשי בארצנו
בארץ ציון וירושלים.

A remény

*Míg a zsidó érzés a szívekben él
és a szem még mindig Keletre néz,
És a zsidó lélek ha Cionba tér,
nem veszett el még minden remény.*

*Kétezer éves remény s akarát
nem veszett el, a szívünkben él:
mert a zsidó nép csak hazájában szabad,
Cion és Jeruzsálem földjén.*

Szántó T. Gábor fordítása

A remény eredeti formájában hosszabb vers, s második szakaszának szövege részben eltér az itt közölt változattól. A fenti nyolc sor – Izrael Állam himnuszaként – a legismertebb.

Hogyan lesz valakiből Scharf Móric?

Adalékok a Rózsa T.-ügyhöz

Csurka Istvánnak nyilván nagyon kellett Rózsa T. Endre. A kormány hónapok óta folytatja kampányát a média fölötti dominancia megszerzéséért, és e kampányt a jobboldali sajtóban sűrűn kísérik antiszemita felhangok. Miután ennek felhánytorgatása már valószínűleg nagyon zavarta a médiaháború kormánypárti harcosait, igazán jól jött nekik a par excellence zsidó, aki a Rádió elleni támadás kulcsemberevé vált. A Rádió belső folyóiratának egyik szerzője 'Scharf Mórchoz hasonlította őt, ahhoz a tizenhárom éves zsidó fiúhoz, aki a tizaeszlári perben saját apja ellen tanúskodva azt vallotta, hogy enszemével látta, amint az apja a zsinagógában vérét veszi Solymosi Eszternek.

A Magyar Zsidó Kulturális Egyesület, az első igazán autentikus és nem kincstári zsidó szervezet megalakításában kétségtelen érdemeket szerzett Rózsa T. Endre *hogyan juthatott egy táborba Csurka Istvánnal, a magyarországi antiszemitizmusa egyik élharcosával?* Az eset legalább annyira szól a magyarországi zsidóságról, mint Rózsa T. Endre személyéről. Az ő nemzedéke, a mi nemzedékünk szinte csak azt tanulta meg felmenőitől, hogyan *nem* kell zsidónak lenni. Aki ezzel radikálisan szakítani akar, és ország-világ előtt kipát ölt, az olyan kockázatot vállal, mint az ismeretlen terepre merészkedő felfedező. Könnyen elsüllyedhet a mocsárban.

A homogenizáló pártállam, amely az autonóm közösségekben mindig veszélyt látott, nem nézte jó szemmel a hivatalostól eltérő magatartásformákat

sem. Amikor a hirtelen politikai változásokkal megnyílt a tér a szabad szervezkedés előtt, a megroggyantott, többé-kevésbé államosított szervezetek, amelyek a diktatúra idején nem tudtak a civil társadalomban mélyen gyökerező, hiteles kapcsolatokat és ennek megfelelően hiteles szerepeket kialakítani, bizonytalanságukat most szerepeik túlkompenzálásával kezdték leplezni. Példa erre a *kereszténységre* hivatkozó politikai mozgalmak hirtelen, agresszív fellépése a közéletben. ezek a más helyről vagy más korból átvett szerepmoделlek persze nem hitelesek, ahogy a mástól levetett ruha sem mutat jól az új tulajdonoson: szűk vagy lötyög vagy csáléra áll.

A honi zsidóság esetében még rosszabb a helyzet. A pártállam egyetlen szerepként a vallásos zsidót tűrte meg, azt is csak a templom falain belülre szorítva, a síránkozáson és a hálálkodáson kívül mást nem tolerálva. Mikor a háború után született zsidó nemzedék a hetvenes években körülnézett, és valami fogódzót keresett azonosságtudatának kialakításához, a számára nem túl vonzó *vallási gettón* kívül mást nemigen láthatott. az egymás után következő kétfajta totalitarizmus a zsidó közösségi életet, amely továbbadhatta volna a hagyományokat, szinte teljesen kipusztította. Nem maradtak a közösségi szokás által hitelesített szerepmoделlek. Így váltak e korosztály tagjai jellegzetesen „negatív zsidóvá” aki származásának tudatát csak mint veszélyérzést hordozza magában, pozitív kötődése a zsidósághoz nincs.

Interjúrészetek az Új folyosó című rádiós folyóirat Rózsa T. Endrével foglalkozó számából

Szenási Sándor, a művelődéspolitikai rovat munkatársa

Rózsa T.-nél napirenden volt az, hogy ez a goj meg az a goj, amivel önmagában engen nem lehet megsérteni, de nem tudom, hogy egy embernek miért fontos ez? És akkor valahogy kialakult bennem – mondom, nem volt bennem személyes sértettség, de valahogy kialakult bennünk, a többiekben is – egy ilyen viszolygás. Aztán egy reggel ott ültem az íróasztalnál, telefonáltam, bejött, és megint valami ilyen gojos, keresztényes megjegyzést tett rám, meg az anyámra, és akkor megfogtam, és belevágtam a kaktuszaiba, amiket gondosan nevelgetett magának évekig, mert mindig ő locsolta őket Egyszercsak a PAF összes vezetője, sőt állítólag a TV2 egy-két vezetője is – kapott egy levelet, amiben az állt, hogy Györffy Miklós meg én antiszemiták vagyunk.

Váradí Júlia, a művelődéspolitikai rovat munkatársa

Meg kell, hogy mondjam, hogy ebben az egészben az én zsidó indentitásom alakulásában Rózsa Bandi hihetetlenül negatív szerepet játszott. Lehet, hogy én ma egészen

másképp gondolkodnék a saját zsidóságomról, ha nem ismertem volna ezt az ember ilyen közéről. Aki az erőszakosságával, az önmagát nagyon ellenszenves módon és teljesen érthetetlenül és megmagyarázhatatlanul másoknál jobb színben való beállításával olyan negatív érzéseket keltett bennem a zsidósággal kapcsolatban, hogy inkább elfordultam ettől a témától, mintsem, hogy ezzel igazából foglalkozni kezdtem volna. Sőt, majdhogynem szembefordultam saját zsidósággal. A riportban, melyet Réz Andrással készített Rózsa T. Endre egy filmről, teljesen váratlanul, a témához szinte nem is kapcsolódva, Rózsa T. Bandi kérdéseiből két dolog derült ki. Az egyik dolog az volt, hogy a KGB valamilyen módon benne volt az izraeli-arab viszony alakulásában, tehát ott volt a palesztínok mögött. A másik dolog, ami kiderült Chrudinák Alajosnak ílymódon a KGB-vel szoros kapcsolatai voltak. Én leestem a székről, meg kell, hogy mondjam, amikor ezt meghallottam a művészetkritika 15 percünkben. Mondom, föl akarod jelenteni a Chrudinákot? Hát neki ez a szándéka. Hát mondom, akkor itt van a MUOSZ etikai bizottsága, azonnal jelentkezzen náluk, és ott jelentsd fel, de ne a műsorban. Te szereptévesztésben vagy Bandi,

Nem születtek vállalható szerepmoделlek, így szinte a semmiből kellett elindulni valamilyen közösségi létforma kialakítása felé. Jó példája ennek az a fiatalokból álló, teljesen amorf társaság, amely még *Scheiber Sándor* idejében kezdett feltűnedezni a Rabbiképző Intézet péntek esti kiddusain, de többnyire a folyosón, az előtérben élt társadalmi életet, a vallásos szertartás nem vonzotta, annak végeztével pedig, mivel mást nem tudott elképzelni, elment egy étterembe vagy cukrászdába. A péntek esti cukrászda hagyománnyá vált, de ezen túlmenően a fiatalok semmilyen zsidó szerepet nem tudtak fölvállalni. Egy konspiratív módon szervezkedő tanuló kör, egy-két zártkörű társaság, ahová csak beszélgetni jöttek össze az emberek – ez volt a nem kincstári szervezettség csúcsa. E korszak legjellemzőbb közösségi formája a házibuli.² *Nem születtek a nyilvánosság előtt is vállalható zsidó szerepmoделlek* – a negatív zsidók elindultak valahová, de még nem váltak pozitív zsidókká.

Ilyen állapotban találta a honi zsidóságot a demokratikus átalakulás. Autentikus, alulról jövő kezdeményezésként megalakult a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület.³ Ez az egyesület több száz, vagy olykor ezernél is több embert megmozgató programokat szervezett, és a magukat gyökértelennek érző „negatív zsidók” végre azt hitték: közösségre találtak. Működésének első hónapjaiban a legkülönbözőbb témájú összejöveteleken ismétlődött ugyanaz a forgatókönyv: egymás után álltak fel az emberek, és tettek önvallomást: milyen rossz volt hosszú időn át titokban, veszélyként megélni a zsidóságot, milyen jó, hogy ezt végre valahol ki mondhatják.

Ez az optimizmusra okot adó, tabukat döntöge-

tő, testvériséget ígérő korszak körülbelül ugyanannyi ideig tartott, mint az egész magyar társadalomban. Az MAZSIKE vezetői számára hamarosan kiderült, hogy a közéleti zsidó szerep politikai pesztizszé konvertálható a magyar közéletben vagy a zsidó beharcokban – ezzel a lehetőséggel többen éltek is. Aztán megjelentek a színen a külföldi zsidó szervezetek tucatjai, amelyek mind meg akarták alakítani magyarországi fiókjait, és ehhez pénzt és külföldi utakat ajánlottak fel. A spontán induló eszmélési folyamat eltorzult. A hatalom, a presztízs (vagy ezek ígérete), a külföldi szervezetek által támasztott elvárások és készen szállított szerepmoделlek a honi közösségben torz szerepeket szültek. Prosperáló közösség és elszánt politikai akarat: ezt a képet kellett mutatni a külvilág felé, miközben számos esetben *alig létezett közösség*.⁴ Felnőtt ruha a magyar zsidó közélet csenevész gyerekestén.

Mindez nem segítette elő az *alulról szerveződő*, spontán közösségi élet kialakulását, hiteles közösségek megszületését, amelyeknek hátát nekihivta az egyén vállalhatná zsidó mivoltát a külvilág előtt.⁵ Ma, 1992-ben vannak már hivatalos zsidó személyiségek, de erős, a hétköznapi élethez ezer hajszálgyökérrel kapcsolódó zsidó közösségek nincsenek. Nincsen zsidó civil társadalom, így aztán nem tudjuk: hogyan legyünk zsidók a hétköznapi életben? Aki erre vállalkozik, az egyedül marad. Nincsen mögötte közösség, amely támogatná, amelynek támaszkodva erősnek érezhetné magát, mint akár a Jehova tanúi az utcán. Őket valaki küldte. Az önmagát vállaló zsidót senki sem küldte.

Hivatalos zsidó szerepmoделlek viszont annál

azt gondolod, hogy neked az a dolgod itt a Rádióban, hogy nyilvánosan feljelentess. Ocsovai Gabi is bólogatott, és ő is mondta, hogy ezt a borítékot ő nem írhatja alá. Mire Bandi azt mondta, hogy márpedig nagyon sajnálja, ő nem ért egyet a mi véleményünkkel, mi hiába vitatkozunk, ez a műsor le fog menni.

Vitray Tamás interjúja Rózsa T. Endrével a Nap TV január 11-i műsorában

Rózsa T.: Hát nézd, a kollégáim már nyár óta szembefordultak velem, mióta nyilvánosságra került a felterjesztés ténye. Tehát se nem javult, se nem romlott a helyzetem. És a kollégáim elfordulása viszont korábbra megy vissz, egy ilyen kicsi textildarabban van összefüggésben. Ez a kicsi textildarab nagyon erős. Ez a kipa. Ez a kipa, amit én hordtam, idén nyár óta nem hordom, ez az én számomra örömet okoz. Szóval zsidónak lenni nekem jó, az komfortérzés, és ez a ruhadarab, ez a picike kis textildarab egy jó érzés. De úgy érezték kollégáim, olyanok akiket Deák Gábor barátom titokzsidóknak nevez, hogy ez egyfajta provokáció. Én soha nem éreztem semmiféle bántást a magyar társadalom részéről, egyes-egyedül olyan kollégáim voltak, akik megjegyzéseket tettek, akik maguk is zsidó etnikumhoz tartoznak. Tehát egyfajta túlérzékenységet vélek ebben fölfedezni. Na most hát én nem akartam to-

vább provokálni, hogy ha ők ezt így érzik, és akkor levetem.

Ocsovai Gábor a Magyar Rádió főmunkatársa

Az alelnök-jelöltséget nyilván azért vállalta el, mert úgy érezte, beszűkült a mozgásteretősége a rádióban, és ez hozzásegítheti őt ahhoz, hogy valamelyest kiszabaduljon ebből a mondhatni elszigeteltségből, korlátozottságból. Nyilván úgy érezte, hogy ezt a megtiszteltetést nem szabad elutasítania.

Győri László, a Külföldi Adások Főszerkesztősége munkatársa

Én csak gondolom, hogy én lennék a „titok zsidó”. Nyilván mások is tettek megjegyzést a sapkájára, mert nagyon furcsa dolog, hogy valaki hol hord kipát, sábeszdeklit, hol nem. Szeretném előrebocsátani, mindenkinek magányügye, hogy a saját vallásához, vagy származásához milyen a viszonya. Rózsa T. egyszer hirtelen megvilágosodás érte, egy hatalmas nagy élmény, hogy rájött zsidóságára. Én borzasztóan tiszteletre méltónak tartom... az viszont nagyon elgondolkodtatott, hogy ő péntek este meggyújtotta a gyertyát, és szombat reggel felült a villamosra, vagy beült az autójába, és bement nyilatkozni a TV-be. Ez ugyanis pancserőség. Hát akkor hogyan higgyem el neki a többit?

inkább vannak. Ezeket a politika szférája kínálja, könnyűek és hálásak: tévéinterjú adni, a sajtónak nyilatkozni, előadóként vagy meghívott vendégként hozzászólni – mindez veszélytelen, és az e szerepben fellépő presztizsét növeli. De a díszelnöki székéből hozzászóló már nemigen menne végig kipában az utcán. Mivel ezek a politikai szerepek igen kívánatosak, persze a honi zsidóság körében is megfigyelhető ugyanaz, ami az egész magyar társadalomban: az erős és demokratikus tapasztalatokkal bíró bázisnak híján lévő szervezetek vezetői, a politikai színterére lépve gyakran elvesztik a mértéket, önhitté válnak, az igazság egyedüli letéteményesének hiszik magukat, minden bírálatot az ügy elleni támadásnak minősítenek és igyekezbek megtorolni, stb. Az ilyen, külső és belső kontrollját elvesztett vezető könnyen eljut odáig, hogy saját közösségének őt bíráló része ellen a közösség elleneségeinél keressen szövetséget.

Tetézi mindezt az elmúlt két évben ismét nyíltan színre lépő antiszemitizmus. A jobboldal hol burkoltan, hol nyíltan fajvédő hangvétele mérgező tartalmat adott az olyan szavaknak, mint magyar, nemzeti, hazafias avagy, idegen, nemzetközi, zsidó, újságíró, stb. Minden attól függ, ki ejt ki a száján ilyen szavakat. A mérgezett légkörben állandóan kapkodhatjuk a fejünket: ezzel most vajon meg akartak sérteni? Azok, akik valamilyen oknál fogva érzékenyek erre a kérdésre, állandóan feszültségtől terhes légkörben élnek.

Raadásul ott vannak az asszimiláns zsidók, akikkel lépten-nyomon találkozunk a szűk pesti értelmiségi környezetben. Velük az önmagát vállaló zsidóknak *elvi konfliktusa* van. Utóbbi azt mondja: zsidó vagyok, ha akarom, ha nem. Akkor már inkább vállalom öntudattal. Négyezer éves kulturális hagyománnyal a hátam mögött van mire büszkének lennem. Az asszimiláns azt mondja: én a zsidóságról nem tudok semmit, tehát nem köt hozzá semmi. Magyar kultúrán nőtem fel, magyarnak érzem magam. Ha komolyan veszem a demokráciát, nem fogadhatom el, hogy mások döntsék el: mi vagyok én. A fajvédő kirekesztő szándékot ezért visszautasítom. Egyik érvelés logikája és őszintesége sem kérdőjelezhető meg, de a kettő *nehezen egyeztethető össze*, ami könnyen vezethet személyes feszültségekhez, különösen ilyen indulatoktól terhes környezetben. Az asszimiláns számára a kipás zsidó saját, feledni kívánt zsidó mivoltát jelképezi, és így azt gondolhatja: pusztá megjelenésével is veszélyezteti a beilleszkedésért, az elfogadtatásért vívott harcát. A kipás zsidó viszont úgy etkinthet az asszimilánsra, mint aki egy pusztulásra ítélt nagyszerű hagyomány és közösség újraélesztésének feladata elől dezertál a terepszínű asszimilációba.

Ha tehát valaki leveszi a terepszínt, és kipát tesz a fejére ország-világ előtt, az nagyon nehezen elviselhető helyzetbe kerül. A tágabb környezet antiszemitizmussal fertőzött potenciális veszélyforrás; az

asszimilánsokat ez a magatartás zavarja; a zsidó közösség pedig nem ad semmilyen magatartásmintát, és nem ad olyan közösségi erőt, amelynek az újfajta magatartást merészen vállaló a hátát vethetné. Ha az illető ráadásul közösségében vezető szerepet tölt be (vagy azt hiszi magáról), még annak a veszélynek is fokozottabban van kitéve, hogy elveszíti *józan ítélőképességét*.

Az önmagát ilyen nyíltan vállaló zsidó tehát a bizonytalan környezetben elveszítheti minden támpontját, míg egyetlen biztos pontként *Csurka István* ölelő két karja marad, aki azt sugallja szeretettel: Gyere hozzánk! Mi elfogadjuk, hogy zsidó vagy és nem magyar, ez nem is lehet másként. Ebben megbízhat. Segíts nekünk, magyarázd el a többieknek, hogy ők sem lehetnek mások!

Így lesz a mai magyar és zsidó környezetben egy őszinte szándékú emberből Scharf Móric.

*

Nagy port felvert január 8-i sajtótájékoztatója után, a zsidó szervezetek nyilatkozatban határozták el magukat Rózsa T. Endre megnyilvánulásaitól. A Magyar Zsidó Kulturális Egyesület elnöksége foglalkozott a kérdéssel, az ülésen ő is jelen volt. A magatartásával kapcsolatos egyértelmű elutasítást tapasztalva, Rózsa T. Endre lemondott a MAZSIKE-ben viselt valamennyi tisztségéről.

Jegyzetek

1. Vándor Ágnes: Nincs új a nap alatt. In: Új Folyosó, 1992/1. szám.
2. A döntően eme közegben született Zsidó Diákok Magyarországi Szövetsége (ZSDMSZ) fennállása óta küszködik ezzel a problémával: a házbuli-jellegű együttlétnél határozottabb szerepre a tagság többsége nem tart igényt.
3. A továbbiakban MAZSIKE.
4. A teljesíthetetlen szerepvállalásokra jó példa volt a ZSDMSZ európai ernyőszervezetének az az elképzelése, hogy minden nemzeti szövetség szervezzen tüntetést a szíriai követség előtt. Tagságát ismerve a ZSDMSZ vezetősége erre kísérletet sem tett.
5. A szerepmodellek körüli nagyfokú bizonytalanság megmutatkozik a MIOK utódja, a MAZSIHISZ vezetésének politikájában is: egyfelől igen radikális beállítottságra utal az éhségsztrájkjal való fenyegetőzés vagy az a kijelentés, hogy a kivándorlás a honi zsidóság számára az egyetlen valódi megoldást jelentő alternatíva, másfelől viszont ez a radikalizmus nem tükröződik a MAZSIHISZ mindennapos munkájában, így például az adminisztratív szemlélet iránti vonzalomban, vagy abban az igen kevés újdonságot tartalmazó hagyományos hangnemű nyilatkozatban, amelyet a katolikus egyház magasrangú személyiségeivel folytatott tárgyalásról adtak ki.

Tárlat

Magén István festőművész kiállítása 1992. május 21-én csütörtökön 18 órakor nyílik az Arkád Galériában (Budapest, VII. Rákóczi út 30. volt Fényes Adolf terem.)

Fotókiállítás nyílik

Három vallás Jeruzsáleme – zsidók, keresztények, mohamedánok Izraelben címmel nyílik meg Müller László fotókiállítása a Néprajzi Múzeumban, mely május 8-tól augusztus 30-ig tekinthető meg.

A zsidó arany sorsa 1944-től 1956-ig

Hogyan rabolták és dézsmálták?

„Magyarország kötelezettséget vállal arra nézve, hogy minden olyan esetben, amidőn a fennhatósága alá tartozó személyeknek Magyarországon lévő javaira, törvényes jogaira vagy érdekeire e személyek faji származása vagy vallása miatt 1939. évi szeptember hó 1. napja óta zár alá vételt, elkobzást vagy kényszerkezelést rendeltek el, az említett javakat, törvényes jogokat és érdekeket a tartozékaikkal együtt visszaállítja, vagy ha a visszaállítás lehetetlen, e tekintetben megfelelő kártalanítást ad.

Kelt Párizs, 1947. február 10.” (Részlet a Magyarországgal kötött békeszerződés 27. cikkéből)

Márciusi számunkban hírt adtunk arról, hogy e hó végén folytatódik az első per a Pénzügyminisztérium ellen, amelyben a letétbe helyező (jelen esetben annak örököse, Székely Gábor, a főpolgármesterhelyettese) visszaköveteli aranytárgyait. A „zsidó arany” ügyről több ízben írtunk lapunkban, az elmúlt hetekben ismét megkíséreltük hányódásának történetét feltárni.

1944-ben, nem sokkal a március 19-i német megszállás után jelent meg az 1600-as miniszterelnöki rendelet, a zsidó állampolgárok elleni jogfosztó szabályok egyike, amely kötelezte őket minden ékszerük, arany-, ezüsttárgyuk, részvényük letétbe helyezésére. ez a kényszer azonban az átvevő vagy a későbbi birtokló számára azt a kötelezettséget jelentette, hogy a letétbe helyezett tárgyakat felelősség vállalás mellett megőrzi és visszaszolgáltatja. A letétbe helyezés országsszerte számtalan banknál és takarékpénztárnál történt, amiről e cégek elismervényt adtak.

1944 október 15. után új helyzet állt elő. Hatalomra kerültek a jogot még mélyebben sárba tipró nyilasok, a szovjet csapatok átlépték a magyar határt, közeledett a hitlerizmus összeomlása. Az aranyak is kikerültek letéti helyükből. A később történetekről, mondhatjuk, hogy 47 év után *első hivatalos állami nyilatkozatként* a Magyar Nemzeti Bank két főtisztviselője, Gerebenics Imre – a színesfémgazdasági és letéti osztály vezetője – és helyettese, Reményik Marcella informálta a *Szombatot*. Az utóbbi évek számonkérései miatt ugyanis a Nemzeti Bank megbízott egy kutatócsoportot, hogy okiratok, bírósági jegyzőkönyvek, szemtanúk és minden hitelt érdemlő forrás segítségével tárják fel a valóságot, mert a tulajdonosok náluk keresik értékeiket, s olyan hírek terjednek, hogy egyesek már látták a Szabadság-téren az aranytárgyakat. Az eddigi vizsgálatok a következőkben foglalhatók össze:

Az orosz csapatok előretörésekor az állami pénzügyigazgatóságok a letéteket Budapesten, az ugyancsak állami intézménynél, a Postatakarékpénztárnál gyűjtötték össze. Mennyiségük egy vonatszerelvényt tett ki, s a hiedelemmel ellentétben nem csatolták a Magyar Nemzeti Bank aranykészletéhez, amikor Sopronkövesd, Nagylózs, Brennbergbánya útvonalon „menekítették” két teherautóval egyetemben. Óbányapusztán egy bizottság leszedte az egyes darabokról a tulajdonosra utaló jelzéseket, de a szállítmány meg nem dézsmálva, épségben hagyta el az országot 1945 március 30-án. Ausztriában a későbbi francia zónába került, s a franciák az eredeti

több oldalas listát ellenőrizve, ugyancsak épségben szállították vissza.

A leltárban többek között ilyen adatok szerepelnek: 35 láda férfi és női arany karóra; 2 láda briliáns, mindegyik 3 karátnál nagyobb; egy láda lepecsételt boríték...

A hatalmas érték állami megbízásból, ugyancsak letétként, a Magyar Nemzeti Bankba került, bár a bank nyilatkozó képviselői nem tartják kizártnak, hogy az értékekből bizonyos mennyiséget más pénzügyintézetek trezorjaiban is elhelyeztek. A visszatérés után a „zsidó arany” a Nemzeti Bankban szunnyadt az 1950-es évek elejéig. Akkor jelentkezett először a Pénzügyminisztériumból az igazságügyi ékszerszakértőkből álló Feldolgozó Bizottság, és megkezdte válogatásukat és elszállításukat. Néhány év alatt 80 zsák(!) ékszer hordtak el, amiről a bankban máig őrzött elismervényt hagytak.

A Magyar Nemzeti Bank erre illetékes személyei kijelentették, hogy mai ismereteik szerint az 1944-ben letétbe helyezett és a francia zónából visszakérült értékek már nincsenek a bank birtokában!

Szerettük volna nyomon követni az arany útját a Pénzügyminisztériumban. A sajtóosztállyal elkezdett és a kabinetfőnök irodájával folytatott egy hetes hiábavaló telefonálás, és a visszahívásra tett megszegett ígéretük ellenére sem tettünk le arról, hogy kérdéseinkre hivatalos választ kapjunk.

V. E

Mezei András

Helyettük élő

Diósi Ágnesnek

*Apu elveszett gyerekei: Éva és Józsika.
Anyu elveszett gyerekei: Pista és Pali.
Apué legendás szerelmi házasság volt.
Anyu minden folyónál vágyakozott rá –
meg akart halni.*

*Apu azt mondta: szüleinek sírja itt van.
Anyu azt mondta: az ember nem megy el onnan,
ahol a szülei nyugosznak.
Így aztán, mivel hogy arányos
veszteségeik voltak, először csak
egyházilag esküdtek össze,
hogy anyu férjét és apu feleségét
a törvény halottnak nyilvánítsa,
arra még várniuk kellett:
Pista és Pali után anyu nem akart gyereket,
de Éva és Józsika után apu gyereket,
gyereket, gyereket akart.
En így születtem meg. Apu elhalt
lányának neve a második nevem,
helyettük élek, apám ötvennégy,
anyám negyvenkét éves volt, amikor
megszülettem.*

Jelentés a Magyar Zsidó Levéltár rendezési munkálatairól

Napjainkban jelentősen megnövekedett az igény a magyarországi zsidóság történetére vonatkozó, megmaradt iratok összegyűjtése és kutathatóvá tétele iránt. Ezért Landeszman György főrabbi úr, a levéltár igazgatója támogatásával a Magyar Zsidó Levéltárnak az Országos Rabbiképző Intézetben őrzött iratanyaga rendezésére 1990 nyarán egy levéltárosokból álló csoportot alakítottunk Szögi László vezetésével. A csoport tagjai valamennyien képzett, jórészt többéves levéltári tapasztalatokkal és rendezési gyakorlattal bíró levéltárosok voltak: Kiss József Mihály, Bognár Krisztina és Újvári Gábor, az ELTE, Zsidi Vilmos a Közgazdaságtudományi Egyetem szaklevéltárából, valamint Kiss Márton, aki korábban a Műszaki Egyetem Levéltárában dolgozott. Szögi László csak az iratanyag felmérésében és a munkálatok beindításában vett részt, a későbbiekben tanácsaival áll a csoport rendelkezésére.

A Soros alapítvány anyagi segítségével 1990. augusztusban kezdtük meg a Levéltár tényleges rendezését. Landeszman György főrabbi úrral, a levéltár igazgatójával mindvégig szoros kapcsolatban álltunk, a különböző részfeladatok elvégzése után pedig Komoróczy Géza professzor úrral, a MTA Judaistikai Kutatócsoport vezetőjével beszéltek meg a további teendőket. A szaklevéltár iratanyagának töredékéről a korábbi rendezés során cédulakatalógus készült, s bár ez a hiányzó levéltári és állagjegyzéket nem pótolhatja, ennek alapján a gyűjtemény kutatható volt. Éppen ezért a katalógussal ellátott irategyüttest, valamint a házassági, születési és halotti anyakönyveket – a Komoróczy professzor úrral történt előzetes megállapodás szerint – nem is rendeztük.

Rendkívül lehangoló volt számunkra a Levéltárba rendezetlenül beszállított, nyilván a szorító helyszűke miatt is összekeveredett, sokszor fertőzött (nedvesség, baktérium) hagyatékok és irategyüttesek látványa. Első lépcsőben – ahol erre egyáltalán lehetőségünk volt – a levéltári forrásokat választottuk szét a nagyszámú könyvtári nyomtatványtól és múzeumi tárgytól. Az iratanyag rendkívüli kevertsége miatt szinte minden egyes iratot egyenként kellett átnéznünk, hogy származását megállapíthassuk. Ahol tudtunk, ragaszkodtunk a le-

véltári rendezés alapjához, a provenienciához, a kiállító intézmény elvéhez, ám az iratanyag igen heterogén jellege miatt gyakran el kellett térnünk ettől, és a pertinencia (címzett intézmény) elvét alkalmaztuk. Először a legnagyobb levéltári egységeket, a fondokat különítettük el, s csak aztán alakítottuk ki és raktuk általában időrendbe a fondokon belüli kisebb egységeket, az állagokat és sorozatokat. Az iktatószámmal ellátott iratok esetében – bár az iktató- és mutatókönyvek nagyobb részben nem álltak rendelkezésünkre – az eredeti rendet állítottuk vissza.

A fennmaradt iratok típusai a következők: 1. a magyarországi zsidóság országos szervezeteinek és tanintézeteinek, 2. az egyes hitközségeknek, valamint 3. a jelentősebb közéleti szerepet vállalt személyeknek irathagyatéka.

2. Az országos jelentőségű szervezetek iratanyaga (pl. Magyarországi Izraeliták Országos Irodája, Magyar Zsidók Szövetsége, Magyar Cionista Szövetség) rendkívül töredékesen maradt fenn. Teljesebb sorozatokat csak a segélyszervezeteknél (DEGOB, MIPI, OMZSA) találtunk. A tanintézetek közül kétségtelenül a legjelentősebb a Ferenc József Országos Rabbiképző Intézet fondja, amely a kezdetektől (1877) kisebb megszakításokkal az intézmény második világháborúig terjedő teljes iratanyagát felöleli. Jelentős értéket képvisel az Országos Izraelita Tanítóképző Intézet mennyiségre kisebb irategyüttese is. A hitközségek közül kiemelkedik a szentesi (1829-től) és a bajai (1862-től) anyag. A személyi fondok között feltétlenül külön említést érdemel Zsoldos Jenő, Grünwald Fülöp, Szemere Samu, Pásztor József, Kápolnai József hagyatéka. A Rabbiképző Intézet tanárai közül például Blau Lajos, Löwinger Sámuel és Scheiber Sándor kisebb iratanyagát találtuk meg. A személyi hagyatékok sorában összevontuk a kevésbé jelentős, csekély történeti értékkel bíró, illetőleg rendkívül kis mennyiségű hagyatékokat. A vegyes iratok fondja igen heterogén, eltérő történeti értékkel bíró, természetesen szubjektív módon kialakított irategyüttes. Ebben helyeztük el a különböző visszaemlékezéseket, kéziratokat, tanulmányokat, a népbírói perek iratait, a bizonytalan provenienciájú fényképeket, üres nyomtatványokat, a héber nyelvű iratokat, a térképeket és a nagy mennyiségű sajtókiadványokat, az újságokat, folyóiratokat is.

A feldolgozott iratok döntő többségükben magyar nyelvűek.

Német nyelvű iratok inkább csak az egyes hitközségek múlt századi hagyatékában találhatóak, héber nyelvű iratok pedig ebben az anyagban alig kerültek elő, mert a Rabbiképző Intézet ezt az anyagot külön tárolja.

Az 1991 november elején lezárt rendezés során igyekeztünk betartani a Rabbiképző Intézet belső szabályait. Az intézet vezetői és dolgozói részéről jóindulatú támogatást és megértést tapasztaltunk.

A továbbiakban feltétlenül szükségesnek tartjuk egy önálló, tágas, az iratanyag biztonságos elhelyezését és kutatását szolgáló levéltár kialakítását. A jelenleg levéltárként használt két kicsinyke szoba ugyanis csak a pillanatnyilag rendezett iratanyagot képes befogadni. Ezen túlmenően fontos lenne a magyarországi zsidóság történetére vonatkozó, más zsidó intézményekben őrzött iratanyag feltárása, rendezése, s erről egy repertórium elkészítése és kiadása. Addig is, amíg ezek a munkák meg nem kezdődnek, szükséges az eddig rendezett mintegy 62 iratfolyóméter iratanyagról fond- és állagjegyzéket készíteni.

Budapest, 1991. november 27.

Bognár Krisztina, Kiss József Mihály,
Kiss Márton, Újvári Gábor, Zsidi Vilmos

Izraeli Kulturális Hét

Lapzártánkkor még nem kezdődött el, s mire lapunk olvasóinak többségéhez ér, már be is fejeződött a május 3-9. közötti eseménysorozat, így csak hírt adunk róla.

Az első rendezvényre 3-án este 7 órakor a Zeneakadémián kerül sor, ahol az Izraeli Rendőrzenekar 35 tagú fúvós szimfónikus együttese a magyar társzenekarával ad közös hangversenyt. Ok lépnek fel május 4-én 12 óra 45 perckor a Hotel Thermál Aquincum előtt, s ugyancsak szabadtéri hangversenyt adnak 5-én délben a belvárosban, a Vörösmarty téren. Az izraeli és nemzetközi slágereket is játszó együttes szerepel 6-án este Szombathelyen is, a Bartók Házban.

A Hotel Thermál Aquincum rendezi 4-én 16 órakor a leghíresebb tervezők modelljeit felvonultató egykori szépségkirálynők divatbemutatóját, s ugyanaznap este 19 órakor az 50 tagú Sálom Táncgyüttest. A Sálom táncosai láthatók 6-án 18 órakor a H.M Tisztiházában, s e helyen vetítik majd a Budapesten született ismert humorista, Éfrájim Kishon öt filmjét.

Hitközségi küldöttgyűlések

Kinek a feladata a kultúra?

Mintegy 70 ember, köztük 57 képviselőtestületi tag volt jelen március 31-én a Budapesti Zsidó Hitközség zárszámoló (1991) és költségvetési (1992) küldöttgyűlésén.

Hiába a rendszerváltás, a magyarországi zsidó fiatalság a vallásellenes nyomás megszűnése után sem tódul a hit zászlai alá: a képviselőtestület korösszetételén látszik, hogy a hitéletet nem rázkódtatta meg a forradalmi vihar. *Kéri Lajos*, a BZSH elnöke (egyben talán korelnöke is) csupán néhány mondatot szentelt a rossz hírű előző vezetésnek. „Kétségtelen – mondta – hogy súlyos nyomás nehezedett rájuk. Hogy ők megpróbáltak-e ennek ellenállni, avagy behódoltak, azt nem akarom firtatni. Zsidó testvéreink ítéléte vegyes, soké negatív” – szögezte le, ám beszédét optimista felhanggal zárta.

Ezután *Zoltai Gusztáv*, a Hitközség ügyvezető igazgatója számolt be az elmúlt év eredményeiről. Ennek fontosabb tételei:

- befejeződött a Hősök templomának teljes rekonstrukciója;
- hozzáfogtak a Dohány utcai nagytemplom felújításához is, amelyet az állam is támogat, tavaly 60, idén 70 millió forinttal;
- az Anna Frank Gimnáziumba a következő tanévre hetven jelentkeztek, ezért szükség van még két teremre;
- folynak a tárgyalások az ELTE Radnóti Miklós Gyakorló Gimnáziumának átadásáról, amelynek épületében a hitközség általános iskolát kíván indítani. Az épület nagyszabású felújításának finanszírozására a Joint folytat az USA-ban tárgyalásokat.

Az ügyvezető igazgató összefoglalta a hitközség politikai stratégiáját. A zsidóság ma már nemcsak a vallásos zsidókat jelenti – mondta –, zsidó az, aki annak tartja magát. Az antiszemitizmus elleni fellépésben minden zsidó szerveződésre szükség van. Végezetül visszautasította a vezetést ért – véleménye szerint – „kellő felkészültség nélküli” bírálatokat.

Ezután került napirendre a közgyűlés legfontosabb témája: a BZSH tulajdonában lévő berlini lakóház eladásához szükséges képviselőtestületi jóváhagyás. Az eladásból befolyt kb. 150 millió forintot a Kerepesi úti temető rendbehozatalára és a Síp utcai központ korszerűsítésére lehetne fordítani – érvelt *Zoltai Gusztáv*. A kész tények elé állított közgyűlés valódi alternatíva híján – inkább arról vitázott, hogy az eladásból befolyt pénzt még mire lehetne felhasználni. *Schweitzer József* professzor, az Országos Rabbiképző Intézet főigazgatója javasolta, hogy a felújítások után megmaradt pénzt fordítsák a zsidó jövőt jelentő oktatás fejlesztésére.

Az 1992. évi költségvetéssel kapcsolatban elhangzott az a kifogás, hogy annak írott anyagát a képviselők csak közvetlenül az ülés előtt kapták kézhez. Többen hiányolták belőle a kultúra támogatását. *Mire gondolnak?* – kérdezte *Landeszman György* főrabbi – „hiszen van könyvtárunk, múzeumunk, vannak kulturális rendezvényeink. Sommás érvelését: A Magyar Zsidó Kulturális Egyesület feladata a zsidó kultúra gyarapítása, tévesen /?/ túlzó információval, „ők ezért kapják a magas állami támogatást” – egészítette ki.

Több segítség kellene a Rabbiképző Intézet Könyvtárának, évkönyvének, és a könyvkiadásnak általában – szólalt fel *Schweitzer Gábor*. *Szántó T. Gábor* reklamálta, hogy hét hónappal ezelőtt másodmagával benyújtott kulturális munkatervére még mindig nem kapott választ. *Zoltai Gusztáv* elnézést kért, amiért a vezetőség nemleges válaszát elfelejtette közölni, majd rámutatott, hogy a Hitközség minden

Szolid vita, egyhangú szavazás

A Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének küldöttgyűlésén az ország szinte minden hitközségéből 53 képviselőtestületi tag vett részt. Megjelent az eseményen a rabbikar több tagja, más zsidó szervezetek néhány vezetője, a központi apparátus munkatársai, érdeklődők. A képviselőtestület tagjai jórészt idős férfiak. A kisebb városokban, ahol alig pislákol a hitélet, nincs már ügybuzgó fiatal, csak ők, a vallásos szülői házakból kikerülő utolsó igazak őrzik a lángot. Akad néhány alkotó ereje teljében levő középkorú képviselő, s találtunk a testületben két harminc éven alulit. *Dr. Feldmájer Péter* ügyvéd, a MAZSIHISZ elnöke megnyitójában a Szövetség tevékenységében bekövetkezett kedvező változásokat elemezte. Mint mondotta, megszabadultak attól a tehetételtől, amit a régi vezetés okozott azzal, hogy a közvéleményben hitelét veszítette. Résztetve, hogy mit tettek a rituális feltételek fenntartására, a kántor-, a sahter-, s a rabbiutánpótlásra, a temetők állapotának további romlásának és kifosztásának megakadályozására. *Zoltai Gusztáv* ügyvezető igazgató közölte, hogy a takarékoság érdekében intézkedéseket hoztak, majd a nemzetközi szervezetekkel való kapcsolatokról a következőket hangoztatta: „nincs szükségünk megalázó könyöradományokra, egyenlő helyet kérünk a zsidóság nemzetközi közösségében...” *Dr. Hajabács Júlia*, a Hitközség gazdasági főtanácsadója részletes költségvetési elszámolást adott, és ismertette a 92-es költségvetési előterjesztést, amit a BZSH üléséhez hasonlóan, csak a helyszínen kaptak kézhez a küldöttek.

Következtek a felszólalások. *Lazarovits Ernő* állásfoglalást kért a zsidóság nemzetiségi definiálása kérdésében. *Szántó T. Gábor* javasolta, hogy dolgozzák fel a Hitközség elmúlt évtizedekbeli tevékenységét /a történelemszabotázst/ felállítását a Hitközség vezetői anyagi okokra hivatkozva elhárították/, és sürgette, hogy az aktuális ügyekben felmerülő kérdések megvitatására hozzanak létre Zsidó Fórumot. Továbbá feltette a kérdést, hogy a Rádió és a Televízió zsidó vallási műsora miért az össz-zsidóság magazinjának hirdeti magát, ha a vallási életen kívül alig foglalkozik mással, s hogy a Hitközség nevelési bizottságában – mely bár koordinálja csak a koncepció kidolgozását – miért nem szakemberek vesznek részt az előljárási tagjai helyett. A kisebb városok rasekoljai, így *Reinhold Sándor* Kiskunhalasról, *Hátsek József* Székesfehérvárról, *Farkas Elemér* Orosházáról, *Köves Artúr* Szolnokról, a Gyöngyösről elszármazott *Forrás Imre* és *Diósi Lajos* azokról az erőfeszítésekről szóltak, amit a heti kétszeri minján és a nagy ünnepek megtartása érdekében tesznek. Beszámoltak a mártír emlékcsoportok ápolásáról, a temetők mentéséről, az önkormányzatokkal való együttműködésről, államosított épületeik visszaszerzésének nehézségeiről, a jóvátétel akadozásáról.

A küldöttgyűlés három órás tárgyalás után, a megfogyatkozott létszám miatt határozatképtelenné vált.

(-ai)

kulturális kezdeményezés iránt nyitott. Végül az 1992. évi költségvetést a képviselőtestület egy tartózkodás mellett elfogadta.

(g.j.)

Válasz Raj Tamásnak

A Szombat 1992. márciusi számában indulatos cikk jelent meg Raj Tamás tollából. Ebben a segélyezettinkhez kiküldött körlevelünk tartalmát kifogásolja. A körlevél okozta sajnálatos félreértéseket Kuratóriumunk maga is tapasztalta, és éppen ezért - még 1992. februárban - főtítkára egy második körlevelet küldött szét, amelyet Raj Tamás cikkének megjelenése előtt már hetekkel korábban az érintettek kézhez kaptak. Tekintettel arra, hogy a cikk szerzője erről nem tesz említést, valamint arra is, hogy - a korábbi levélből - az írásban bemutatott részletek szövegkörnyezetükből kiragadottak, szeretnénk a korigált levelet teljes egészében az alábbiakban közzétenni.

MAGYARORSZÁGI ZSIDÓ SZOCIÁLIS SEGÉLY ALAPÍTVÁNY

1075. BUDAPEST, Síp u. 12.

Budapest, 19 92. február 21.

Tisztelt Segélyezett!

Őszintén sajnáljuk, hogy az 1992. január 20-án küldött levelünk, valószínűleg a jogi szóhasználat miatt félreértésekre adott lehetőséget. Alapítványunkat, az amerikai JOINT azzal a céllal hozta létre, hogy segítse Önöket a nehézségek leküzdésében és kedvezőbb körülményeket biztosítson legalább 120 évig. Minden erőnkkel azon vagyunk, hogy a rendelkezésünkre álló pénzüsszeget igazságosan és a tiszta erkölcs alapján használjuk fel.

A központi Szociális Bizottság működésének kezdete óta gyakorlat volt, hogy a segélyként nyújtott támogatás összegét a segélyezett elhunytá után a KSZB esetlegesen visszaigényelte azoktól az örökösöktől, akik a segélyezett után nagy értékű hagyatékban részesültek. Természetesen ez az összeg ismét a rászoruló zsidó hitestvéreink segélyezésére került felhasználásra.

Annak érdekében, hogy minden későbbi jogi problémát elkerüljünk, szükségünk van egy olyan - a segélyezett által aláírt - nyilatkozatra, amelyben a nyilatkozó megerősíti, hogy elfogadja az abban foglalt esetleges jövőbeli igényünket.

Szeretnénk köszönetet mondani mindazoknak, akik már visszaküldték pozitív válaszukat, ezzel is bizonyítva törődésüket zsidó hitestvéreink iránt.

Szeretnénk hangsúlyozni, hogy nem a tulajdonra vonatkozó végrendeletet kívánunk segélyezettjeinktől.

Nagyon fontos tehát, hogy mindenki megértse, hogy az Alapítvány csak azt a ténylegesen kifizetett készpénz összeget igényelheti majd vissza a segélyezett örökösétől, amit állandó és rendkívüli segélyként részére kifizetett, és csak abban az esetben, ha az örökösök segélyezettünk után jelentős értékű hagyaték maradt.

Az étkezés jövőbeni lehetőségeit a Kuratórium újra tárgyalja. A Kuratórium következő döntéséig újabb lépéseket nem teszünk.

A magyar gazdaságban a közelmúltban történt változásoknak, az inflációnak, a márciusra tervezett nyugdíjemelésnek, a létminimum megemelkedésének a figyelembevételével a segélyezés feltételei újra tárgyalásra kerülnek az Alapítvány Kuratóriumának soron következő ülésén.

A döntésekről természetesen értesíteni fogjuk Önöket.

Kívánunk mindannyiuknak hosszú és boldog életet!

Wallenberg kiállítás

RAOUL WALLENBERG születésének 80. évfordulója alkalmából nagyszabású kiállítás nyílik a budai Várban, a Legújabbkori Történelmi Múzeumban augusztus 4-én, mely október 31-ig lesz megtekinthető.

A kiállítás szervezői kérik mindazokat, akiknek birtokában svéd Schutz-Pass, Wallenberg által aláírt irat, levél, vagy más dokumentum, esetleg fénykép, vagy személyes tárgy van, adják kölcsön, a kiállítás lebontása után köszönettel visszajuttatjuk tulajdonosaiknak.

Segítségüket várja Ember Mária író, újságíró, Bajtay Péter történész, dr. Sebes József közgazdász a Budapest 1447 Pf. 464, vagy Budapest 1507 Pf. 9. címén. Telefon-üzenetközvetítés napja: 1339-368, este: 1380-092, valamint Horn Emil múzeológusnál a Legújabbkori Történelmi Múzeumban. Telefon: 1755-984.

Maradok tisztelettel:

Magyarországi Zsidó
SZOCIÁLIS SEGÉLY ALAPÍTVÁNY

Salamon Zoltánné

/Salamon Zoltánné dr/
főtítkár

Utóirat: Személyes érdeklődés esetén az Alapítvány munkatársai az ismert délelőtti /hétfőn, szerdán, csütörtökön/ 9-12 óra közötti fogadóórákon szeretettel várják.

/Cím: 1075, Budapest, VII., Síp u. 12. I. em. 25./

Elismerjük tehát, hogy az első levél megfogalmazása nem volt szerencsés, egészen a megszólítástól az idős emberek számára nehezebben érthető jogi nyelvezetig. Azt gondoljuk azonban, hogy a második levélből most már kitűnik, hogy az Alapítvány elsődleges célja idős hitestvéreink támogatása. A segélyezés elsődleges feltétele pedig a rászorultság. Az Alapítvány akkor tekint valakit rászorulóknak, ha az illető vagyontalan. Előfordulhat ugyanakkor, hogy a segítségre szoruló olyan ingó vagy ingatlan értékkel rendelkezik, amelyeket vagy mert képtelenek voltak, vagy mert idős korukban nehezen megváltoztatható életvitelükhöz szükségük volt rá, nem akartak értékesíteni. Haláluk után ezeknek az értékeknek nagy része örökösök tulajdonává vált. A legtöbb zsidó család fiatalabb tagjai hagyományosan még akkor is támogatják öregjeiket, ha örökségre nem számíthatnak. Nem hisszük, hogy elfogadható az a magatartás, amely megengedi, hogy az az örökös, akinek hozzátartozóját - szűkös életében - hitestvérei, a világ zsidósága - többnyire kemény munkával szerzett pénzből - támogatják, nyugodtan fogadják el annak teljes hagyatékát.

Az EZRAT ACHIM gondolata, amely létrehozta az American Jewish JOINT Distribution Committee-t, valamint az általa alapított szervezetünket, és a GEMILUT HASZADIM hagyománya, amely micvák teljesítésére ösztönöz és ösztönzi elsősorban a Kuratórium tagjait /ezért vállalták szerepüket/, de a pénzüsszegeket, amellyel rendelkeznek, nem ők adják, ezért fokozottabb felelősségük van az azzal való gazdálkodásban. Aki járatos a zsidó hagyományokban, az tudja, hogy „Cheszed” önmagában nem állhat meg „Émet” nélkül, mert felborulna a világ erkölcsi és anyagi egyensúlya.

Az Alapítvány állásfoglalása a létminimum megállapításának összegében az újpesti Családsegítő Központ számításain alapul: a létminimum e szerint jelenleg havi 11-12 ezer forint. Ami pedig az ebédszolgáltatást illeti, azt az Alapítvány micvának tekinti, s így azt senkitől nem vonja meg.

A cikk nekünk arról szól, hogy a legjobb szándékot is félre lehet érteni. A címben alapítványunkat illető minősítő jelző pedig bennünket, egy zsidó szervezet tagjait, fájdalmasan érintett. Tudjuk, hogy Raj Tamás igen sokat tesz elest hitestvéreinkért, de meg kellene értenie, hogy ezt teszik kuratóriumunk tagjai is. Befejezésül - azt hisszük -, hogy ha el is követtünk hibákat, amíg szándékaink és tetteink helyesek, senki sem ítélheti el egész tevékenységünket. Salom!

A Magyarországi Zsidó Szociális Segély Alapítvány Kuratóriumának tagjai:

Az Alapítvány létrejöttétől: Dr. Ansel Éva, Fried Zsófia, Dr. Kádár Iván, Dr. Kepecs Józsefné, Dr. Kovács Pál, Landeszman György, Salamon Zoltánné dr, Ungárné, dr. Komoly Judit. 1992. Március 12-től: Bálint Éva, Dr. Friedmann Gábor, Dr. Korányi László, Dr. Talyigás Katalin, Dr. Vajda András, Dr. Virág Teréz.

Minden zsarnok mögött kezében spongyával egy történész áll...

Budapesti beszélgetés Randolph L. Brahammal

**New York Város Egyeteme politikai tudományok tan-
székének vezetője Randolph L. Braham, aki a magyar
vészkorszakról írt művével lett világhírű, szóhaszná-
latából lett nemzetközi fogalom a holocaust kife-
jezés. A tudós a közelmúltban Magyarországon járt,
s ezt felhasználta, hogy jelenlegi munkáiról és az
antiszemitizmus mai jelenségeiről kérdezzük**

– Magyarországi tartózkodása alatt előkészítette könyve újabb kiadását. Mi tette szükségessé a bővítést?

– Könyvemet 1978-ban zártam le, azóta több százezer dokumentumot néztem át, hogy mást ne mondjak, Kijevben, Minszkben, Moszkvában búvárokodtam eddig zárt archívumokban. Eljuttattak hozzám hiteles visszaemlékezéseket, kiigazításokat.

– Mennyiben módosul az új kiadás?

– Elsősorban a mai Magyarország területén létesített községi és központosított gettókról szóló részt egészítettem ki. Mindezek mégsem változtatnak a munka eredeti szellemiségén, a tragédia mértékén és lefolyásának történetén.

– A holocaust egy különös aspektusával foglalkozott a bölcsészkar judaisztikai tanszékén napokban tartott előadásában.

– Nem véletlenül! Egyrészt mert félévszázada annak, hogy a náciik – nem érve be a fronton és a frissen elfoglalt területeken végzett gyilkosságaikkal – a hátsószámban indították be, nem katonai szervezeteket is felhasználva, a halálgyárakat; másrészt és főleg azért beszéltem róla, mert a népiártással való manipulációt tartom a mai antiszemitizmus legveszélyesebb megnyilvánulásának.

– Ennek több formáját is ismertette előadásában.

– Minden zsarnok mögött kezében spongyával egy történész áll, hogy – Orwell idézetét módosítva – a jövő előkészítésére a múltat manipulálja. Egyes, s nemcsak áltörténészek, a hamisítást azzal kezdik, hogy azt állítják: holocaust nem volt, hanem a zsidók a Harmadik Birodalom ellenfeleként estek el a harcterek más áldozataihoz hasonlóan, a krematóriumokban pedig a munkatáborokban természetes halállal elpusztultakat égették el. A megvesztegetésre törekvők tisztára akarják mosni a náciikat kiszolgáló politikusokat, Tisót, Antonescut, Pavelicet, közējük sorolom Horthyt, azzal, hogy népüket mentették meg, amikor a zsidókat kiadták „munkára”. A kegyeletértők azzal is „szépiteni” akarják a holocaustot, hogy a 6 millió helyett 1–2 millióról beszélnek, s azok drámájáról is úgy, mint a történelem ismétlődéséről: ártatlanok pusztultak a középkori boszorkányperekben, örmények a törökök irtásában, az elmúlt évtizedek afrikai polgárháborúiban, a volt SZU és Jugoszlávia mai belviszályaiban.

– Ön figyelemmel kíséri a közép-kelet-európai eseményeket, tehát tudja, hogy az „elpusztítottak” emlékének megsértése, az antiszemitizmus jelentkezése e tájon új jelenség.

– Megszületésükben, elterjedésükben azonban nagy a szerepük az innen elmenekült usztrasáknak, vasgárdistáknak, nyilasoknak. Az USA-ban például a hazugságok két apostola a Szálasi környezetéhez tartozó Fiala Ferenc és Marsalkó Lajos. Persze, jelentéktelenebb a hatásuk e szélsőjobboldali köröknek a tradicionálisan demokratikus államokban, mint ott, ahol a nemzetiségi ellentéteket, a gyűlölködést csak elfojtották, de világosságot a fejekben nem gyújtottak. A volt szocialista országokban fokozott fontossága van annak, hogy törvények tiltsák a gyűlölködést, a hamisítást. Például szolgálhatna Ausztria, ahol a holocaust tagadása, tényeinek elferdítése súlyos bűncselekmény.

– Mi a célja a történelemhamisítókknak?

– Néhány történésznek és zúghírlapírónak a hírnév és persze a pénz, mások legális lehetőséget akarnak szerezni antiszemita demagógiájukra, hogy ezzel politikai jövőjüket alapozzák.

– Reális veszély ez a huszadik század végén, amikor a zsidó- és Izrael ellenesség csak néhány szélsőséges arab állam hivatalos politikája?

– Valóban, az antiszemitizmus periférikus jelenség, de potenciálisan veszélyes lehet. Biztos vagyok abban, hogy ha a magyar gazdasági helyzet javul, s akkor nem növekedik az uszításra fogékony lumpen tömeg. De ha a javulás nagyon lassú, vagy elmarad, akkor a helyzet romolhat is.

– Ön tárgyalt a Legújabbkori Történeti Múzeumban is. Milyen célból?

– Az USA kormánya Washingtonban létrehozta a világ legtöbb dokumentációját összegyűjtő Holocaust Múzeumot, és az ezzel foglalkozó bizottságnak vagyok az egyik vezetője. A magyar anyagot jómagam állítom össze, s ehhez kérek itt segítséget. Különös figyelmet fordítok a munkaszolgálatra, mert arról az USA-ban keveset tudnak. Továbbá előkészíték egy hármaskonferenciát New Yorkban, Bécsben és Budapesten 1994 márciusára, melynek címe: Félévszázaddal a magyar holocaust után...

	H-1051 BUDAPEST Nádor (Münnich F.) utca 14. Tel.: (36-1) 131-7167, 131-7312 Fax: (36-1) 111-7209
	IDEGENFORGALMI KFT. TRAVEL AGENCY LTD. REISEBÜRO GMBH.

TENGERPARTI ÜDÜLÉSEK

Calellában, Spanyolország

Egyhetes turnusok luxus autóbusszal szállodában teljes ellátással 16.600,- Ft-tól.

Gyermekeknek és a két hétre utazóknak EXTRA kedvezmény!

Bibionéban, Olaszország

Apartmanok heti 9.950,- Ft-tól

Netanyán és Bat Yamban, Izrael

Egyhetes pihenés kirándulásokkal, szállodai elhelyezéssel félpanzióval 59.900 és 66.000 Ft.

Ayvalikban, Törökország

Egyhetes turnusok egyénileg vagy luxus autóbusszal, apartmanban vagy szállodában. Árak már 9.990 Ft-tól.

Széljegyzetek

Alaptalanul hamis hisztériakeltés?

Józsa Fábián, az MDF harmincöt éves országgyűlési képviselője az *Új Magyarország* március 12-i számában megjelent *Elnöki bélyeg* című írásával alapos kioktatásban kívánta részesíteni Göncz Árpádot, a Magyar Köztársaság elnökét. Azt fejtegette, hogy az államfőnek bizonyos kérdésekről nem úgy kellene vélekednie, beszélnie és írnia, ahogy vélekedik, beszél és ír, hanem úgy, ahogy ő, Józsa Fábián gondolja. „Tudnia kellene”, „tudnia illenék”, továbbá „talán nem kellene az ország első emberének emlékeztébe idéznem” – írja a kecskeméti ifjú honatya, az államfőnek a nemzeti kisebbségek jogait illető és egyéb kérdésekkel kapcsolatos állásfoglalásaira vonatkozóan.

Nem szorul a köztársaság elnöke a mi védelmünkre e „megleckéztetéssel” szemben. De a képviselő a többi közt ezt is állította: Göncz Árpádnak információi lehetnének arról, hogy a rendszerváltozás hónapjaiban felröppentett vád az antiszemitizmusról alaptalan, hamis hisztériakeltés.

Nem akarunk Józsa Fábián említett írásának túlságosan nagy jelentőséget tulajdonítani, vitatható megállapításával foglalkozni. Szükségesnek érezzük azonban, hogy állításának, miszerint (az ő szófűzését idézzük) „a felröppent vád... hamis hisztériakeltésnek bizonyult”, ellentmondjunk. Meggyőződésünk, hogy az ország helyzetét tökéletesen ismerő köztársasági elnöknek csakis arról lehetnek információi, hogy a népi-nemzeti-populista körök antiszemita megnyilvánulásai sajnálatos tények. Ezeket tetten érni és leleplezni az ország hírneve, demokráciája és jól felfogott érdekei védelmében hazafias, emberi kötelesség.

Tárgyilagossában

Seszták Ágnes, a *Pesti Hírlap* munkatársa, lapjának március 21-i számában *Van-e még lejjebb?* című írásában, ellenzéki álláspontot képviselő kollégáival vitatkozva sok egyéb között ezt írja: Ki, milyen megfontolásból adott, és ad ma is olyan információkat nyugatra, hogy itthon nemcsak erősödik a zsidóellenesség, de pogrom fenyeget, és rohamlegények verik az utcán a zsidógyerekeket? Ki kelti ezt a hisztériát? Netán a kormány ásná meg a saját sírját?

Az újságíró érveinek felsorolása közben - úgy érezzük - kissé elragadtatja magát. Ilyen dolgok, amilyenekre ő hivatkozik - hálístennek - valóban nem történnek, nem történhetnek meg a demokrácia útjára lépett Magyarországon. De arról sincs tudomásunk, hogy bárki olyan információkat juttatna nyugatra, amilyenekről ő beszél.

Legyenek az állítók is, a tagadók is tárgyilagosság, mértéktartók!

v.f.

A kőszegi 2500

Március 24-én kegyelettel emlékeztek meg azokról a zsidó munkaszolgálatosokról, akiket a hosszú kényszer-munkában legyengülten, az éhezéstől és a kínzásoktól elgyötörten hajszoltak 1945 kora tavaszán a városba.

Baricska István alpolgármester - történész -, felidézve az akkori eseményeket, elmondta, hogy a gyilkosok üzembe helyezték azt az épületet, amelyet korábban ugyancsak munkaszolgálatosokkal építettek, majd *gázkamraként* használták fel. Az ott megölt két és félezer férfit a közeli Gubahegyén tömegsírhoz temették. Földi maradványaikat később Budapesten, a Kozma utcai zsidó sírkertben helyezték vég-ső nyugalomra.

v.

„Tiszteletbeli zsidó lettem”

Szalay Miklós a nevem, a történet idején léptem 17. életéve. 23 holdas tanyánk öt kilométerre Csapod községtől, magányosan az erdő szélén terült el. A tőlünk alig két kilométerre lévő német katonai reptér állandó rémületben tartott bennünket, különösen a háború utolsó hónapjaiban. A tanyán ugyancsak meg kellett fogni a munka végét, apámat ugyanis behívták katonának. Szerencsére nem messze tőlünk, s ha tehette, benézett hozzánk egy szusszanásnyira.

Apámnak minden alkalommal bőven volt mit mesélnie. Rossz szemmel nézte a náci betolakodókat. És hogy szörnyülködött, mikor hírért vette, hogy a feltüzelt parasztok agyonverték egy lezuhant amerikai repülőgép személyzetét. „Fiam, remélem te tudni fogod, mi a kötelességed, ha szemtől-szembe találkozol az «ellenséggel»” - mondta. Az utóbbi szót félreérthetetlenül megnyomta, jelezve, hogy ő nem tartja ellenségnek az amerikaiakat.

1944 október 13-án déltájban nevelőanyámmal rózsát szedtünk az erdőben, mikor egy amerikai pilóta jóformán az orrnk előtt ereszkedett le ejtőernyővel. Mint kiderült, nem messze tőlünk, egy B24-es négymotoros bombázót találat ért. Nem is tudom lázálomban cselekedtem-e. Vilámgyorsan határoztam: magunkhoz vesszük!

Arnold Silverstein, aki ráadásul zsidó volt, már tizenhárom bevetésen vett részt, merő félelemben élt. Gyakran egy hajszál választotta el a lebukástól. Volt egy Figi nevű kutyánk, nagy szolgálatot tett nekünk, határozottan, „náci-ellenes” volt, mindig idejében, óramű pontossággal jelezte

A légielő parancsnoka gratulál Szalay Miklósnak

a közeledő veszélyt. Ilyenkor a pilóta a szénapadláson rejtőzött el. Az SS-ek ugyanis be-benéztek hozzánk. Hivatlan vendégként megreggeliztek, hol meg ebédre jöttek. Egy alkalommal Figi elcsatangolt valamerre, s mit tesz Isten, betoppantak az SS-ek. Arnoldnak már csak annyi ideje maradt, hogy a kanapé alá rejtőzzön, s mindvégig a németek csizmáját szagolta. Én nem voltam rest, és cigarettát kunyeráltam tőlük, a mi védencünk ugyanis szenvedélyes dohányos volt.

Anyám elkövette azt a könnyelműséget, hogy az ejtőernyő selyméből inget varrt nekem. Hát nem feljelentettek engem a Gestapónál! Be is vittek, nagyon csúnyán elbántak velem, szétverték a talpam. Szerencsémre egy elég elfogadható történetet találtam ki: egy SS-re hivatkoztam mint ajándékozóra!-, akit már kivégeztek a frontra. Még a nevét is megmondtam sikerült átvernem őket. Szélnek eresztettek. Majd elfelejtettem, a mi csendőreink sem voltak restek, házkutatást tartottak nálunk, de nem sokra mentek. A pilótánkat idejében elhelyeztem az erdőben egy magunk eszkábálta bunkerben. Így hát megúsztuk a dolgot. Nem mondom, a szerencse is mellénk szegődött.

Ezt követően apámhoz fordult segítségért egy Krausz Gyula nevezetű munkaszolgálatos, aki már nem birta a sok kínzást, és megszökött a századból. Mi pedig úgy gondoltuk apámmal, ahol egy ember rejtőzik, ott még egy el-

A tiszteletbeli zsidóvá fogadás pillanata

THE VICE PRESIDENT
WASHINGTON

January 30, 1986

Mr. Miklos Szalay
Howard Street
Salem, Massachusetts 03079

Dear Mr. Szalay:

I read with great interest the Lawrence Eagle Tribune article outlining your heroic efforts during World War II. You risked great personal danger by aiding an American soldier behind enemy lines and our gratitude and pride in you remains today.

Let me add my thanks to those voiced in Salem. You are truly one of our American heroes.

Sincerely,

George Bush

Kedves Szalay Úr!

Nagy érdeklődéssel olvastam a Lawrence Eagle Tribune-ban megjelent cikket az Ön világháborúban tanúsított hősiességéről. Ön komoly személyes kockázatot vállalt, mikor az ellenséges vonalak mögött egy amerikai katonát segített, ezért mindmáig büszkén és hála-lásan gondolunk Önre.

Köszönetteljesen csatlakozom azokhoz, akik ugyanezt Salemben megtették Önnek. Ön valóban egyike Amerika hőseinek. Öszinte híve

George Bush

fér. Ezt kimondani könnyű, de átélni a sok rettenet, mindenre, a legkisebb veszélyre is odafigyelni, irtózatossá idegfeszültséget vált ki. Még Bárdossy miniszterelnök is „megtisztelt” bennünket egy éjszakára látogatásával. A pokolba kívántuk.

Egy félévig tartott ez a bújtatás. Kinek hogy, nekem roppant hosszúnak, végtelennek tűnt ez az idő. Túlzás nélkül mondhatom, felnőtte tette.

Egy napon begördült az első szovjet harckocsi a tanyára. Silverstein vette őket észre elsőnek. A karjukba rohant, de majdnem ráfázott. A harckocsizók nem ismerték az amerikai egyenruhát, ellenségnek nézték. Magyarázkodni kellett. Ehhez hozzá kellett szoknunk. Rákosiék sem dicsérték meg a későbbiekben, amiért „imperialista ügynököt” rejtegettünk. Ez lett a címkénk.

Én végül Amerikában kerestem és találtam meg a boldogulásom. De még sok esztendőnek kellett eltelnie, míg megélttem, hogy az amerikai légierő parancsnoka köszönetet mondott hősiességemért. És az elismerő levelet nem más írta alá, mint maga Bush, az akkori alelnök, a mai elnök.

Nem feledkezett meg a helyi zsidó hitközség sem arról, amit Krausz Gyula megmentéséért tettem. Ennek köszönhetően jóformán egymaga maradt életben a századból. Tiszteletbeli zsidónak nyilvánítottak. Nagyon meghatott a kedvességük. A ceremóniáról készült felvételt majd az olvasók is láthatják. Jólesik az elismerés, még ha idős koromban ért el csupán. A koronát „Göncz Árpád köztársasági elnök úr tette fejemre”, aki a Magyar Köztársaság Csillagrendjét adományozta nekem.

Lejegyezte Kroó László

A kárpátaljai megmaradtak

A Bethlen téri Oneg Sábbát Klubban Baruh Oberländer rabbi, a lubavicsi közösség magyarországi képviselője számolt be a közelmúltbeli kárpátaljai tapasztalatairól. A nehéz körülmények között élő maradék zsidóság élete, problémái bontakoztak ki szavaiból.

Lustig úr, az *Igaz Szó* című lap volt munkatársa fogadta a rabbit a határon, s abból is észre lehetett venni a határ átlépését, hogy megszűnt a fűtés a vonaton. Állandó a fűtőanyag hiány.

Az út első állomása *Ungvár* volt. Hatvanan vettek részt az összejövetelen. Az egykori nagy hitközségből ennél valamivel több zsidó él a városban. Most tervezik Menóra néven kultúrkör alakítását. Visszakérik majd a posta melleti egykori mikve épületét, ez lesz majd a gyülekezet háza.

*Huszt*on kevés időt töltött Baruh Oberländer: a huszti hitközség teljes vezetősége alijázott. Ez a törekvés egész Kárpátalján megfigyelhető. Szlatinán három család maradt csak a faluban, ők egy leningrádi könyvből tanulnak héberül.

*Munkács*on viszont mindennap van minján. Az 1989-es népszámlálás szerint 2600 zsidó van Kárpátalján. Ez a háború előttinek 2 %-a. Értenek magyarul, de otthon jiddisül beszélnek. Érdekes módon az orosz zsidókat „keletieknek” nevezik, és nem szívesen fogadják be őket. Működik az Ukrán-Izraeli Baráti Társaság, de van külön Kárpátaljai-Izraeli Baráti Társaság is. Kevés a kóser mészáros, de ez nem olyan nagy probléma, mivel hús a legritkábban kapható. Más élelmiszer is nehezen hozzáférhető: 1 kg. alma 60 rubel, vagy 50 ukrainai „kupon.” Napirenden vannak az olyan ügyletek, melyeknél során élelmiszerekre cserélnek értéktárgyakat. Sanyarú helyzete ellenére a helyi zsidóság meg akarja őrizni hagyományait. Ehhez azonban segítséget várnak, többek között a magyarországi zsidó közösségtől is.

(róbert)

Ungvári minján

Megnyílt a holocaust szakrendelő

Megállapított tény, hogy a vészidőszak túlélői még most is, négy évtized múltán magukban hordozzák az átélt szörnyű traumákat, melyek utóhatásaként nemcsak ők, hanem a második, sőt harmadik nemzedék tagjai is neurotikus tünetektől szenvednek.

Sok idős és sajnos fiatal embernél is különböző rejtett testi és lelki betegségek jelentkeztek. Az ő gondozásukat és gyógyításukat tűzte ki feladatául a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület és a B'nai B'rith szervezésében induló „KUT” pszichológiai szakrendelő és tanácsadó.

Szakképzett és e témában speciálisan jártas *pszichiáterek* és *pszichológusok* állnak a rászorulóknak rendelkezésére, és igyekeznek a lelki sebeket gyógyítani és az úgynevezett túlélő szindrómából adódó szenvedéseiket gyógyítani, enyhíteni.

Szándékunkban van, hogy azoknak, akik munkájuk során hasonló problémákkal találkoznak, és azoknak a *pedagógusoknak*, akik iskolájukban a holocaust tanítását céljuknak tekintik, tanácsadást nyújtsunk, és dokumentációs anyagot biztosítsunk. Célunk, hogy a túlélők immár harmadik nemzedéke gyógyult lélekkel, jó közérzettel élhesse mindennapi életét, végezhesse munkáját.

Számos fejlett európai országban, valamint Amerikában és Izraelben működnek már e célnak megfelelő intézmények, ezek soraiba szeretne felzárkózni a most induló szakrendelés, melynek helye: B'nai B'rith Iroda, XII. Böszörményi út 8. I. em. Minden szerdán és csütörtökön du. 17.30 órától 20 óráig, előzetes telefon jelentkezés után várják az érdeklődőket. Telefon: 1562-357. A rendelés igénybevétele díjtalan.

Bárkán György, Dr. Bonta János, Dr. Gábor Éva, Hoffer Éva, Krausz Éva, László Klára, Magyar Mária, Prágai Edit, Reitzer Lilli, Dr. Szécsi Katalin, Dr. Virág Teréz

Oberländer rabbi a nagyszöllősi temetőben. Itt nyugszik kétszáz éve a lubavicsi dinasztia első reprezentánsa

Washingtoni szédertől a Vállalkozók Pártjáig

Szegő Krisztina interjúja Zwack Péterrel

Amikor Zwack Pétert, a Zwack Unikum Kft. tulajdonosát felkerestük, még mindenki a közelgő peszázra készülődött. Ennek jegyében tettük fel a kérdést: „Mit csinált Ön tavaly ilyenkor”?

– Feleségemmel egy széder estét rendeztünk Washingtonban – válaszolta nem kis meglepetésünkre Zwack úr, aki mint emlékezetes, 1991 tavaszán még mint magyar nagykövet tartózkodott az amerikai fővárosban.

– E rendezvénynek – folytatta –, azonban semmiféle politikai vagy vallási célja nem volt, pusztán arra gondoltunk, hogy sokat használhat követségünk tekintélyének és étdekeinek, ha bemutatjuk a magyar zsidóság életét Amerikában. Az általunk rendezett fogadás tulajdonképpen egy olyan fesztiválnak a része volt, amely elsősorban a kulturális és konyhai hagyományokkal ismertette meg az érdeklődőket, a széder időszakában. A menüt például Kalla Kálmán állította össze. (A Ronald Lauder és George Lang által megvásárolt Gundel-étterem gasztronómiai menedzsere – A szerk.) Az est folyamán egy amerikai-magyar rabbi mondott rövid beszédet, majd helyettesem, Bollobás Enikő a magyar zsidóság történetéről beszélt. A bejáratnál posztereket és zsidó szakácskönyveket lehetett vásárolni, a zenét egy zsidó kvartett és egy washingtoni iskola kórusa szolgáltatta. A fesztivál idején zsidó festők és szobrászok alkotásai-ból, valamint imakönyvekből rendeztünk kiállítást. Két fotó-tárlatot is szerveztünk „Magyar zsinagógák” illetve „Zsidók Budapesten” címmel.

A visszhangokból megtudtuk, hogy ehhez hasonló esemény Washingtonban még nem volt, így Magyarországnak e rendezvénnyel igen nagy hírnevet és dicsőséget szereztünk. A meghívottak között szenátorok, prominens zsidó személyiségek, és a legkülönbözőbb vallású befolyásos emberek, a politikai élet és a sajtó legfontosabb, legismertebb vezetői szerepeltek.

A Külügyminisztérium engedélyezte a rendezvényt, ahhoz azonban sajnos nem járult hozzá, hogy feleségemmel elmondhassuk rövid beszédünket, amelyben megemlékeztünk volna arról, hogy a magyar zsidóság mennyiben járult hozzá a kulturális és tudományos fejlődéshez Magyarországon és egész világon.

– Azt hallottam, hogy ez a rendezvény később szállka volt a magyar vezetés szemében, sőt támadások is érték Önt miatta.

– Nem ért támadás, sőt a miniszterelnökről egyértelműen pozitívan kell nyilatkoznom, hiszen mindig támogatta a hasonló jellegű megnyilvánulásokat. Ami Csurka Istvánról illeti, őt valóban sokan türelmetlennek, antiszemitának tartják. Amikor Amerikában járt, akkor éppen ezért felajánlottam, szívesen közvetítenék közte és az amerikai zsidóság között, és erre ő nyitott lett is volna. Sajnos erre már nem jutott időnk, hiszen

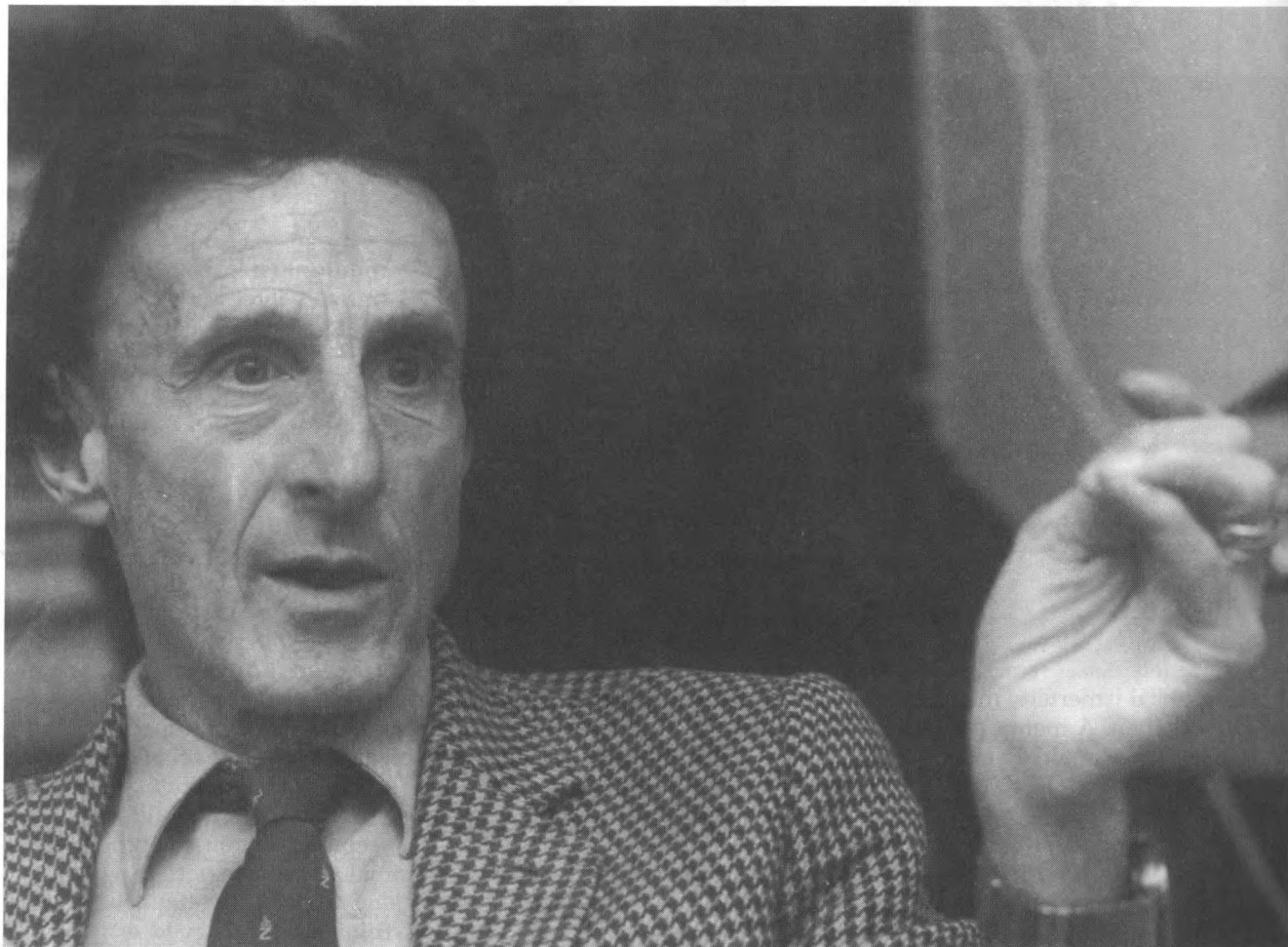
engem éppen ezidőtájt rendeltek haza. Nem tapasztaltam antiszemitizmust a kormány többi tagja részéről sem, Göncz Árpádnak pedig kimondottan jók az amerikai zsidósággal a kapcsolatai.

– Sikerült az alatt a viszonylag rövid idő alatt tennie valamit a magyarországi – elsősorban gazdasági – változások érdekében, amíg nagykövetként Washingtonban tartózkodott?

– A visegrádi hármastalálkozót a történelem ma már egyértelműen igazolta. Kevesen tudják azonban, hogy elsőként – 1990. szeptemberében, kinevezésem után egy hónappal, éppen én indítványoztam a találkozás gondolatát. Annak idején ugyanis elsőként ismertem föl, hogy Magyarország túl kicsi ahhoz, hogy egyedül képes legyen az egész térségről alkotott véleményt befolyásolni. Az amerikai befektetőket ugyanis ma is csak egy dolog érdekli, a régió stabilitása.

Ekkor, tehát 1990 szeptemberében, anélkül, hogy a Külügyminisztériummal engedélyeztettem volna, találkoztam a cseh és lengyel nagykövettel. Ők tárgyaltak a maguk külügyminisztereivel, majd értesítettek

róla, hogy országaik nyitottak lennének a tárgyalásokra. En csak ekkor jelentettem haza, hogy milyen lépéseket tettem, milyen eredményeket értem el. Először bíráltak is amiatt, hogy a kezdeti lépésekről nem szóltam, és hosszú hónapokig – talán emiatt – nagy ellenállást tapasztaltam magyar részről. Végül mégis zöld utat kaptam, így 1990. végén találkoztam Lawrence Eagleburger külügyminiszter-helyetttel, és megindulhatott a további munka.

Eleinte komoly nehézségeim voltak, mivel a magyar vezetés jó része úgy gondolta, Magyarországnak meg kell őriznie azt az előnyét, hogy elsőként lépett az átalakulás útjára, helytelenítették, hogy mások is hozzánk köthessék szekerüket. Én azonban úgy vélttem, hogy amíg az amerikai kormány nem lát itt megnyugtató, stabil politikai helyzetet, addig nem számíthatunk komoly beruházásokra.

Mindemellett létrehoztam egy alapítványt Friends of Hungary néven, azzal a céllal, hogy vezető amerikai szakembereket toborozzunk a magyarországi befektetések érdekében. A kuratóriumba olyan személyiséget hívtam meg, mint Tom Lantos, Teller Ede, Lugar szenátor, a General Motors elnöke, John Whitehead volt külügyminiszter-helyettes. Az országot járva, a nagyobb városok neves vállalatainak vezetőivel találkozáva, mindig unszoltam őket, hogy finanszírozzanak magyar vállalkozásokat. A rábeszélés nyomán el is indultak a befektetések.

– *Imponáló, hogy milyen nagy neveket említ személyes ismerősökként. Ha jól tudom jó kapcsolat fűzi az USA el-*

nökéhez, Mark Palmerhez, a volt magyarországi USA nagykövethoz, sőt a Kennedy családhoz is.

– Több mint 20 évig éltem Amerikában, első feleségem amerikai volt, olyannyira, hogy dédnagyapja, Francis Scott-Key írta az Egyesült Államok himnuszának szövegét. Így tehát nem csoda, ha már fiatal emigránsként bekerültem az amerikai úgynevezett jobb körökbe.

– *Gondolom, hogy közismerten jó kapcsolatai is hozzájárultak nagykövetté történő kinevezéséhez.*

– Igen, ez volt az egyik fő oka. A probléma pedig a szerepemmel az volt, hogy mint kezdeményező típus, sohasem vártam, és sohasem kértem utasításokat. Mindent úgy tettem, ahogyan ismeretségeim és tapasztalataim alapján a legjobbnak láttam. Elítélték egyébként azt is, hogy jelenlegi feleségem, aki egyébként angol állampolgár, ugyancsak aktívan bekapcsolódott a politikai életbe. Nevéhez fűződik az az akció, amelynek során a washingtoni követségek úgynevezett kulturális autóbuszokat indítottak volna az amerikai főváros iskoláiba. Ezek a buszok elvitték volna országaik kultúráját a fiatalokhoz, megismertették volna a különböző népek szokásait, életét a tanulókkal. Az első a magyar autóbusz lett volna, de indítására már nem maradt időnk. Ugyancsak a feleségem érte el, hogy az a washingtoni utca, ahol egymással szemben a magyar és a csehszlovák követség állt, Spring of Freedom nevet kapja, utalva a két ország történelmi kapcsolataira. De már az utcanev tábla felavatására sem maradt időnk. Egy éves munkám után

jelentést szerettem volna tenni az addig elért eredményekről, ám a Külügyminisztérium ezt sem tartotta szükségesnek...

– Most a Vállalkozók Pártjának lett az elnöke. Ebben a pozícióban tovább tudja hasznosítani az összeköttetéseit?

– Ezt a posztot már akkor följánlották, mielőtt kimentem Amerikába. Most ugyancsak gondolkodtam rajta, hogy elvállaljam-e, foglalkozzak-e közügyekkel. Sokan azt tanácsolták, jobb, ha most nem kerülök be a politikai környezetbe, inkább várjak egy-két évet, amíg kialakulnak az erőviszonyok, Én azonban úgy látom, hogy ennek az országnak nincs most erre egy-két éve. Aki tenni akar valamit, annak most kell lépnie. Hogy miért éppen egy ilyen kis párt vezetésén keresztül próbálom megvalósítani az elképzeléseimet? Úgy látom, hogy a kis- és középvállalkozói réteg érdekei nincsenek megfelelően képviselve a törvényhozásban. Érdekképviselői szerveik persze vannak, akár a VOSZ, vagy az IPOSZ. Ám ezek nem törvényalkotó területek. Ez a kis párt azonban a 90-es választásokon, egy három hónapos, igen gyenge kampány után is 100 ezer szavazatot ért el. A legközelebbi választásokon egészen biztos bekerülünk a Parlamentbe.

Vállalkozók persze vannak más pártokban is, de szavazataikkal ott az adott párt érdekeit támogatják. Saját érdekeiket csak ebben a pártban képviselhetik. Olaszországban – ahol 20 évig éltem, és félig-meddig ma is ott élek – tanultam meg, hogy a vállalkozói ré-

teg egy országnak a hátgerince. E réteg megalapozása jelenti hát a polgárosodást, a Vállalkozók Pártját ezért is nevezik liberális polgári szövetségnek is.

Ha bekerülnénk a törvényhozásba, olyan szabályozókat igyekeznénk meghonosítani – és ezt már régen meg kellett volna tenni –, amelyek a vállalkozók egzisztenciáját szilárdítanák meg, hiszen a mostanihoz hasonló rendkívüli helyzetben, rendkívüli és nem tradicionális megoldásokra van szükség. Egy példával illusztrálva, ha személyi jövedelemadó csak 15 százalék lenne, a vállalkozói adó mondjuk 10 százalék, biztos, hogy azonnal megindulna a pénzmozgás. Az adócsökkentés miatt kieső államháztartási bevételek többszörösen megtérülnének azoknak az új vállalkozóknak a befizetett adóiból, akik a jelenlegi feltételek mellett hozzá sem mernek kezdeni semmihez, vagy ha mégis belevágnak valamibe, bizonyos, hogy egy-kettőre csődbe jutnak.

És ez a program nem csupán a vállalkozók egzisztenciáját stabilizálná. A kis és középvállalkozók sikere, a polgárosodás megindulása általános fellendülést hozna, a munkanélküliség csökkenésétől, az életszínvonal emelkedéséig. Ezt a végcélét pedig ma egyetlen párt sem vetíti elének.

Látom az emberek teljes közömbösségét, önbizalomvesztését, amely egy ország öngyilkosságát jelenti. Vissza kellene adni nekik az emberi értéket, a vállalkozókat pedig meg kellene tanítani nemcsak a saját hasznukért, hanem a közjóért is dolgozni.

Müller László felvételei

Lesz-e mecénás a milliomosból?

A Batthyány Társaság és a Waltham-Vidimpex-Convertra de a közelmúltban Budapesten Maecenas II. néven nemzetközi konferenciát rendezett „Kelet-Európa gazdasági megsegítése” címmel.

Az elnevezést az indokolta, hogy tavaly ugyancsak Maecenas címszó alatt rendeztek már egy hasonló eseményt. Az akkori találkozó célja a magyar kultúra a tudomány, és a művészetek felkarolása volt, idén, amint a címből kitűnik, a térség gazdasági fellendítésére koncentráltak a résztvevők.

A találkozó érdekessége, hogy a több mint száz nyugati multimilliomos üzletember mellett az új orosz vállalkozói réteg legkiemelkedőbb egyéniségei is eljöttek, például a Belorusz Tervhivatal elnöke, az orosz árutőzsde vezetője, és egy bankelnök is.

A főként amerikai, kanadai és izraeli pénzemberek – akik ma pénzvilág elitjét képviselik a közvélemény szemében – elsősorban befektetési lehetőségek iránt érdeklődtek, illetve egy új magyar beruházási alap létrehozásán fáradoztak. A magyar fél a híd szerepét vállalta a fejlett és a támogatásra szoruló gazdaságok között, míg a volt Szovjetunió területéről érkező szakemberek hazájuk gazdag, kiaknázatlan nyersanyagforrásairól, modernizásra szoruló termelőkapacitásairól beszéltek, és határtalan lehetőségeket ígértek a befektetni szándékozóknak. Nem szóltak azonban olyan közismert tényekről, mint a pénzügyi infrastruktúra, a bankélet, a befektetéseket garantáló törvények hiánya és a rubel ingatag helyzete.

Talán ennek, talán egyéb tényezőknek köszönhetően, a konferencia nem váltotta be igazán a hozzá fűzött reménye-

ket. Az esemény fő szervezője, Albert Reichmann sajnos családi okok miatt a rendezvény utolsó napjára sem tudott megérkezni, pedig az első pillanattól kezdve várta őt mindenki. Szerencsétlenül hatott az is, hogy a Reichmann-vagyongon 20 milliárd dolláros adósságának átütözéséről szóló híreket a világ távirati irodái éppen a – főként zsidó résztvevőkből álló – konferencia első napjára időzítették. Megosztotta ugyanakkor az ideérkező tengerentúli milliomosok figyelmét, hogy a konferenciával pontosan egyidőben Budapesttől – számukra – egy ugrásnyira, Bécsben, a Világkereskedelmi Központban izraeli vállalkozói napokat rendeztek. Itt magyar, cseh és lengyel küldöttekkel, az izraeli „agyipar” Kelet- és Közép-Európába történő telepítéséről, illetve konkrét befektetésekről és vegyes vállalatok alapításáról esett szó. Feltehetőleg mindkét rendezvénynek jót tett volna, ha nem egyidőben szervezik őket.

Visszatérve a budapesti találkozóra, David Moskovits – a fő szervező, Albert Reichmann titkára –, elmondta, hogy a konferencia hihetetlen előnye volt, hogy befolyásos üzletembereket sikerült összehozni. Olyan neves és gazdag pénzemberek jöttek Magyarországra e szervezés keretében, akik önállóan talán nem látogattak volna ide. Az eseménynek egyébként Moskovits úr szerint, a magyar zsidóság megítélésére is kedvező hatása lesz. Az antiszemitizmus az egész világon terjed, talán gátat szabhat ennek, ha a magyar parlament, és az egész ország látja most, hogy az inséges időkben kik jöttek segíteni, kik szerveztek kampányt a térség gazdasági felvirágoztatására érdekében.

A rendezvényen az iránt is érdeklődtünk, vajon a Reichmann adósság átütözéséről szóló hírek befolyásolhatják-e az Olimpia and York magyarországi befektetéseinek sorsát. Az egyik legnagyobb beruházásuk Magyarországon az a több mint 100 millió dolláros irodaházépítés lesz, amelyet a Reichmann cég a Magyar Hitelbankkal közösen tervez a budapesti Szabadság téren. Mint megtudtuk, az építkezést nem befolyásolják az események, a tizenhat emeletes épület tervei már kishíján elkészültek. Változás mindössze annyi történt a kezdeti lépések óta, hogy Andrew Sarlós, aki kezdetben társult a fővállalkozásban, időközben betegsége miatt kilépett, ám nemcsak ebből az egy építkezésből, hanem egyéb más magyarországi befektetéseiből is kivonta pénzeit. Alex Silberstein, a Niagara Development elnöke a Szombatnak elmondotta, cége a hatalmas épület víz-fűtés és hűtés-szerelési munkálatait végezné, míg az egyéb alvállalkozói teendőket finn, svájci, német és francia pályázók között osztanák föl.

Az építkezés elindításánál tehát nem várhatók különösebb akadályok, akik pedig az Olympia and York, illetve a Reichmann vagyongon sorsa miatt aggódnának, azok megnyugtatóra elmondhatjuk, a vállalat túlságosan nagy ahhoz, hogy csődbe tudjon menni. A bankok további kölcsönökkel támogatják majd, hiszen bukása láncreakciót váltana ki a torontói gazdasági életben.

Mindezen keserű gondolatok ellenére a Maecenas II. elérte célját. Pénzembereket vonzott az országba, akik megismerkedtek a térség gondoljaival. A résztvevők közt üzletek köttettek, és ami a legfontosabb, megállapodások születtek a Magyar Beruházási Alap létrehívásáról is, amely tulajdonképpen a rendezvény egyik legfőbb célja volt.

Sz. K.

**Örök emlék
örök anyagban
ezüstben, aranyban
PLESS & FOX
ÉKSZERÜZLETE
különleges eljárással az Ön,
vagy szerettei fényképét a
kiválasztott fazonú medálón
gravírozással
ELETHÜEN
MEGÖRÖKÍTI
A legszebb ajándék
születésnapra, bár-micvóra
Megrendelhető: 1137 Budapest,
XIII. Szent István körút 18.
Telefon: 112-1238**

Milan Kundera

Európa elrablása

(Részlet)

Sigmund Freud szülei Lengyelországban születtek, de az ifjú Sigmund Morvaországban élte le gyermekkorát, a mai Csehszlovákia területén. Ugyanúgy mint Edmund Husserl és Gustav Mahler. Joseph Roth bécsi író szintén lengyel származású. A nagy cseh költő, Julius Zeyer egy németajkú prágai családban született, és saját választása alapján lett cseh. Ezel szemben, Hermann Kafka anyanyelve cseh volt, fia, Franz azonban a németet választotta. Déry Tibor író, az 1956-os magyarországi értelmiségi lázadás kulcsfigurája, magyar–német család leszármazottja volt, míg barátom, Danilo Kis a kiváló író, szerb-magyar családból származott. A nemzeti sorsok micsoda összecsomósodása még ezen országok legrepresentatívabb alkotói körében is!

És az említettek mindegyike zsidó. Nincs a világnak még egy olyan része, mint Közép-Európa, amelyre a zsidó génusz ennyire rányomta volna bélyegét. A zsidók, mindenütt idegenek és mindenütt otthon, a huszadik században Közép-Európa legfontosabb kozmopolita egységesítő tényezői voltak. Ők voltak a térség intellektuális ösztartói, szellemi egységének megemlézői. Ezért szeretem a zsidó örökséget, és vonzódom iránta hódoló nosztalgiával, csakúgy, mintha saját örökségem volna.

A zsidók iránti nagyra becsülésemnek egy másik oka is van: a sorsukban mintha összpontosulna és tükröződne Közép-Európa sorsa, mintha ők lennének a sors jelképei. Mi is Közép-Európa? Változó, instabil övezet Oroszország és Németország között, amelyet kis nemzetek laknak. Hangsúlyozom: kis nemzetek. És mik a zsidók, ha nem egy kis nemzet, a kis nemzetek őspéldánya, mintaképe? Az egyetlen a kis nemzetek közül, amely túlélte a különféle világhatalmakat és a történelem romboló menetét is.

Dehát, mi is egy kis nemzet? Előterjesztek egy egyéni megfogalmazást: kis nemzet az, amelynek pusztá léte bármely pillanatban megkérdőjelezhető. Egy kis nemzet eltűnhet a porondról, és e ténynek nagyon is tudatában van. A franciák, az oroszok, az angolok nem szokták feltenni maguknak nemzetük fennmaradásának kérdését. Himnuszai csak nagyságról és örökkévalóságról szólnak. Míg a lengyel himnusz első szavai: „Még nem veszett el Lengyelország...”

Mint a kis nemzetek családjának, Közép-Európának egyedi, sajátos világfelfogása van, amelynek tengelye a történelemmel szembeni bizalmatlanság. A történelem, amely Marx és Hegel istenítő szemléletében maga az igazság megtestesítője, meghatározza sorsukat és dönt róla: a megszállók történelme. Közép-Európa nemzeti nem megszállók. Nem lehet kitzsítani őket Európa történelméből, nem tudnak e történelmen kívül létezni, de ők e történelem negatív oldalát képviselik. Ők a történelem esélytelen áldozatai. És ez a családossal teli történelem-felfogás a forrása kultúrájuknak, bölcsességüknek, „könnyelmű szellemiségüknek”, amely kigúnyolja a nagyságot és a dicsőséget. „Soha ne felejtsetek el, hogy csak a történelem ellenzékeként tudunk ellen-

állni a mai történelemnek”. Witold Gombrowicz e szavait szeretném a Közép-Európába vezető kapu fölé vésni.

Itt, a kis nemzetek e térségben, amelyek „még nem vesztek el”, jutott kifejezésre, korábban mint másutt, egész Európa sebezhetősége. A modern világban, amelyben az erő és a hatalom egy pár nagyhatalom kezében látszik összpontosulni, veszély fenyegeti Európa összes nemzetét, mindegyikük kis nemzeté válik, és osztani fogja a kis nemzetek sorsát. Ebben az értelemben Közép-Európa egész Európa sorsát jövendőli meg, és éppen ezért a közép-európai kultúra jelentősége végtelenül megnövekszik.

Elég, ha elolvassuk a nagy európai regényeket: Hermann Broch *Holdkőrosáiban* a történelem, mint az értékek állandó csökkenésének folyamata jelenik meg; A *tulajdonságok nélküli ember* című könyvében Robert Musil egy eufóriába süllyedő társadalmat ecsetel, amely nincs tudatában, hogy holnap eltűnik: Jaroslav Hasek *Svejkje* azt mutatja be, hogy a hülyeség tettetése az emberi szabadság megvédésének egyetlen és utolsó módja: Franz Kafka vízióiban egy emlékezet nélküli, történelem utáni világ képét festi meg. Az összes közép-európai nagy művészeti alkotást, a század elejétől egész napjainkig úgy lehet értelmezni, mint az európai emberiség lehetséges végéről szóló elmélkedéseket.

Jehuda Lahav fordítása

Jehuda Amiháj

A firenzei zsinagóga

Símgató tavasz az udvaron.

Egy fa virágban. Négy kislány játszik

két szent nyelvóra között

az emlékfal előtt, amelynek

márványán Levi, Sonino, Cassuto

és más nevek

nyílegyenes sorokban, mint az újságlapon

vagy mint a Tóra tekercein.

A fa úgy áll ott, hogy semmi másra nem emlékezett csak erre a tavaszra.

Arrideverci, Atyánk.

Buona notte, Királyunk.

Könnyek a szemben.

Akár zseb mélyén száraz morzsák

valami régi süteményből.

Buona notte, Sonino.

Arrivederci, hatmillió.

A lányok, a fák, a morzsák.

Gergely Ágnes fordítása

A jelenleg Párizsban élő cseh író műve Rómában a *Listy* című cseh folyóiratban jelent meg, az 1968 augusztus invázió után.

„Otthon érzem magam mindenütt és sehol”

Zsidó közösségek Finnországban

A helsinki hitközség 1092 tagja közül 1986-ban 833 élt Finnországban és 259 külföldön, a turkui hitközség 217 tagja közül pedig 159 Finnországban és 58 más országokban. Az elmúlt 5-6 esztendő lényeges változást nem hozott, *tömeges kivándorlás* ugyan már nincsen, de a halálához viszonyítva a *születések* száma csekély. A lassanként általánossá váló vegyesházasságok következtében a betértek számával valamelyet gyarapodtak ugyan a hitközségek, Gideon Bolotowsky, a helsinki hitközség elnöke mégis aggódik a finnországi zsidók elvilágiasodása miatt.

Honnan jöttek

A finnországi zsidók többsége a cári orosz hadsereg katonáinak leszármazottja. II. Sándor cár 1858-ban felszabadította a katonai szolgálat alól azokat a zsidókat, akiket már egészen kis gyerekkorukban elszakítottak családjuktól, és a birodalom különböző részeiben levő kaszárnyákban katonáskodásra kényszerítettek. Nem ritkán 25–30 évet töltöttek egyhuzamban távol otthon-

nuktól, s gyakran már csak azért sem térhettek vissza, mert szeretteik az Oroszországban dúló pogromok áldozataivá váltak.

A hadseregből elbocsátott, úgynevezett kantonisták három helyorségi városban telepedtek le: *Helsinkiben*, *Turkuban* és *Viipuriban* (Viborg), és itt is alakultak ki az első hitközségek. Később, a századfordulón és különösen az első világháború után – Oroszországban és főleg a Baltikumból származó zsidó családok is letelepedtek Finnországban, ők azonban nem katonacsaládok leszármazottai voltak, hanem *kereskedők*.

Az 1850-es években Finnországban letelepedett zsidókat a finn hivatalos szervek nem fogadták örömjongással. Iskolázottságuk, szaktudásuk hiányos volt, a nyugati kultúrához viszonyítva elmaradott környezetből jöttek, és nem beszéltek az ország nyelvét.

Az oroszországi zsidótörvények rájuk nem vonatkoztak ugyan, jogi helyzetük azonban meglehetősen *bizonytalan* volt. Ennek rendezésére az első lépést Lep Mechelin polgári képviselő tette meg az 1872-es országgyűlésen, megkísérelvén a zsidókra vonatkozó régi svéd törvények hatályon kívül helyeztetését. Ezzel évtizedekig tartó nyilvános vita kezdődött a zsidók helyzetéről és jogairól. Ez részben *nyelvi* háború volt, részben pedig politikai harc, nem kevés antiszemita felhanggal. A liberális svéd nyelvű sajtó a zsidó emancipációt támogatta, a fennománok azonban ellenezték, többek között azért, mert a finn nemzeti ébredés egyszerre volt *svéd- és oroszellenes*, a Helsinkiben és a Turkuban élő zsidók viszont svéd nyelvűek voltak, s amellet a cári hadsereg katonáinak leszármazottai. Az 1890-es években új törvény született, melynek alapján a hivatalnokoknak jogukban állt *megtagadni* a zsidóktól a tartózkodási engedélyt, sőt *származni* őket az országból. E törvények következményeként több százal csökkent a zsidó közösségek száma. A finnországi zsidók helyzete paradox módon a finnek által gyűlölt Bobrikov főkormányzó kinevezésével enyhült, aki oroszoknak tekintvén őket, megfelelő jogokat követelt számukra. 1904-ben meggyilkolták Bobrikovot, s 1907-ben a finn szenátus elé került a javaslat, melyet a zsidókérdés rendezésére már tíz évvel korábban benyújtottak. A határozatban gyakorlatilag már szerepelt a zsidók állampolgárságának megszavazása, ám a kérdés végső rendezését a háború megakasztotta.

Sorsközösség a bajban

1917 december 12-én fogadták el véglegesen a törvényt, amelynek alapján a kantonisták utódai a szabad Finnország *teljes jogú* állampolgárai lettek. 1918-ban a finn fehérgárdisták és a szovjetek által is támogatott vörösgárdisták közötti harcban a zsidók nem vesznek részt. Annál fontosabb a finnországi zsidók szempontjából az 1939 november 30-tól 1940 március 13-ig tartó téli háború, majd az 1941 nyarán meginduló folytatódó háború, amely asszimilációjuk utolsó láncszeme, lo-

Zsinagóga Helsinkiben

jalításuk súlyos áldozatokkal járó bizonyítása, bizonyosága. (A kétszáz hadköteles zsidó közül 23 esett el.)

A téli háború alatt antiszemita jelenségek *nem voltak*, a sorsközösség megerősítette a finnek és a zsidók kapcsolatát. A zsidók lojalitásának igazi próbaköve a folytatólagos háború volt, amikor Finnország, a németek fegyverbarátjaként a Szovjetunió ellen harcolt. Ám bizalmuk a finn kormány és a finn politikai iránt végig *rendíthetetlen* maradt, szolgáltak a finn hadseregben, a hátszágban pedig gondoskodtak a fronton lévők családjáról és a menekültekről. A finnországi zsidóknak nem esett bántódásuk, bár 1942-ben Himmler többször is járt Finnországban, és állítólag kiadatásukat követelte. Mannerheim marsall azonban úgy vélekedett, hogy amíg egyetlen zsidó is finn egyenruhát visel, senki egy újjal sem nyúlhat hozzájuk. Ez a lojalítás sokakban feldolgozhatatlan lelkiismereti válságot okozott. Talán ezzel magyarázható, hogy a második világháború befejezése után oly sokan vándoroltak Izraelbe, hogy a függetlenségi háborúban részt vegyenek.

„Az én Jeruzsálemem”

Finnországban interjút készítettem a finn kultúra ismert személyiségeivel, írókkal, rendezővel, lapszerkesztőkkel. Volt, aki elsősorban finn-nek vallotta magát. Elis Sella, a hitközség kántora így fogalmazott: „Ha külföldön vagyok, feltétlenül finn-nek tartom magam, akkor is, ha Izraelben vagyok. Zsidó vallású finn-nek.” Hasonlóképpen vallott Boris Grünstein író is, aki *Zsidónak lenni Finnországban* című önéletrésében a kettős kötődés lehetőségeit veszi sorra a német-

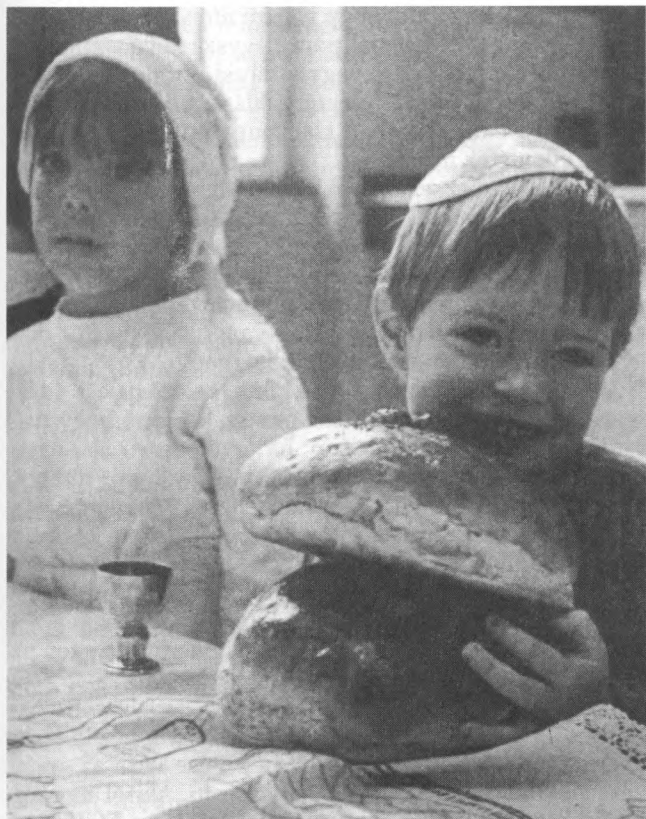

Hászene „finn” módra

finn fegyverbarátság idején. Fia, Raoul Grünstein, az *Image* című folyóirat kiadója, a hitközség tagja ugyan, de ateistának valja magát. „A hitközség tagjának lenni az én esetemben azt is jelenti, hogy a hagyományt megőrzöm, és továbbadom a következő generációnak. Annak a kérdésnek megválaszolására, hogy finn vagyok-e, vagy zsidó, szerencsére sosem kényszerültem, de foglalkoztatott”. Daniel Katz író fiatalon kivándorolt Izraelbe, de néhány esztendő múlva *visszatért*, mint mondta, honvágya volt.

Eeva Odrischinsky viszont, bár Finnországban él és dolgozik, nem talált otthonra Finnországban: „űgy érzem, hogy éppen a mozgékonyasághoz kötődöm, nem pedig egy bizonyos helyhez. Ez nem jelent feltétlenül gyökértelenséget. Olyan helyzetre vágyom, ahol ellentmondások és keresztelkedések, különféle dinamizmusok vannak. Nekem voltaképpen anyanyelvem sincs; anyám anyanyelve orosz volt. *Akkor érzem magam otthon, ha egyik nyelvből elmozdulhatok a másikba*”.

Karmela Béliński író, újságíró, irodalomtörténész s közelmúltbann megjelent esszékötetében, melynek címe *Az én Jeruzsálemem*, így fogalmaz: „A zsidóknak kétezer esztendeig nem volt földjük, és országról-országra úzték őket. Ahhoz, hogy életben maradjanak, a szellem világában kellett oltalmat keresniük maguknak, ezoterikus otthont teremteniük, saját Jeruzsálemet, akár Szibéria vadonjában is. A finn ember föld nélkül otthontalannak érzi magát, legyen az a földdarab akár csak egy zöldségeskert nagyságú. Az én földdarabom bárhol lehet a világon, otthon érzem magam mindenütt és sehol. A finn finnek szemében alighanem otthontalannak számítok. Otthonomat a zsidóságban, a zsidóknak találom...”

„...majci léhem min háárec”

Stasi kézben a náci akták Kóborló dokumentumok

Amikor 1990 februárjában a polgárjogi aktivistákból álló, úgynevezett feloszlató bizottság birtokába vette az *Állambiztonsági Minisztérium* központját, az aktahalmazból olyan akták is előkerültek, melyek az 1933-1945 időszakra vonatkoztak. Ezt a mintegy nyolcezer folyóméternyi aktahegyet elkülönítették, és átadták az akkori NDK központi archívumának, melynek jogutódja a Szövetségi Levéltár lett.

Matthias Wagner, az archívum berlini kirendeltségének vezetője büszkén meséli, hogy két évvel ezelőtt a Stasi-feloszlató bizottság tagjaként ő talált rá a Stasi-központban arra az átvételi jegyzőkönyvre, mely 14 ezer folyóméter akta megérkezését igazolja a Szovjetunióból. Ez az egyetlen írásos anyag, amely tanúsítja, hogy az 1954-ben, a feltétel nélküli kapituláció következtében a Szovjetunióba került, Harmadik Birodalomból származó akták visszakerültek az NDK-ba. Az aktákat az Állambiztonsági Minisztérium kapta, amely a küldeményt a párt központi bizottságával, illetve az akkori Igazságügyi Minisztérium központi archívumával osztotta meg.

A Stasi nagyrészt a náci tettesek aktáit tartotta meg, míg a Pártot főleg az áldozatokról készült anyagok érdekelték. Hogy a Stasi valójában mit is kezdett a birtokába kerülő történelmi örökséggel, még nem lehet pontosan tudni. Annyi bizonyos, hogy a náci bűnösök háború utáni pereinél nagy hasznát vették, illetve ily módon nem egy nyugatnémet politikai kétséges múltjának tisztázásába a mindent tudó Stasi is bekapcsolódhatott.

Az új hatalom által átvett, 1933-45 közötti anyagokat tartalmazó archívum körülbelül *egymillió* személyi aktát foglal magába. Népszerűségét az NDK létezése időszakának Stasi-aktáival nem lehet összehasonlítani. Naponta legfeljebb tíz érdeklődő ad le kérvényt aktamegtekintésre. (A szocialista akták esetében a kérelmezők száma naponta az ezret is meghaladja). Jelenleg főleg rehabilitációkkal foglalkozó kutatócsoportok használják az archívumot. Ez év júliusától külföldieknek is kiadnak névre megigényelt aktákat. Felvilágosítás a következő cím alatt: Bundesarchiv, Zwischenarchiv Berlin, Lindenallee 55-57, O-1271 Dahlewitz-Hoppegarten. Tel.: Berlin 55438276.

Dunai Andrea (Berlin)

Argentína náci szennyest tereget

„Argentína negyven évig rejtette azt a titkot, amire az egész világ kíváncsi.” – mondta *Carlos Saúl Menem* elnök, amikor február közepén aláírta azt az engedélyt, amely lehetővé teszi a II. világháború után Argentínába menekült náci háborús bűnösökre vonatkozó iratok nyilvánosságra hozatalát.

Az újságíróknak, történészeknek bemutatott dokumentumok kevés újdonságot tartalmaznak. A nyilvánosságra hozatalnak inkább szimbolikus jelentősége van. Menem elnök annak a pártnak a tagja, melynek korábbi elnöke, *Juan Domingo Peron* engedélyezte ismert háborús bűnösök letelepedését Argentínában, és különböző országokból érkező kérések ellenére soha egy lépést sem tett a személyek elfogásáért és bíróság elé állításáért. E lépésével vélhetően a peronista hagyománnyal való szakítást fejezte ki.

S. M.

Kedves Barátaim. Leterítem chartáimat. Február van, Kítt Casablancában vége a különösen száraz télnek, napozni lehet, ma épp egy keresztény és egy arab barátom társaságában nézzük a tizenharmadik századi tarotchartákat.

(Tiszteletem azoknak, akik a zsidógyűlölet megnyilvánulásai esetén újra meg újra el tudják ismételni, hogy ez bizony csúnya dolog: szükség van ezekre az ismétlésekre. De az én módszerem talán provokatívabb: megpróbálom magam szóhozni a témát, méghozzá lehetőleg valamilyen mellékes legenda vagy hagyomány mai létezése kapcsán – ilyen például a *Tarot-kártya*.)

Úgy kell kirakni, hogy legfelül – a Korona, ahol bejön a Világegyetem, a Kozmosz, érdekes módon a szerénység „helye” – a Végtelen után nézzük a Bölcsességet és az Értelmet, majd a Szigort (jobbaldalt) s a Szeretetet (baloldalt), meg a köldöknél a Szépséget, hogy a Kirtartás és a hirdetés után az életrehívó Alap után eljussunk a mai helyzet Birodalmába: a hetvenkét kártyából a Treff (Anyag), Pikk (Érzelem), Káró (Ész) és Kőr (Szív) sorai után még huszonnégy Jolly Joker jön, az első a Bolond (aki kérdez), s aztán, betűszámoként, színük, hangjuk, vallási szintjük és lelki irányuk szerint a többi (Varázsló, Császár, Pápa, Főpap) után a többi: a Szerelmesek, a Kocsi, az Erő, a Remete, a Szerencsekerék, az Igazság, a Fennakadt Ember és a Halál (Feltámadás) „chartája” után jön még a Mérték, az Ördög, a Torony, a Remény, a Hold, a Nap, majd az Utolsó Ítélet s a Világ kártyái fejezik be a magunkban tetszés szerint meditatálva értelmezendő kártyasorozatokat.

*

Nézzük a tényeket. Való igaz, hogy a nagyapám Lakitelken volt malombérlő. Székely lófők és ruszin kisnemesek, hivatalnokok, entellektüelek az őseim közt. És most, pár éve derült ki, hogy valami híres *csodarabbi* a huszadik ősom, aki ráadásul pont négyszáz éve – ennyi az egyiptomi rabszolgaság, vagy a dávidi királyság ideje is – néhány fontos kérdés megtárgyalására összejött az akkori fővárosban, Prágában Habsburg Rudolffal. Hírdézés, az ellentétek megértése.

Hogy is van ezzel az örökkévaló Megmentettje és Hírdetői (az ősi babiloni ékírás vándor – transzcendens, ivri nyelvén: „je-ho-ve”, – magyarul „léteztető”, a Biblia főszereplője; aki megmondja, mi „legyen” – „je-su-á”, magyarul „megmentett”, aki minden nemzedékben, mások szerint minden pillanatban jelen van; és „je-hu-di”, magyarul „hírdető, visszhangzó”) dologgal?

(Ezeket az alapszavakat nekünk, zsidóknak is érdeemes lenne megismerni – néha elcsodálkozom, hogy maradhatott fenn a hagyomány, ha tevételesen elfelejtettünk *héberül* –, s ebben a szépapám, Löw Lipót főrabbi, aki elsőként tanult meg, Morvaországból Magyarországra költözve magyarul, szintén szerepet játszott. Hogyan lehet megérteni egy olyan könyv üzenetét, amelynek főszereplője maga a Létige – s ez a könyvben a megnevezése is, amelynek leggyakoribb kifejezése a „legyen neked” –, ha nem tudunk legalább valamennyire ezen az ősi nyelven?)

Arab barátom azért nem kapta meg *Bertolucci* Szahara-filmjében a feketesálás szerepét, mert nem néz ki arabnak, gyanúsán fekete, talán berber. Sose látta az apját, képzeletében talán a király helyettesíti, akitől nemrég nyelvtudási versenydíjat vett át, s aki állítólag Mohamed leszármazottja. Magyarországi keresztény filmrendező

Kozma György

Képes charta Casablancából

barátomat meg, noha igazából olasz (vagyis gót) eredetű a családja, a mostohaapja neve miatt gyerekkorában a külvilág zsidónak nézte.

Úgyhogy hajlandók velem együtt megnézni az állítólag egyiptomi eredetű tarot-kártyákat, melyek valójában a tizenharmadik században érkeztek Kínából.

Mikor ezeket a furcsa családi kapcsolatokat megbeszélve, elkezdtünk beszélgetni, nyelvet, történelmet, irodalmat (vagyis a Bibliát) megvitatni, nem tudtam, hogy a casablancái hajnali köd narancsínét és az ég kékjét látjuk majd: azon a napon, amely, mondom, pont négyszáz évvel azután van, hogy több ellentétes értékeket is képviselő ember érdeklődve beszélgetni kezdett (Prágában Kepler, Habsburg Rudolf és a Magas Löw rabbi), szóval, amikor ez így személyes történeté alakulása közben elgondolkoztat, néha felteszem a kérdést magamban: lehet, hogy ez tényleg nem vicc?

Lehet, hogy az évfordulóknak (vagy a származásnak) van valódi jelentőségük, csak nem tudjuk, *hogyan értsük meg*.

*

Közben a tévé egyik csatornáján épp azt mondják, „hizmanti ótam, lönóach”, (5, 7, 40, 400, 1, 400, 40, 30, 50, 20,) vagyis 992, ami „batit”, vagyis „agyagban”. (Egy misztikusnak talán az agyagember, a gölem jutna itt eszébe, hisz így hívják azt a helyet is, ahonnan eljön a Megmentett, de én most a tényeknél maradnék inkább). Eddig tehát azt mondják a kártyák, hogy „jutalom, lakik, megmentett, agyagban”.

Gyúrjuk, gyúrjuk a kozmoszgyurmát.

Persze minden mindennel összefügg, tudjuk. Minden színhez és hanghoz lehet találni bibliai idézetet. Mindenben meg lehet találni „Istent”, a léteztetőt. Mind Isten gyermekei vagyunk, s mind ezer szállal kötődünk a hagyomány szimbólumaihoz, nemcsak akkor, ha királyok, csodarabbik, olasz templomépítők leszármazottai vagyunk.

Tényleg, mit számít a messiás-hagyomány nekünk, zsidóknak?

Ezt a ki nem mondott kérdést tettem fel, amikor arab és keresztény barátomnak a tarot-kártyákkal „bűvészkedtem” az előbb. Hisz ismerem olyan zsidót, aki annyira nem ismeri a saját hagyományát, hogy – az elmúlt kétszáz év félelem szülte reformjaihoz alkalmazkodva – nem tudta, hogy mi is várjuk a Messiást. Arról nem beszélvél, hogy történelmünkben milyen sokszor felbukkant egy-egy Megmentett-megmentő. Vagy, nem tudta, hogy mindennapi

imánkban szerepel – bibliai idézetként – a feltámadás biztos ígérete?

Ha meg a „dávidi” család előkerüléséről ejtek szót – mert a prágai Löw rabbinak nemcsak Pesten, itt Casablancában is vannak persze rokonai –, akkor abban is ott rejlik a kérdés: számít-e az a négyszáz év, amíg a dávidi királyság állt Jeruzsálemben az i.e. II. évezredben, majd nem két évezreddel Mohamed (álítólag jeruzsálemi) „lovas mennybemenetele” előtt, ami miatt – s ezt arab barátom nem tanulta az iskolában – a mohamedánok „szent városuknak” tartják Al-Kodsz néven (ami „szentet”, vagyis eredeti értelmében „elvontat”, „elváltat”, „különállót” jelent.)

Pedig innen kéne indítani szerintem: ismételtelen megismertetni alapszavaink jelentését: hogy az egyistenünk, a Léteztető (Jehove), aki Megmentő, (Jesúa, Jézus), akit – „emlékeztető” jelképekkel „visszhangzunk” (Jehudi), egész egyszerűen a történelemben először a mi iratainkban (a Bibliában) szerepel.

*

Tehát kedves arab és keresztény stb, barátok, tessék végre, akár erőltetve, valamennyi jó indulatot kipréselni a zsidóság irányába – nem feltételezni tovább, hogy ez a ma Izraelben három-négymilliós nép szándékosan bosszantja három-négyszáz milliós ellenfelét, akiket keresztények (angolok, németek, oroszok) hergelték ellenünk, hisz a mindennapokban – s a múlt évszázadai többségében – nagyon jól megvagyunk együtt.

Különben nem lennék én Casablancában, ha sikerült volna a legminimálisabb érdeklődést kicsiholnom a Habsburg-Löw találkozó négyszáz éves évfordulója iránt. Ha valaki, vagy valamilyen szervezet az ügyintézt és az anyagiakat vállalta volna a megemlékezés kapcsán – s persze nem nekünk, zsidóknak kellett volna élen járni, vannak nekünk ünnepeink, hanem azoknak a zsidóbarát keresztényeknek, akik szeretik szólamyszerűen hangoztatni, hogy fontos nekik a zsidósággal való kapcsolatuk.

S ugyanez a helyzet Jézus kétezredik (1993-ban esedékes, tehát az idén előkészítendő) születésnapjára megemlékezéseivel is: lehet,

hogy igaz, hogy a mi zsidó családunk rokona ennek a legendahősnek, de nincs rá kopirajtom – használják ki az alkalmat azok. Maga a tény ellenőrizhető a lexikonokban, én is onnan tudom-, akiknek fontos lenne, hogy ne csak egyes ultrakonzervatív, magukat kereszténynek nevező látens gyilkosok használják, másokat terrorizálva, az „Isten”, „Jézus”, „zsidó” kifejezéseket.

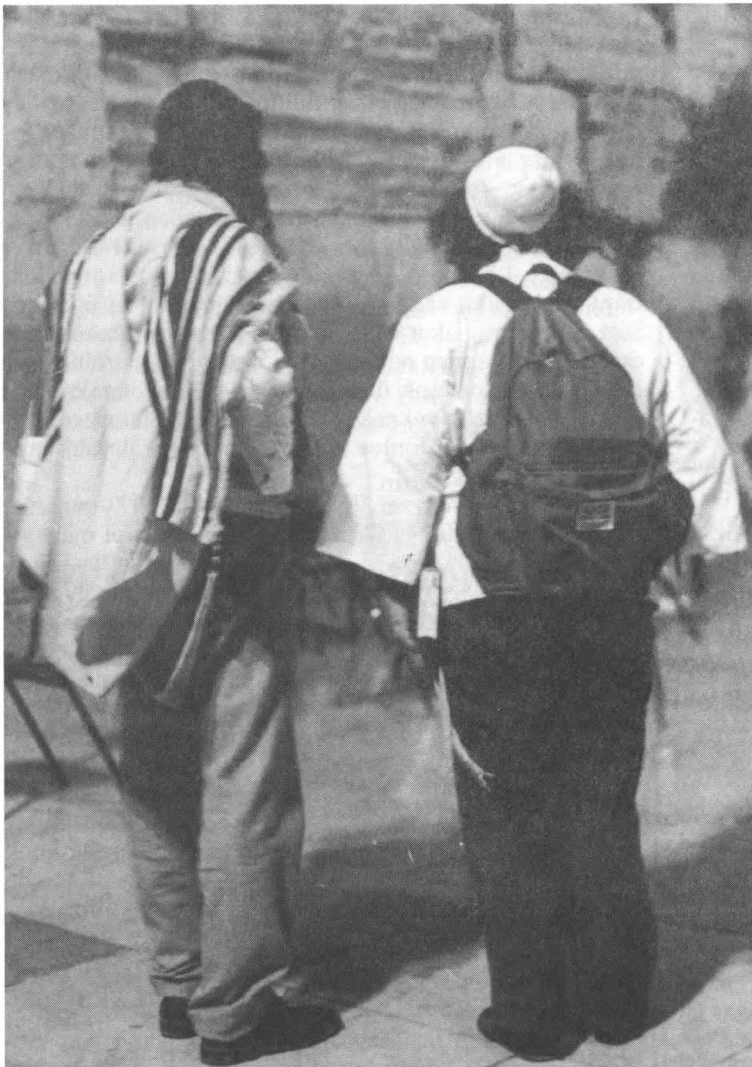
Milyen Erec?

Válaszolhat-e erre, aki először és mindössze 12 napig járt ott, hiszen manapság Magyarországról is ezrek utaznak oda, többször, hosszabb időre. Mégis megteszem, mert minden ember élménye más, mindenki saját szemével látja, fejével érti, szívével érzi. Nekem ilyen volt.

Jeruzsálemben első utam a központi autóbuszpályaudvartól a Jaffa úton vezet. Talán a felületes beszámolók alapján hágai, stockholmi eleganciára és pedantériára számítok – s elképedve kell csalódnom. A házak egy része, az üzletek kirakata elhanyagolt, koszos, Pesten már sok cikkből a választék is gazdagabb... Benézek egy büfébe. A kiszolgáló kézzel rakja a falafelt, vagyis téstába a gombócokat és a salátát! A piacra érek. Ez lenne a híres Mahane Jehuda? Hulladék a földön, kiürült ládák rendetlensége. És amott, kész szörnyűség, mit csinálnak? A lángoszerű pitát a vásárlók fogdossák, az egyik szinte orrával érinti, ott-hagyja, a másik elviszi... Köjál, Köjál!

*

Az est a szatmáriak alapította Méa Seárimban, vagyis a Százkapu-negyedben ér. Elmúlt 7 óra, pajeszos kislányok mégis órák-

Zarándokok a Nyugati Falnál (Müller László felvétele)

zi szünetben futkosnak az iskola előtti sikátorban. Itt már minden ház vakolata málladozik, a porolókon foltozott ruhák és talicsok száradnak. Ételiszag. Néhány apró műhelyben és üzletben még tart az árusítás. Az egyik, évtizedek óta ki nem meszelt bolt két négyzetméteren banán, kenyér, szög, gyertya, zsebkenődő, kipa, liszt, olló... Gyermekkori emlékek ébrednek fel bennem, a harmincas évek Teleki terének környéke nyomorúságos áruaival és még szegényebb vásárlóival. Elfeledettek, rég meghaltak hasonmásai jönnek szembe. Jó lenne megszimogatni őket. Még csak egy kezicsókómat sem mondhatok. Akkor legalább: Sálom! Értetlenül viszonzózzák.

Hasonló déj a vu másutt is elfog. Szállodám tanácsstermében az egyik ifjúsági szervezet értekezik. Ilyen sok zsidó bakfis és kamasz között utóljára 1944 március 17-én voltam a Dohány utcai zsinagógában, a budapesti gimnazisták szokásos pénteki istentiszteletén – akkor még nem tudtuk, hogy utóljára... Olykor mi is blicceltünk, mint ahogy most ezek közül is páran a presszó félhomályában a zongoristán melódiái hallatán összebújnak vitatkozás helyett. De csak mértéktartóan teszik. Nyilvánosan csókolózó, autóbuzson egymás ölében ülő párokkal nem találkoztam.

*

Az Óváros. Meglátom Dávid tornyát és alatta az ősi fehér falat. Olyan, mint magyapám kevés könyve egyikének metszetén. Mit is mondott hozzá? Nem emlékszem... akkor miért szorul el a torkom?

*

A tömegben lassan vergődöm előre az arab bazársor közepén, az Adalat el Muftin, ahol legszebb a nyakláncra akasztható mágendávid, menóra, kereszt, a feliratos pulóver. Az egyik árus, látva tétováságot kedvesen invitál: „Nézzem meg alaposan mindent, és azt vegye, ami olcsó és jó. Legyen nyugodt, itt biztonságban van, mert ha egy külföldinek akár csak a tárcáját lopnák el, az összes kereskedő forgalma csökkenne. Nekünk a nyugalom adja a vevőt...” Miközben hallgatom, arra gondolok, talán éppen most fanatizálják fiát, unokáját idősebb társai.

*

Új barátom, Tamás, késő este visz el a Siratófalhoz. A Kótelnál már csak a közeli jesiva bóherei hajlonganak, túllicítálva egymást hangerőben. Ezek a gyerekek szinte aszkétaként élnek, a tanulás tölti ki napjaikat, semmi sem jut nekik a mai fiatalok életének szépségeiből, nem sportolnak, hangverseny, színház, mozi mind kimarad életükből. Félhangosan méltatlankodom. Barátom rámszól: „A Falhoz őseid sora vágyakozott, te meg...” Elszégyellem magam, s az egyik követ mezűként megcsókolom.

*

Jeruzsálem terebélyesedik. A foghíjakon házakat emelnek, északon egy új negyed öleli majd át. A munka közben látszik, hogy kegyetlen sziklába kell alapozni. A kivitelezés a nálunk is ismert csúszószaluzással folyik, a 4-8 emeletes épületek szépek, de egyformák, mindegyiket kőlappal burkolják. Bent az óvárosban a Budapesten is befektető Albert Reichmann épít egy háztömböt. A közelében, szintén új villákba művészek költöztek.

Faültetés az etióp olék falujában (A szerző felvétele)

*

Délnyugatra utazunk, az Izraelbe törként benyúló egyiptomi határhoz közeli Sderotba. Jeruzsálem környékén teraszos földművelés folyik, csak így, lépcsőzetesen lehet megvédeni az eső eróziójától a sziklára hordott termőföldet. Lejjebb már ismerős a táj. Mondom is magyar utitársaimnak: mintha a Dunántúlon járnánk... „25 éve fest így – egészsíti ki szavaimat –, addig sivatag volt!”

Azzá tenni ismét – ez a terroristák legfőbb törekvése, ezért gyújtogatják az erdőket. A legnagyobb pusztítás 3 évvel ezelőtt következett be. Akkor 1200 hektár erdő és 9100 hektár legelő semmisült meg. Egyébként 1948 óta 190 millió fát ültettek.

*

Falvakon megyünk át. A házak fehérek, szinte egyformán téglalakúak. Ritka köztük az emeletes és az egyedi tervezésű, de mindegyiken a napenergiát „begyűjtő” és a tisztálkodáshoz, főzéshez melegvizet adó bojler. Még télen is elég hozzá 3 óras nap sütés.

Már a szabadban is beér a paradicsom, uborka, piroslík a csak néhány éve meghonosodott cseresznye, rövidesen aratnak. Csakhogy itt mindehhez nemcsak nap kell, hanem a földet behálózó vékony csövek, hogy az éltető vizet csepegtessék. Ahol ez nincs, mint Sderot határában, mert ott lakónegyed épül, sárga a föld. Mire azonban a lakások benépesülnek, azokat is gyp, virág veszi körül. Mert a küzdelem a kietlenség, a sivatag ellen napjainkban is tart. Alig kevesebb verejtéket követel ez dömperekkel, mint amikor az ötvenes évek elején igásállatokkal, kapával végezték a munkát.

*

Az etióp zsidók, vagy ahogy – szülőföldjükön idegenek

tartva őket, amhara nyelven mondták – a falassák évszázadok óta tartó szenvedéséről, végső pusztulásuk előtti 1991-es kimenekítéséről sokat olvastam, ezért fokozott érdeklődéssel várom az ismerős ismeretlenekkel való találkozást. Mondják: az iskolába kerülő, jórészt analfabéta szülők gyereke, rövid idő alatt olyan tanulási készséget szerez, mint itt született, értelmiségi otthonból származó osztálytársai.

A Sderothoz közeli telep szélén várja az újságírókat kicsiny és nagy. Igen hideg van. A kicsinyek, mert nem ismerik a zsebkendőt, nagyokat szipognak. A terep rendezetlen, a kerék nélküli utánfutókhoz hasonló házak kívül sívárok. Belül kétoldalt egy-egy szoba, középen konyha, abból nyílik a vécé és a zuhanyozó, villany világít, melegít, főz. Az egyik szobában apró, 28 éves asszonyka két gyerekkel. Keressük férjét, természetes tényként közli, hogy a másik feleségénél találjuk.

A telep végén frissen ásott barázdák. Együtt ültetjük a facsemetéket. Vajon gyökeret eresztenek-e?

*

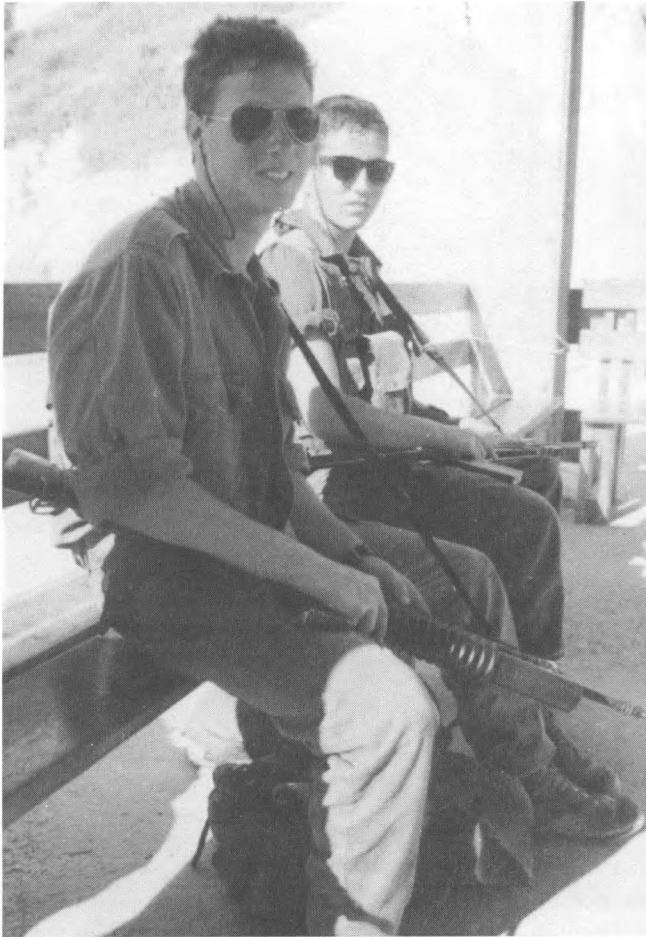
Néhány nappal később Jeruzsálemből Rehovotba tartok. Iránytaxinkban és a mögöttünk követőben szabadságos katonák. Az izraeli hadseregben nincs kimenő ruha, így a rajtuk lévő ugyancsak gyűrött. Mindegyik viszi haza hosszúnnyakú géppisztolyát. Gideon kerül mellém. Először azt tudom meg, hogy nagyszülei Bécsből jöttek. Azután azt kérdezem, hogy mi a hazafiság alapja.

– Még sohasem gondolkodtam rajta. Várj egy kicsit... Az oléknak, hogy itt maradéktalanul hazájukban érezhetik magukat, nekünk, szabréknak pedig az évezredek tárgyi emlékei.

– És mi adja a bátorságot a számszerű túlerővel szemben?

– Ha megfutamodsz, először a barátoddal végeznek, azután téged öl meg az ellenség...

Gideonól mégsem barátsággal válok el. A minket követő

Állandó készenlétben (Müller László felvétele)

autóban ül egy etiópiai fiú. Ma sem tudom, hogy miért kérdezek ostobaságot:

- A fekete is jó katona?
- Villog a szeme.
- Nem tudom melyikünkéről beszélsz, de mi mind jókatonák vagyunk!

*

Jeruzsálemben, a Ben Jehuda utca egyik presszójában kávézom. Közelemben egyenruhás lányok és fiúk fagyaltoznak. Kérdezem az egyiket, hogy lefényképezhetem-e őket.

- Tőle kérdezd - mutat a pulóverén csíkot, rangot viselőre.
- A fényképezés után, akit megszólítottam, visszakérdez:
- Tudod, hogy miért az ő engedélye kellett?
- Mert ő a parancsnok.
- Frászt, mert ma ő állja a cechet!

*

Néhány ismerősömtől megkérdeztem, hogy mennyit keres. A rádió zenekarának hegedűse havi 2700 sékelt; Tel Avivban a közlekedési alkalmazottak szövetkezeti tulajdonában van a városi autóbusszközlekedés, egy buszvezető a részesedéssel 4000 sékelt visz haza; másfél éve érkezett áruházi előadó nő 1700-at, férje, aki számítástechnikus 2100-at. Az 1600 sékelnél kevesebbet keresők vagy nyugdíjasok szociális segínyt kapnak.

Árak: 1 kiló kenyér 1 sékel, 1 liter tej 2.10 sékel, 25 deka túró 2.30 sékel, 1 kiló fagyasztott csirke 5 sékel, 1 liter benzin 1.60 sékel, férfi hajvágás 17 sékel, férfi cipő 65-200 sékel, nagyképernyős színes tévé 2000 sékeltől kaphatók. A Hapoalim Bank közgazdasági osztályának előrejelzése szerint ebben az évben is emelkedik a termelés, különösen az építőipar. Többet fogyaszt a lakosság, de nem a népesség gyarapodásának arányában. Idén 120 ezer bevándorlóra számítanak. Az infláció 15 százalékkal

rontja a pénzt. A külföldi eladósodás tovább nő, mert az export 5 százalékkal kisebb lesz az importnál. Oka a hatalmas beruházás, amit a kutatás, a termelés modernizálása, a munkahelyteremtés és a lakásépítés követel meg.

Magyarországon követendő és irigyelt példaként emlegetik az ázsiai „kistigriseket”. A Hapoalim Bank éppen velük tesz összehasonlítást.

Ország	Népesség	nemzeti jövedelem (dollár)	egy főre jutó nemzeti jövedelem (dollár)
Hong Kong	5.8 millió	63 milliárd	10.862
Szingapur	2.7 millió	27.2 milliárd	10.074
Dél-Korea	42.4 millió	209.4 milliárd	4.939
Tajvan	20.1 millió	139.4 milliárd	6.935
Izrael	4.5 millió	43.0 milliárd	9.556

Ha a négy távolkeleti ország kistigris, akkor Erec Jiszráél KISOROSZLÁN!

Szegénységi statisztika

537.700 izraeli – az izraeli családok 14,3%-a élt a szegénységi küszöb alatt 1990-ben, a Nemzeti Biztosító Intézet jelentése szerint. Az 1991-es adatok /amelyeket még nem hoztak nyilvánosságra/, a hírek szerint még rosszabbak. Igaz viszont, hogy a szegénység kevésbé elterjedt Izraelben, mint az Egyesült Államokban, ahol a lakosság 20%-a él a szegénységi küszöb alatt, viszont az izraeli statisztika ebben a vonatkozásban rosszabb, mint Kanadáé, Angliáé, vagy Németorszáé. A szegénységi küszöb egy négytagú családra számítva havi 1645 sékel nettó jövedelem (720 dollár), az 1991. év végi árinдекс alapján.

The Jerusalem Report
1992. január 16.

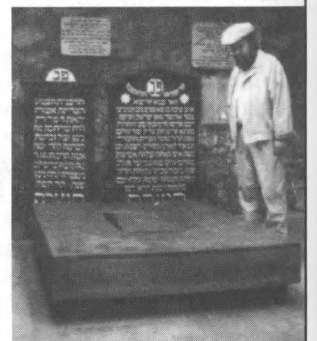
Elhunyt Danzig Hillel

Izraeli újságíró, aki az ötvenes években egy ideig a zsidó állam budapesti diplomáciai képviselőjén teljesített kulturális- és sajtóattaséként diplomáciai szolgálatot.

Máramaroson született, édesapja főrabbi volt. A kolozsvári egyetem hallgatójaként kezdett írni az ottani *Új Kelet* című lapba. Megjárta a bergen-belseni koncentrációs tábor, túlélte a megpróbáltatásokat. A felszabadulást követően nem tért vissza Erdélybe. Izraelben megtanult héberül, de elsősorban magyar nyelvű lapoknál dolgozott. A *hét tükre* főszerkesztője volt. Élete utolsó éveiben emlékiratain dolgozott, s értékes szellemi örökséget hagyott az utókorra.

„Csodarabbi” Jahrzeit

A Szombat szerkesztősége buszkirándulást szervez Móse Teitelbaum a sátoraljai helyi „csodarabbi” Jahrzeit-ján, támmuz 28-án, (július 29-én, szerdán) a hászid vallási vezető sírjához. Kora reggel indulnánk, s a nap folyamán felkeresnénk a bodrogkeresztúri Sájele, az olaszliszaki Herschele Friedmann és a nagykállói cáddik, Jichát Eizik Taub sírját. Sorrendben tudjuk elfogadni a jelentkezéseket, 44 férőhelyre. A részvételi díj 700 Ft. Érdeklődni és jelentkezni hétköznap délután a szerkesztőség 1426-924-es telefonszámán lehet.

A Teitelbaum sír

„Lág báómer”

Az „ómer”, azaz kéve számlálását a Tóra írja elő (3 Móz. 23, 15) a következőképpen: „Számoljatok a szombatára [értsd: peszáh első napjára] következő naptól, tehát attól a naptól, amelyen elviszitek a felmutatásra szánt kévét, hét teljes hetet, ötven napot számoljatok [...]” Más szóval, peszáh első napjától kell számolni a napokat, a heteket (héberül „sávúót”, közhasználatú kiejtésben: „svüesz”).

Mire is (volt) való az „ómerszámlálás”? Egy, a 14. században, Sevillában élt tudós, R. Dávid Ábud’ráhám gyakorlati magyarázatát adta ennek az – egyébként szigorú liturgikus szabályokban foglalt – szertartásnak: a peszáh és a sávúót közti napok a sürgős mezőgazdasági munkák időszaka, és akik művelik földjeiket, mindvégig kint tartózkodnak a határban, s mivel annyira el vannak foglalva az aratásra való felkészüléssel, a mezőgazdaság egyéb tennivalóival, a zöm hajlamos rá, hogy megfeledkezék a közelgő „hetek ünnepének”, a sávúótnak a dátumáról, és ezzel együtt persze arról is, hogy az ünnep előtt Jeruzsálembe kell zárandokolni a termés zsengejének bemutatására. Nos hát, ezért rendelték el a negyvenkilencedik napi „ómerszámlálást” – így el sem téveszthették, mikor tartoznak Jeruzsálembe zárandokolni, mikorra esik a hetek ünnepe.

Egy másik, ugyancsak hispániai tudós, a barcelonai R. Áháron Hálévi (aki a 13. sz. végén és a 14. sz. elején élt) ennél mélyebb gondolatot vélt fölfedezni a rendelkezésben: a peszáh – jelenti ki – Izrael népe állami szabadságát jelképezi. Ez a szabadság csupán egy másik, magasabb rendű célnak, a szellemi szabadság elérésének volt az eszköze, amely célhoz az Egyiptomból való kivonulástól számított hét hét múltán érkezett el a nép, amikor is a Színáj-hegy lábánál megkapta a Tórát. Mindehhez hozzátette R. Áháron, hogy Isten már a csipkebokor tüzeiben közölte Mózesrel: „Amikor kivezeted a népet Egyiptomból, ennél a hegynél fogjátok tisztelni az Istent” (2 Móz 3, 12). S Mózes, amikor csakugyan kivezette a népet Egyiptomból, tudtukra adta, reményük van rá, hogy Színájnál megkapják a Tórát, s ezért a nép a kijövetel napjától nem szűnt meg számolni a napokat, s ezek száma éppen 49 volt.

A bölcsek szerint Izrael népe Egyiptom 49 féle tisztátalanságával volt fertőzött, s ezért szabattott ki a teljes megtisztulásra 49 nap az Egyiptomból való kivonulástól számítva. Mások szerint a Tóra 7 féle tisztátalanságot so-

rol fel, mindegyiküktől való megtisztulásra 7 nap szükséges, s így jön ki a 7x7, azaz: 49 nap.

Ünneppé az „ómerszámlálás” 32. napja – a „lág báómer” – vált; a hagyomány szerint ez a nap jelezte a rómaiak elleni lázadás kezdetét Gessius Florus helytartó idején, i. sz. 66-ban, – s ez a nap Josephus Flavius szerint ijjár hó 17-ének előestéjére esett. Jelzötűzek gyújtásával adtak hírt szerte az országban a felkelés kitöréséről, úgy-hogy másnapra az egész ország csatlakozott a felkeléshez. Ez négyéves szabadságharcra bontakozott ki, amit a rómaiak 70-re vertek le, s ennek végakkordja Jeruzsálem elfoglalása volt.)

Ismét másik hagyomány későbbi időponthoz fűzi az ünnepet, és pedig a Bar-Kochba-féle felkelés kitöréséhez (i. sz. 135). A felkelés kezdeti győzelmeire emlékeztek az utódok; például a volhíniai R. Jáákov, ez a 14. században élt tudós, arról ad hírt, hogy ez a nap az ifjúság szórakozásának volt szentelve: kellemes csevegéssel, kirándulással, futóversennyel, nyilazással és más játékokkal töltötték az időt, mintegy megemlékezve arról is, hogy az a járvány, amely R. Akibának, a Bar-Kochba szabadságharca egyik szellemi vezérének tanítványait pusztította, ezen a napon megszűnt.

Egy másik, a szentföldi méroni szokás volt, hogy a c’fáti kabbalisták, élükön az „Oroszlánnal”, R. Jichák Luriával ezen a napon fölkeresték R. Simon bár Jóhájk és fiának, R. Eliezernek méroni sírját; R. Simont a rómaiak a felkelés leverése után halálra ítélték, s ő fiával együtt egy barlangban talált menedéket, ott vadgyümölcsökön tengődött, de nem szűnt meg tanulmányozni a szent törvényeket. Ezrek vonultak a sírhoz, énekelve, ujjongva, táncolva, olajjal átitatott, drága selyemruhákat dobálva égő máglyákra.

Már előzőleg is szerte a világon gyertyákat gyűjtanak a RÁSBÁ’J – Rabbi Simon bár Jóháj – emlékének tiszteletére, akiről a kabbalisták úgy tartják, hogy ő a Zóhár szerzője, a kabbala atyja.

Izraelben „lág báómerkor” ma is, elsősorban Méronban tartják a régi hagyományokat, de szerte az országban megünnepli a fiatalság, elsősorban a gyermekek, a tanulóifjúság kedves ünnepét, a „lág báómert” és a CÁ-HÁL, tehát a hadsereg is feleleveníti az ősi hagyományokat, egyebek között céllövő-versenyek rendezésével.

Noha az „ómerszámlálás” ideje a gyásznak egyfajta időszaka, amikor tilos a szórakozás, a lakodalom – „lág báómerkor” mindez alól felmentés van. Előestéjén szokás sok helyütt a Zóhárnak, a kabbala szent könyvének az olvasása, az evés-ivás, a lakomázás.

Rhodoszban ilyenkor rendezik a „genizák” temetését: a szakadt, kopott, már használhatatlan szent könyvek halmának temetőben való eltemetését az egész gyülekezet részvételével. [Jegyezzük meg, hogy a szent könyveket, kéziratokat, amikor használhatatlanná váltak, tilos megsemmisíteni, el kell őket a gyülekezet használata elől rejtteni (a „genizsa” szó jelentése: „elrejtés”) – századunkban ilyen genizáknak a kairói zsinagógában való felfedezése valóságos tudományos kincset tárt fel].

A barcelonai inkvizíció krónikája beszámol róla, hogy „Ánuszim” zsidókat – tehát olyanokat, akik kényszerből, látszatra katolizáltak, de titokban a zsidó hitet vallották – börtönbe vetettek, amiért ezen a napon gyertyákat gyűjtottak.

Jólesz László

Vallási tanulmányi verseny

Bár Vilmos emlékének megőrzésére Alapítványt létesítettünk, amelynek célkitűzése *vallási tanulmányi verseny* létrehozása. Ennek keretében a diákoknak és az őket felkészítő tanároknak *pénzjutalmakat* osztunk ki. A verseny *nyitott*, minden zsidó vallású diák jelentkezhet. A versenyt ez év júniusában tartjuk meg első ízben.

A pályázati feltételeket a jelentkezők tudásszintjének megfelelően dolgozzuk ki, és sokszorosított szövegüket személyesen lehet majd átvenni előzetes jelentkezés után.

Alapfok: héber olvasás, néhány szentírási történet ismerete.

Középfok: a főbb imák néhányon olvasása és a fontosabb vallási szabályok ismerete.

Felsőfok: Néhány kijelölt ima és szentírási szöveg olvasása és fordítása magyarázattal

A versennyel kapcsolatos tudnivalókat dr. Domán István fő-rabbival kell megbeszélni, este 6 és 8 óra között. (Telefon: 1124-894)

LUÁH

Imaidők

BUDAPESTEN

Templomok	Május 1–2.		Május 8–9.		Május 22–23.		Május 29–30.	
	Péntek este	Szombat reggel	Péntek este	Szombat reggel	Péntek este	Szombat reggel	Péntek este	Szombat reggel
Dohány u. 2	19.00	09.00	19.00	09.00	19.00	09.00	19.00	09.00
Frankel L. u. 49.	18.30	10.30	18.30	10.30	18.30	10.30	18.30	10.30
Hegedüs Gy. u. 3.	19.30	09.30	19.30	09.30	19.30	09.30	19.30	09.30
Vasvári P. u. 5.	19.00	09.00	19.00	09.00	19.00	09.00	19.00	09.00
Thököly út 83.	18.30	09.00	18.30	09.00	18.30	09.00	18.30	09.00
Hunyadi tér 3.	19.00	09.00	19.00	09.00	19.00	09.00	19.00	09.00
Bethlen tér 2.	18.30	09.30	18.30	09.30	18.30	09.30	18.30	09.30
Nagyfuvaros u. 4.	19.00	08.00	19.00	08.00	19.00	08.00	19.00	08.00
Rabbiképző, József krt. 27.	18.00	08.45	18.00	08.45	18.00	08.45	18.00	08.45
Kazinczy u. 27.	19.55	08.00	20.05	08.00	20.15	08.00	20.20	08.00
Alma u. 2.		08.00		08.00		08.00		08.00
Kórház, Amerikai u. 53.	19.55	07.30	20.05	07.30	20.15	07.30	20.20	07.30
Páva u. 39.	19.00	09.00	19.00	09.00	19.00	09.00	19.00	09.00
Dózsa Gy. út 55.	19.00	09.30	19.00	09.30	19.00	09.30	19.00	09.30
Berzeviczy u. 8.	19.00	09.30	19.00	09.30	19.00	09.30	19.00	09.30
Károli G. tér 5.	19.00	10.00	19.00	10.00	19.00	10.00	19.00	10.00
Kispest, Báthory u. 34.	18.30		18.30		18.30		18.30	
Visegrádi u. 3.	19.55	08.30	20.05	08.30	20.15	08.30	20.20	08.30
Dessewffy u. 23.	19.55	08.00	20.05	08.00	20.15	08.00	20.20	08.00
Teleki tér 22. (szefárd)		08.00		08.00		08.00		08.00

VIDÉKEN

Győr (Köztársaság tér 3.)	17.30		17.30		17.30		17.30	
Szeged (Gutenberg u. 20.)	18.00	09.00	18.00	09.00	18.00	09.00	18.00	09.00
Debrecen (Pásti u. 4.)	19.45	08.00	19.55	08.00	20.05	08.00	20.10	08.00
Nyíregyháza (Mártírok tere 6.)	19.45	08.00	19.55	08.00	20.05	08.00	20.10	08.00
Miskolc (Kazinczy u. 7.)	19.00	08.00	19.00	08.00	19.00	08.00	19.00	08.00
Pécs (Fürdő u. 1.)	18.30	10.30	18.30	10.30	18.30	10.30	18.30	10.30
Kiskunhalas (Petőfi u. 1.)	18.00		18.00		18.00		18.00	
Szomathely	18.00		18.00		18.00		18.00	
Kaposvár (Berzsenyi u. 14.)	18.00		18.00		18.00		18.00	
Nagykanizsa (Fő u. 6.)	18.00		18.00		18.00		18.00	

A Rumbach utcai templom hívei a Hősök imatermében imádkoznak.

Naptár

1992.

Május 1. Péntek Niszán 28. Gyertyagyújtás: 19.37
Május 2. Szombat Niszán 29. Újhold hirdetése Szombat kimenetele: 20.48
Május 3. Vasárnap Niszán 30. Ros hodes Ijjar első napja
Május 4. Hétfő Ijjar 1. Ros hodes Ijjar második napja
Május 8. Péntek Ijjar 5. Gyertyagyújtás: 19.47
Május 9. Szombat Ijjar 6. Szombat kimenetele: 21.00
Május 15. Péntek Ijjar 12. Gyertyagyújtás: 19.57
Május 16. Szombat Ijjar 13. Szombat kimenetele: 21.11
Május 17. Vasárnap Ijjar 14. Peszáh Séni
Május 21. Csütörtök Ijjar 18. Lág Báomer (Az Ómer 33-ik napja)
Május 22. Péntek Ijjar 19. Gyertyagyújtás: 20.04
Május 29. Péntek Ijjar 26. Gyertyagyújtás: 20.12
Május 30. Szombat Ijjar 27. Újhold hirdetés Szombat kimenetele: 21.31
Május 7. <i>Jom Háácmaút</i> , Izrael Állam Függetlenségi Napja, május 30-a pedig <i>Jom Jerusálmim</i> , Jeruzsálem napja, a város újraegyesítésének ünnepe.

Még most sem késő!

Fizessen elő a

Szombat

második félelvi számaira!

Csak 290 forintot fizet az Ybl Bank

219-98904/1264-7 számú számla,

„Szombat” 1264-7-5036 számú alszámlájára,
s idén tíz alkalommal kapja kézhez lapunkat:

a *Szombat* -ot!

S ha nem fizetne elő a *Szombat* -ra
(mert nem tudná, hogy mit mulaszt),
megtalálja folyóiratunkat
a könyvesboltokban, az újságosstandokon,
a hitközségek irodáiban és
a Magyar Zsidó Kulturális Egyesületben.
Olvassa hét közben közben is

a *Szombat* -ot!

Tarbay Ede

Kapcsolat – változások

1

Mit értett meg az apja válaszából
oltár kövénél Izsák, a gyerek,
és századunkban, mikor máglya-lángtól -
Ki mindent láthat, mért engedte meg?
Apja nyugodt: Istennek áldozat.
Ha lázadó, úgy miért ő az egy?
Míg rőzsét vágat fiával, s hozat,
kétely-kínozva volt-e: mit tegyek?
Azóta is, mert felidézük, másként
gondolják át az átgondolhatatlant,
amit az úr kemény parancsa rá mért,
majd milliók a történelmi katlant.
Rég közbeszólt, de később hallgatott -
Ha én most, úgy inkább én halok.

2

Bár bizonyos: ezt kimondani könnyebb,
ám az írás számonkérhető,
ami papíron, mintha az öröknek
áldoznának vele, s visszahat: erő.
És azt is rejti: ismétlődés átka
átokkal sújt a visszahúzóóra -
Fémekből formált bokor minden ága,
a levelek és nevek, mintha bója -
Veszélyes vízre vigyázzunk: soha.
De rezzenésük nyomán félelem:
a támadó szél Sátán ostora,
mint falra mázolt jelképek, jelen,
mely könyörtelen néhány hangban él még,
bár hittük azt: már régen eltemették.

3

Naponta kell szavakkal szembenézni,
mert működik a szifon-lelkű festék,
otromba elvek: kemény, aki férfi,
s lánccal alázzák putri-lakók testét.
Vad csorda-szellem zúdul minden másra,
és kirekesztés belső, vak parancsra.
Emlékek jönnek: csillag, ami sárga,
s árulkodó a sötét bőrű arca -
A karszalag-szín, máshol, már riaszt.
Közel se jussunk ehhez. Minden embert
kérek: tükrömben lásd meg azt, mi vagy,
kit Isten saját másaként teremtett.
Egy töröl lettünk létiünkben, hitiünkben -
Ha nem, nem élhet egyetlen szál fű sem.

Martin Buber

A Báál Sém halála

Peszáh után megbetegedett a Báál Sém. Mégis ottmaradt az imaházban, a pult előtt állva tovább imádkozott, míg erejéből telt.

A tanítványainak, akik helyettesíthették volna, de most más helységeken tartózkodtak nem adott hírt magáról, sőt, akik közülük Mesbizben voltak, azokat is elküldte a környező falvakba. Csak a koreci rabbi, Pinkhász nem hagyta el, hogy hazakisérhesse.

Sávuot előestéjén aztán összegyűlt a közösség, hogy mint minden évben, az éjszakát a tan házában virasszák át. A Báál Sém a színáji kinyilatkoztatásról beszélt nekik.

Reggel hívatta bizalmas tanítványait. Először odaindította magához kettőjüket, és megbízta őket, hogy a holttestére legyen gondjuk, valamint a temetésre. Megmutatta magán tagról tagra, hogy távozik majd testéből a lélek, és megtanította őket, hogyan állapítsák meg ugyanezt más betegekben is, mert ezek ketten ahhoz a körhöz tartoztak, akik a halállal és a temetéssel foglalkoztak.

Azután maga köré gyűjtött kilenc férfit, hogy együtt imádkozzanak. Kérte, adják kezébe az imakönyvet, mondván, szeretne még egy kicsit beszélgetni Istennel.

Az ima végeztével a horodenkai rabbi Nahman bement a tan házába, hogy könyörögjön a Báál Sémért. Ő azonban ezt mondta: „hiába rázza az ég kapuját, Rabbi Nahman nem mehet be azon az ajtón, amelyen én be szoktam járni”. Mikor később a szolgálattevő belépett a kicsiny helyiségbe, hallotta, hogy a Báál Sém így szól valakihez: „Odaadom neked ezt a két órát”, és úgy értette, hogy a halál angyalát kéri, ne kínozza őt az utolsó két órában. De a rabbi Pinkhász jobban értette, mire gondolt: „Még két órája van az életből, erről beszélt az Úrral, följánlotta neki ajándéku. Igazi lelki áldozat”.

Ekkor megérkeztek az emberek a városból, ahogy minden évben ezen a napon, és a Báál Sém tanította őket.

Később tanítványai felé fordult, akik körülállták őt: „Nem magam miatt aggódom. Hiszen világosan látom: az egyik ajtón kimegyek, a másikon be.” Majd ismét megszólalt: „Most végre tudom, mire teremtett a Szent.”

Felült az ágyában, és rövid tanítást mondott arról az oszlopról, amelyen a lélek az alsó mennyországból a felsőbe, az élet fájához emelkedik, s Eszter könyvének egyik versét idézte: „Így a lány a király színe elé került.” Majd ezt is mondta: „Még biztosan visszatérek, de nem úgy, amilyen most vagyok.” Röviddel ezután az „És fogadja kegyesség” kezdetű imát mormolta, lefeküdt, de néhányszor még fölegyenesedett az ágyban, és arról sutogott, hogyan veszik rajta észre, ha a lélek kiszállt belőle. Egy idő után semmit sem lehetett hallani, némán fektült egy darabig.

Aztán megparancsolta, hogy takarják le egy lepedővel. Azt suttogta még: „Istenem, világ ura!”, majd később a zoltár szavait: „Nem illet engem a gőg lábaival.”

Akiket utasított, hogy legyen gondjuk a holttestére, és a temetésre, azt állították később, hogy Báál Sém lelkét kék lángként látták fölemelkedni.

Schein Gábor fordítása

1991

In: Die Erzählungen des Chassidim. Manesse Verlag, Zürich, 1949.

Zsidó szellemi élet Magyarországon a két világháború között

Az Alapítvány a Magyarországi Zsidó Kultúra Megőrzéséért, az Országos Rabbiképző Intézet, valamint az MTA Judaisztikai Kutatócsoport közreműködésével és a Moskovits & Greismann Family Memorial Foundation, illetve a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége támogatásával fenti címmel tartott kétnapos konferenciát az ELTE Tanári Klubjában. Az alábbiakban az előadásokról készült összefoglalót olvashatják.

Szabolcsi Miklós: Változások a zsidó szellemi életben 1935 körül: magyar és zsidó identitáskeresések

Miután 1930-ban az *Egyenlőségnek*, a liberális és asszimiláns zsidóság lapjának 50 éves jubileumi ünnepségén még részt vett a kultuszminiszter és Budapest főpolgármestere, 1935-ben a zsidóság körül kezd sűrűsödni a levegő. A nemzeti kérdés újra fölmerül Európa-szerte.

Zsidó oldalon fölvetődik a „Mi a zsidó?” kérdés, amelyre egyebek közt Pap Károly: *Zsidó sebek és bűnök* és Tábor Béla: *A zsidóság két útja* c. műve a válasz. Ezek az írások nem születtek volna meg Martin Buber hatása nélkül, de Martin Buber sem lett volna az, aki, ha nincs a német zsidóság 1933 és 38 közötti rövid életű kulturális fellendülése. Másfelől, magyarság és zsidóság újradefiniálása egymástól elválaszthatatlan, akárcsak Pap Károly és Németh László személye. A népi tábor rokonszenvvel fogadta az asszimilációt elvető Pap Károly írásait. 1936 után Magyarországon is történnek erőfeszítések arra, hogy a liberális asszimiláns és a cionista álláspont között találjanak egy harmadik utat. Ekkor indul a *Libanon* c. folyóirat, ekkor kezdődnek a Goldmark-termi előadások, ekkor indul Hahn István és Scheiber Sándor pályája, ekkor indul útjára egy új rabbinemzedék (köztük Benoschofsky Imre), ekkor érnek el hírnevet olyan képzőművészek, mint Vajda Lajos vagy Ámos Imre.

Hidvégi Máté: A Löw-per

A Tanácsköztársaság bukása után az egész magyar zsidóságot a vádlottak padjára akarták ültetni azért, ami a Kommun alatt történt. A zsidóság e szimbolikus elszámoltatására Löw Immánuel, az akkor közel hetven éves, óriási tekintélyű szegedi főrabbi személye látszott a legalkalmasabbnak. Egy Hollós (korábban Hollander) nevű provokátor egy vele folytatott beszélgetés után, „A magyargyalázó főrabbi” címmel cikket írt egy szélsőjobboldali újságba. Az abban leírt, részben eltúlzott, részben valótlan állítások óriási botrányt kavartak (a cikket a parlamentben is felolvasták), melynek nyomán Löw Immánuel hazaárulás vádjával letartóztatták. A készülők koncepciót per nemzetközi felháborodás fogadta (a holland király is levelet írt Horthynak). A tárgyaláson végül a hazaárulás vádját jobbnak látták elejteni, csak a kormányzósértés vádját tartották meg, az ezért járó büntetést pedig úgy kerülte el Löw Immánuel, hogy Horthy Miklós, „megbocsájtott” neki. A szegedi rabbi végül 13 hónapot töltött ártatlanul a börtönben. Itt kezdte el írni élete egyik főművét a *Die Flore der Juden* c. könyvet.

Schweitzer Gábor: „Vigyázó szemetek Cionra vessétek”

Nézetek a cionista mozgalomról Magyarországon a két háború közötti zsidó sajtóban (*Egyenlőség, Múlt és Jövő, Zsidó Szemle*)

Az I. világháború előtt még a magyar cionisták is azon az állásponton voltak, hogy a cionizmus főleg Kelet-Európa elnyomott zsidó *A beszámoló követő oldalakon a Domán István által megtartott előadás írott változatát közöljük. A Szombat későbbi számaiban több előadás teljes szövegét olvashatják majd.*

tömegei számára hasznos. Ami saját személyüket illeti, jól összefértek bennük a cionizmus és a magyar patriotizmus: sokan harcoltak közülük az I. világháború frontjain. 1918-ban, a rövid életű Károlyi-kormány alatt támogatták a zsidó nemzetiség eszméjét, amely Jászi Oszkár nemzetiségi programjában is szerepelt. A két háború között hiába próbálták meghódítani a hitközségeket: a Pesti Izr. Hitközség 300 fős képviselőtestületében csak néhány hellyel rendelkeztek, az előjáróságban pedig egyáltalán nem volt emberük. Az ortodoxok vallási alapon, a neológok magyar patriótaként utasították el őket, és igyekeztek működésüket gátolni. Utóbbiak még azzal is megvádolták őket, hogy ugyanazt akarják, mint az antiszemiták (Gömbös Gyula üdvözölte a cionista mozgalmat). A cionista szövetség végül hivatalosan csak

1927-ben alakulhatott meg. Egy hozzászóló érdekes megjegyzése szerint az üldözöttek idején a legendás híró szatmári rebe életét is a cionisták mentették meg, noha ő a cionizmus esküdt ellensége volt.

Síró Béla: A magyar zsidóság és a református egyház: Az ún. Baltház-irányzat a sajtó tükrében.

Az előadás a zsidóság iránt nagy rokonszenvvel viseltető és nekik mindenkor segítő tisztántúli református püspök, Baltház Dezső személyével foglalkozott. A püspök a zsidók mellett állt keresztényként és józan politikusként egyaránt: felszólalt a vérvád

ellen; idézte az újszövetséget, mely szerint a zsidók közül jön az üdvösség; a nyilvánosság előtt kifejtette, hogy a zsidók előnyös pozícióikat nyílt versenyben szerzik, nem pedig valamiféle visszaéléssel; felszólalt a Tanácsköztársaság bukását követő zsidóüldözések ellen; elítélte a numerus clausust támogató református lelkészeket; felszólalt a zsidók térítésének erőltetése ellen; cikket írt a liberális sajtóban; javaslatot tett egy nemzeti és liberális alapon álló párt megalapítására. Mindezekért a zsidóság előtt óriási tekintélye volt, nemzeti keresztény részről pedig éles támadások érték.

Haraszi György: Magyar zsidó és pólisai. A zsidó bevándorlás megítélése a történetírásban a két háború között.

Az előadás az országot tömegével elárasztó galíciai zsidó bevándorlók mítoszának alaptalan voltára mutat rá. Az 1900-as évek elején jelent meg Bartha Miklós: *Kazárföldön* című könyve. A szerző a galíciai ill. onnan bevándorolt zsidókat nevezi kazároknak, és lelkiismeretlen csalóknak ábrázolja őket. 1921-ben Teleki Pál megkülönböztette a hazafias zsidókat a galíciaiakat még a neológ Wahrmann Mór is söpredéknek titulálja (1938 után a neológia hangneme megváltozik). A tömeges bevándorlás mítoszával szemben az igazság az (mint ez az antiszemita Kovács Alajos, egyébként kitűnő statisztikáiból kiderül), hogy 1730-tól kezdve összesen 70 ezer zsidó vándorolt be Galiciából, míg az osztrák örökös tartományokból kétszer annyi. Teljesen alaptalanok ezért Székfű Gyula százezres nagyságrendű galíciai bevándorlásról szóló fejtegetései.

Frigyesi Judit: Zsidó elhivatottság: zsidók a magyar zenei életben a két háború között

A századfordulón a cigányzene az antidemokratikus, nacionalista politikai kultúrhagyományhoz tartozott. A verbunkost szintén nemzetieskedő felhangok övezték. Ezért a zsidók a klasszikus zene

felé fordultak, amelynek Magyarországon (pl. Franciaországgal szemben) nem voltak nemzeti, kirekesztő felhangjai. Különösen kedvező feltétel volt ehhez az a XIX. században meghonosodott előadói hagyomány, amely a kottát nem alkalmanként szükséges mankónak, hanem a zeneszerző szuverén megnyilatkozásának, sőt a nagy megfajtott misztériumnak tartotta. Az előadó így valóságosan fölolvadhatott a zene egyetemességében, mint hajdan a tanítvány a talmudban és a zenén kívül jelentéktelen, parciális kérdésre vált számára minden: nemzetiség, vallás, stb.

Baruh Oberländer: Az ortodoxia és a neológia szétválása a két világháború közötti hásszidizmus nézőpontjából

Az előadó – a lubavicsi mozgalom képviselője, rabbi Budapesten – a hászid vallásfilozófia elveiből fejtette ki, miért különbözött – és különbözik alapvetően – ezen irányzatok hozzáállása a vallástalanság problémájához, a vallástalan emberekhez, a nem-hászid ortodoxia hozzáállásától. Az ortodoxia vallástörvényi döntéseiből vett példák illusztrálta, hogyan törekedett az ortodoxia felszámolni minden érintkezést és kapcsolatot a hagyományos életformától távolodó emberekkel – lehetetlenné téve ezzel a türelmes, visszatérítő törekvéseket.

Schweitzer József: Hacofe: a modern magyarországi zsidó tudomány folyóirata

A két világháború közötti modern magyarországi zsidó tudomány egyetlen héber nyelvű időszaki orgánuma volt a *Hacofe*. Az európai forradalmak gyermekeként születő zsidó felvilágosodás szellemi nagyjai: Zunz, Rappaport, Geiger és mások felismerték, hogy a műveltség elengedhetetlen követelménye az emberi életnek, de csak a zsidó vallás erkölcsi és kultúrértékeivel kiegészítve. E felfogás szellemében indult útjára 1911-ben, a *Magyar Zsidó Szemle* mellékleteként, Blau Lajos szerkesztésében a *Hacofe*. Nemzetközi jelentőségét reprezentálja az előadó által ismertetett 1912-es és az 1930-as jubileumi számok tematikai változatossága, az öt világrész tudósaiból kikerülő impozáns szerzőgárdája.

Felkai László: A budapesti zsidó fiú – illetve leánygimnázium története

A XIX. század nyolcvanas éve óta élt a magyar zsidó közép-

kola eszméje, de a megvalósításhoz sok külső nehézséget kellett leküzdeni. Kármán Mór, Goldziher Ignác, Bánóczi József szellemi valamint Freystadtler Antal és a Wahrman-Taub alapítvány anyagi áldozatvállalásainak eredményeként 1919-re felépül és megkezdte munkáját a pesti izr. hitközség alapítványi főgimnáziuma. 1932-ben éri el fénykorát. Stern Ábrahám és Heller Bernát, majd Goldberger Salamon igazgatóként kiváló tanárgárdát gyűjtöttek egybe.

A gimnázium fontosnak tartotta a zsidóság népi jellegének hangsúlyozását.

Csengeri Imre: Székelyhid: Élet és tanulás egy jesivában

Érdekes és megragadó önvallomást takart – a tegerentúrról csak erre az alkalomra Budapestre érkezett – Csengeri Imre előadása. A székelyhidi jesiva prototípusa lehetett volna az összes magyar jesiváknak. 1905-ben alapította /újra/ rabbi Jehuda Rozner, s a 30-as évekre már több, mint 300 bóherrel működött. A tanulás törzsét a mindennapi talmudórák alkották. A rabbi egy személyben volt igazgató, adminisztrátor, mesgiah és óraadó tanár. A rebece /rabbiné/ maga főzött valamennyi növendékre. Az idegen környezetbe nehezen beilleszkedő Csengeri édesapja – jóllehet a család szigorúan vallásos volt – az asszimilációval szembeni másik szélsőségeként ítélte meg a jesiva követelményrendszerét. A végzett bóherék közül kevés választotta a rabbi hivatást, azonban a jesivaélmények és az ott szerzett tudás mindnyájuk életét gazdagabbá tette.

Voigt Vilmos: A Magyar Néprajzi Társaság és a zsidó hagyományok kutatása

Az IMIT céljai között szerepelt a zsidó folklór kutatása, ez azonban csak terv maradt. A Néprajzi Társaság, mint a folklorisztikai, etnográfiai kutatások egyetlen fóruma, nemigen foglalkozhatott a zsidó folklór kutatásával, mivel a zsidóság felekezeten és nem népcsoportnak minősült. A II. világháború idején sem voltak tisztában azzal, hogy ez az utolsó pillanat.

Meir Weiss (Weisz Pál): Patai József

Patai József azt írja egy önvallomásában, hogy amikor tincses talmudistából modern entellektüel lett, szemébe tűnt a zsidó entellektüel lelki sivárgása. A *Múlt és Jövő* c. folyóirat, melyet 1912-ben egymaga indított útjára, arra szolgált, hogy a feltámadó héber

Thury Levente: Gólem

Károly Albert (redes)

nyelv s a Szentföldön megújuló zsidó kultúra segítségével olvasói közelebb kerülhessenek a zsidó hagyomány értékeihez, és lendületet, öntudatot meríthessenek abból. Több mint negyedszázadon át, amíg a folyóiratot szerkesztette, nem szűnt meg bírálni a hitközségi vezetés szerinte túlzottan asszimiláns politikáját, és keserű szavakkal szólni a reménytelennek tűnő állapotokról. Elkötelezettségét mutatja, hogy 1926-ban alapító tagja a Magyar Zsidók Pro Palesztina szövetségének. Ez a művészi megjelenésében, tartalmi gazdagságában világszerte mindmáig páratlan színvonalú folyóirat úgy ötvözte a zsidó örökséget a friss értékekkel, hogy egyiken sem esett csorba.

Tamássy Györgyi: Blau Lajos levelezése. Adalékok az Országos Rabbiképző Intézet történetéhez a két világháború között

Blau Lajos, a Budapesti Rabbiképző Intézet igazgatója a két világháború között. Jesivákban tanult, de az volt a filozófiája, hogy a zsidó kultúrát meg kell ismertetni a befogadó országgal, a modern eszközök igénybevételétől sem visszariadva. Ezért foglalkozott bibliakritikával is. Több mint négyszáz publikáció szerzője, számos folyóirat társszerkesztője. Az előadó részletesen beszélt arról is, hogy Blau Lajos leveleit gondatlanul kezelték, nincsenek megfelelő rendben tartva.

Komoróczy Géza: Hahn István tudományos pályakezdése

„Csillag kél föl Jákobból, üstökös támad Izraelből” (Num. 24. 17.) - kezdte előadását Komoróczy Géza, utalva a magyarországi zsidó tudomány 30-as években induló két nagy ígéretére: Hahn Istvánra és Scheiber Sándorra. Az előadó, aki hajdan Hahn István szárnyai alatt indult, kifejezte máig élő halálját. Ezután idézte a tudós néhány 1945 előtti publikációjának címét: *A zsidó iskola és a zsidó gyerekek; Hevesi Simon, a szentírás kutatója; A mai zsidóság szellemi vezetője; Zsidó szekták a talmudi korban; Zsidó történelem a babiloni fogástól napjainkig* (ez könyvcím). Hahn István publikált az IMIT évkönyvben, a *Libanon* c. folyóiratban, a Rabbiegyesület értesítőjében. Aztán 1945 után hátát fordította a Rabbiképző Intézetnek, és még műveinek bibliográfiáját sem állította össze soha, hogy 1945 előtti publikációit ne kelljen belevennie. Utolsó írásában, Josephus Flavius *Apion ellen* c. művéhez írt utószavában ezt írja Flaviusról (az előadó szerint önnön alteregójáról): „...” zsidó népének védelme... nem mondott ellent római voltának és birodalmi elkötelezettségének.” Ez egyben Hahn István filozófiája is volt. A vallásos ember azt mondja: az ítélet Istennél van. A mi dolgunk a megértés. Hahn István, a zsidó tudós örökké élni fog - zárta előadását Komoróczy Géza.

Zeke Gyula: Pap Károly, Szilágyi Dénes, Tábor Béla: Három zsidó önkép a vészorszak küszöbén.

Ha kevesen is de voltak, akik szembe mertek nézni a vészorszak közeledtével, és mertek a fenyegető veszélyre választ keresni. A Szilágyi Dénes által alapított Zsidó munkaközösség egyszerre volt szellemi műhely és aktív segítő mozgalom. A publikációk javát Szilágyi írta. Az ezekben gyakran előforduló faj, nép és egyéb kifejezések emlékeztetnek a korszak legrosszabb terminológiájára, viszont a mozgalom 4500 zsidó fiatal menekített Palesztínába, és több mint 30 ezer külföldről jövő menekültnek segített keresztül jutni az országon. Tábor Béla a zsidóság rossz útra térését vizsgálva arra a következtetésre jut, hogy ez nem az asszimilációval kezdődött, hanem jóval korábban. Az utolsó korok, amelyekre még valóban büszkén tekinthetünk vissza, Ezra és Nehemiás kora volt. Azóta e közösség folyton távolodik a zsidóhoz és emberhez egyedül méltó magatartástól, képességeit a birtoklás, a gazdagság körébe veti. Pap Károly, a Tanácsköztársaság idején Murakeresztúr kommunista városparancsnoka, e rövid kitérő után jelentős író lesz, három regény és számos novella, valamint a *Zsidó sebek és bűnök* szerzője. 1944 március 19-én, a németek bevonulásának napján, határozott választ akar adni egy nyilas firkásznak, de aztán legyűri indulatát és arról ír: ne az antiszemitát gyűlöld, hanem magadat, mert nem tettél szinte semmit Isten országáért. Ha majd öngyűlöleted önhtisztítóvá válik és általa mások is megtisztulnak, akkor jön el Isten országa és akkor nem lesz többé dolga a zsidó népnek.

Andrew Moshe Moskovits: Kardos Albert, a zsidó, a tudós, a humanista

Kardos Albert (eredeti nevén Katz Ábrahám) hírneves talmu-

dista felmenőkkel büszkélkedő, jiddis anyanyelvű családban nevelkedett. Pragmatikus felfogású anyja a református kollégiumba jártatta. Így vallotta ő magát magyar zsidónak és az asszimiláció hívének. Egyik cikkében (több mint 200 publikációja volt) arról írt, hogy a magyarok és a zsidók együttélése és kölcsönös egymásrahátása immár 900 évre tekinthet vissza. Aranyról, Csokonairól publikált. Debrecen közismert és megbecsült polgára volt. Az a ritka kivétel jutott neki osztályrészül, ami kevés zsidónak abban a korszakban: a debreceni főreálgyimnázium igazgatójává nevezték ki. 1919 után az antiszemita hullám őt is elérte: nyugdíjazták. Ekkor lett a zsidó gimnázium egyik alapítója és első igazgatója. Óriási szervezőmunkát végzett, jövedelméből támogatta a szegény diákokat. Az asszimiláns Kardos Albert vezetése alatt Debrecenben felvirágzott a zsidó oktatás, kultúra és közélet. 1944-ben a deportálás során hal meg.

Marjanucz László: Zsidó műgyűjtők Szegeden. A zsidó polgárság kulturális tőkájének teaurálása és a műgyűjtés társadalmi összefüggései

A szerző az 1944-ben deportált szegedi zsidók hátrahagyott és hatósági lajstromba vett műkincseinek jegyzékét dolgozta fel. Ebből az tűnik ki, hogy a szegedi zsidó polgárság szenvedélyes festményvásárló volt. A leggazdagabb házakban megtalálható magyar klasszikus mesterek művei mellett a zöm, a szerényebb jövedelmű polgárság elsősorban a helyi festők képeit vásárolta. Nem annyira pénzbefektetés volt ez, mint inkább középpolgári hagyomány: valamirevaló lakásba illik festményt vásárolni. Miután elsősorban magyar alföldi festők képeit vásárolták, politikai hitvallás is volt ez részükről, és egyben hozzájárultak az alföldi festészet fellendüléséhez.

Harasztiné, Takács Marianna: Zsidó gyűjtők, gyűjtemények és mecénások Magyarországon a két világháború között

Ahogy Magyarországon kialakult a tőkés vállalkozói réteg, úgy vették át a műgyűjtés terén az arisztokraták szerepét a zsidó nagypolgárok. A Szépművészeti Múzeum adományozóinak listáján Széchenyi és más arisztokraták neve mellett a zsidó nagypolgároké a főszerep. Ők adományozták a múzeumnak azokat az el Greco- és Goya-festményeket, amelyek a híres spanyol gyűjtemény alapját képezték. Volt olyan zsidó gyűjtő, aki egész életében a hungarika anyagot gyűjtötte. (Érdekes ugyanakkor, hogy judaika-gyűjtőkről nincsen tudomásunk.) Nemes Marcell, Wolfner Gyula, Ernst Lajos (a róla elnevezett múzeum alapítója) a legismertebb nevek.

Cenner Mihály: Az OMIKE művészakciójának helye és szerepe újabb kori színház-történetünkben

A zsidótörvények következtében 1939-re már számos zsidó művész volt állás nélkül. Egyebek közt azért is szervezték a OMIKE művészakcióját, hogy munkát adhassanak nekik. A hatósági engedély kijárásánál a hitközség képviselői mindig a Berlinben, a náciik engedélyével működő zsidó kultúregyletre hivatkoztak. Az OMIKE csak azokat a művészeket foglalkoztatta, akik nem hagyták el a zsidó vallást. Honoráriumot a rendelkezések értelmében nem fizethettek, így segély címen utaltak ki gázsit a szerzőknek, előadóknak és a technikai személyzetnek. A színelőadások a Goldmark-teremben folytak. Sok zsidó témájú művet játszottak, de a repertoár rendkívül széles volt: Shakespeare, Racine, Hebbel, Ibsen, Strindberg éppúgy szerepeltek a szerzők között, mint a magyar klasszikusok (pl. Madách *Mózese*) és kortárs külföldi és hazai szerzők. Itt volt pl. az ősbemutatója Pap Károly két darabjának. Az előadások atmoszférájára jellemző a *Hamlet* bemutatója: szemtanúként szerint a címszereplő Beregi Oszkár még soha olyan drámai átéléssel nem adta elő a Lenni vagy nem lenni monológot, mint akkor: e szavakban valóban a zsidóság drámai sorskérdése fogalmazódott meg.

Horák Magda: Zsidó színművészet Budapesten (1939-1944)

A hangversenyeknek és az operabemutatóknak a Dohány utcai templom adott otthont. Itt adták elő egyebek között Händel: *Jósua* című oratóriumát, Goldmak: *Sába királynője* c. operáját, Bartók *Divertimentóját*, a *Fideliót* és a *Varázsfuvolát*. Az énekesek között szerepelt Ernster Dezső, a Metropolitan későbbi sztárja is.

Lejegyezte Gadó János és Lóczy Tamás

Domán István

Jesiva-éveimről: Büdszentmihály

A holocaust előtti Magyarországon jesivák tucatjai működtek. Csaknem minden olyan helyen, ahol az ortodox anyakönyvvezető főrabbi volt, jesivát is létrehozta. Rendszerint maga a főrabbi, a more dóászre מורה דאטרא /„a hely rabbi-ja”/ vezette, de egy néhány olyan khiló /hitközség/ is volt, ahol nem.

Most, hogy emlékezetemben visszamegyek a régi időkbe, és próbálom felidézni a jesivabeli élményeimet, felmerülnek bennem az akkori idők benyomásai, problémái, féltrejei, reményei és csalódásai. A fővárosban születtem, és nevelkedtem ortodox családban. Ez azt jelentette, hogy gyakorlatban ismerem a zsidó vallás törvényeit, az imákat, a szokások jelentős részét, de a hagyományos irodalomban 14 éves koromig igen kevés jártasságra tettem szert. Bár az ortodox polgárba jártam, ott végeztem el a négy elemi utáni négy középiskolai osztályt, és 12 óra hittanunk volt hetente, de néhány tórai szövegen és Misnán kívül jóformán semmit sem tudtam. Ezeket is németre fordítottuk, alapszabán csak gépiesen daráltam szövegüket, nem nagyon értettem mondani-valójukat.

Ilyen előzmények után kerültem Büdszentmihályra. Ott valamikor egy nagy tudós róf működött, Simon Grünfeld, aki még 1930-ban meghalt. Nem választották a helyére rabbit, hanem vejét dajén-ként („rabbiülnök, bíró”) alkalmazták, akinek nem volt jesivája. Ellenben még az első világháborúban letelepedett ott egy galíciai zsidó fiatalember, Solem Jákov Grünberger, aki megnősült és egy jesiva-kótáno-t hozott létre. A jesiva-kótáno előkészítő volt a jesivára, helye a Talmud-iskolák hierarchiájában a héder (szoba, alapfokú ortodox vallási iskola) és a jesiva között volt.

Mintegy 20-22 bócher tanult akkor Szentmihályon. A legfiatalabb 13, a legidősebb 17 éves volt. Mindannyian vallásos „unterländer” azaz kelet-, észak-keletmagyarországi vidékről származtak, ahol a szülők egymásközt rendszerint inkább jiddisül beszéltek, így a fiúknak nem okozott problémát a rebe megértése, aki nem is tudott magyarul, legfeljebb néhány nélkülözhetetlen szót sajátított el az alatt a 25 év alatt, Magyarországra jövetelétől, amíg én megismertem.

Előadás a „Zsidó szellemi élet Magyarországon a két világháború között” címmel rendezett tudományos konferencián, 1992. április 6-án, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanári Klubjában.

A büdszentmihályi intézménynek volt egy érdekes különlegessége. Három fiatalember tanult ott Amerikából. Mindhárman Detroitból kerültek oda. A két Fromovits testvér eredetileg Érmihályfalván született, kisgyerekek voltak, amikor szüleik Amerikába vitték őket. Apjuk hagyományos talmudi nevelést akart adni nekik, ami akkor ott Detroitban nem volt lehetséges, hát elküldte őket arra az egykori vallásos, chószed környékre, ahol valamikor maga is tanult.

A harmadik fiú Amerikában született, özvegy anyja lenygel származású volt, és ismerte Fromovitsékat. Így elküldte ő is a fiát velük, hogy jártasságot szerezzen a Talmudban. A fiú kitűnően beszélt jiddisül, az echt jiddis nyelvet használta, hisz az anyjának is az volt az anyanyelve. Talán az egész társaságban ő rendelkezett a legnagyobb jiddis szókinccsel.

Ebben a vegyes társaságban is én lógtam ki leginkább a sorból, mert a jiddis tudásom csaknem a nullával volt egyenlő. Azt hiszem, finoman utalok állapotomra, ha azt mondom, hogy lámpalázás voltam. Helyesebb azt a kife-

jezést használni, hogy féltem, de leginkább az a népies magyar szó illene rá, amit ildomosságból nem írok le.

Egy napos késéssel érkeztem meg Szentmihályra, mert a többiek vagy helybéliek voltak, vagy a környékről jöttek, az amerikaiak pedig akkor már három éve a rebénél laktak és kosztoltak a zmaók, vagyis a szemeszterek közötti szünetekben is. Amikor megérkeztem, már az utcáról hallottam a bóherok tanulását, aminek jellegzetes melódiája van. Persze még akkor sem értettem belőle egy szót sem, amikor már bent voltam a „teremben”, aminek mérete inkább szobának felelt meg. Hosszú padokban ültek a fiúk, ahová csak két oldalról lehetett bemenni. Azt persze ők úgy oldották meg, hogy középen, vagy ahol éppen kellett, átmásztak rajta. A rebe ugyanezt tette, ha közéjük akart ülni, hogy valamelyiknek külön magyarázza el a Gemore (a Misna magyarázata, a tulajdonképpeni Talmud) egy nehezebb részét. A padok a szoba hátsó része felé emelkedtek, mint az egyetemi előadóterekben.

A rebe maga mellő ültetett, ami persze nagy kitüntetésnek számított. Mint később kiderült nagy jichesz-nek /„előkelő”/ számítottam, mint egyetlen a fővárosból. Lehet, hogy azt hitték, felfigyeltek rájuk a központból is, hisz a főrabbi halála óta úgy érezték, senki nem törődik velük. Pedig csak az történt, hogy templomunk sámesza - aki onnan száрма-

XIX. századi lengyelországi jesiva

zott - emlegette dicsérőleg a rabbijának, apámnak, a jesiva-kötánót, ahol még én is belejöhettek a Talmud tanulásába.

Egyelőre fogalmam sem volt arról, hogyan fogom tudni egyáltalán elkezdni tanulmányaimat a jiddis megértése nélkül. Arról persze szó sem lehetett, hogy magyarul oktasanak. A jiddis hagyomány ereje az acélnál is keményebb korlátok között tartotta a lehetőségeket...

Ahogy utólag visszagondolok az én esetemre, a rebe valóban kitűnő pedagógus volt. Bár soha nem olvasott egyetlen elméleti könyvet sem a tanítás és ifjúságnevelés módszeréről, jobban értett hozzá, mint sok okleveles tanár. Első dolga volt, hogy megtiltotta a bóhereknek, hogy hozzám magyarul szóljanak. Majd elkezdte magyarázni külön nekem - miután a többieknek megparancsolta, hogy ismételjék az átvett részt -, a Talmudot kézzel-lábbal. Peszochim traktátusának első misnájáról volt szó és a hozzá kapcsolódó gemore-ról. Valami olyan plasztikusan tudott magyarázni, hogy szinte beszéd nélkül megértettem. Persze az is segített, hogy a téma ismerős volt. A *bödikát chómec*-ről, a kovászos dolgok felkutatásáról szól ez a misna, és ezt a szertartást, amit vallásos zsidó otthonokban elvégeznek az ünnep előtt, ismertem a szülői házból. Így is az első hat hét iszonyúan nehéz volt. Teljesen idegen nyelvű közegben voltam, mintha egy külföldi faluban éltem volna, ahol senki nem beszéli az anyanyelvemet. De hat hét után megértettem annyit jiddisül - a korábbi német tudás, amit az iskolában szedtem fel, szintén segített, mert a magyar jiddis nem rugaszkodott el annyira a némettől, mint a lengyel -, hogy azt a heti 2 lap gemoret - a *tajszevesz*: to-yafat [toldalék] kiegészítő magyarázat, a nyomtatott Talmud példányok külső lapszélén található), amit ebben az iskolában tanultak - megértettem. Visszaadni az anyagot már sokkal nehezebb volt, és sokat gúnyolták még ebben a félévben tört jiddis beszédemet, „németes” kiejtésemet. „Er ret wi e ger” - mondták még sokáig, ami azt jelentette, hogy „úgy beszélek, mint egy idegen”, egy nem-zsidó. De a gúnyolódás már azt is jelentette, hogy befogadtak, nem tekintettek mégsem előkelő idegennek, aki csak látogatóba jött oda.

Két hónap után már magam is kezdtem hozzászokni új környezetemhez, és nem melengtettem gondolataimban a szökés tervét, ami addig esténként, mikor fáradtan, szédült fejjel a sok új élménytől az ágyba zuhantam, még kísértett. Egyszer egy este majdnem el is jutottam a potencialitásból az aktualitásba, hogy a spinozai terminus technicussal éljek, és elindultam a vasútállomás felé... Ez eléggé messze volt a község központjától, ahol laktam, így a rebe utólért háromnegyed úton. Sokáig nem értettem, honnan tudta meg a szándékomat. De később kiderült, hogy figyeltetett a lakásadó családdal, akik rögtön jelentették neki egyértelmű „lépéseimet”, jobban mondva meglépésemet. A tervem egyáltalán nem lepte meg, szinte várta, mint természetes gyerek-reakciót, és felkészült rá. Nem büntetett meg miatta, csak utóbb sokszor az orrom alá dörgölte, hogy milyen hülyeséget akartam elkövetni, de az ő ravaszsága, zsenialitása ezt meghiúsította. Egyben ezt nevelő céllal állította a többi gyerek elé, szinte elrettentő például, hogy a szenvedés milyen rossz tanácsadó.

Abban, hogy a talmudi szöveg megértése viszonylag rövid idő alatt történt, nagy szerepet játszott az a kis szókincs is, ami a halákhikus anyagot jellemzi. Az agadikus részt rendszerint nem vették be a tantervembe, ha véletlenül közötte volt, akkor viszonylag gyorsan átfutottak rajta.

A *Chümes-rási*-ra is ez volt a jellemző. A költői részeket meglehetősen nagyvonalúan kezelték, inkább a szabályok, a micvák voltak a fontosak. A jiddis szókincs hiánya a magyar zsidóknál általános volt. Később, már amikor a második zmánt /félévet/ töltöttem Szentmihályon, volt egy

nagy temetés. Igen jótékony asszony húnyt el, aki rengeteget adományozott a jesiva-kötáno céljaira is. Az egész zsidó társadalom kivonult /150 zsidó család lakott a községben/. Számos beszéd hangzott el, köztük a rebemé, Solajm Jákov Grünbergeré. A szónokok mind, a dájentől kezdve egész a gábeig úgy mondták el mondókáikat, mint amikor egy rossz diák felel. Meglehetősen hűvös volt a temetőben, de róluk csurgott a víz. Nehezen jöttek ki belőlük a szavak, kínlódtak a kifejezésekkel. Analomig ismételték a mondatokat, sírással és jajgatással helyettesítették a szöveget, közben rázták magukat, mintha imádkoztak volna. Mikor vége volt a szertartásnak, és jöttünk hazafelé, megkérdeztem a rebét, hogy ez a sírás, jajgatás, izgalom, testrázás hozzátartozik-e a *chesped*-hez, a temetési szokásokhoz, mert ezt Pesten nem láttam.

- Á, dehogyan - mondta a rebe -, ez attól van, hogy kicsi a szókincsünk és zavarban vagyunk, ha nem talmudi vitát kell ismertetnünk, vagy *müszert*-t (muszár, erkölcsi intés) mondanunk. Ugyanis az ortodox rabbik ezt a kétfajta *dróset* (beszéd) ismerik.

Valóban, ezek a Talmudban akadémiai szinten állók rendszerint egy regényt nem olvastak el semmilyen nyelven, így jiddisül sem. Nem ismerték Sólem Áléhemet, J. L. Percet, Singert vagy a többi nagyszerű író. (Singer akkor még talán el sem jutott Magyarországra.) Életükben nem olvastak igazi jiddis költeményt. Honnan szerezhettek volna világi szókinccset?

A Tenách /Szentírás/ gyönyörű leírásait nem tanulmányozták a benne lévő, számukra zavarba ejtő körülmények miatt. Ha volt is a magyar ortodoxiában olyan ember, aki ismerte, az titokban, illegális körülmények között szerezte meg ez irányú ismereteit.

Említésre méltó még a bóherek önkormányzata, ami igen érdekes volt egy olyan országban, mint Magyarország, ahol nem is ismerték a valódi demokráciát, hisz vidéken még ekkor a nyílt szavazásos rendszer uralkodott. *Chevre böchürim*-nek (fiúk egylete) nevezték ezt a szervezetet, és ezt a rebe is igen komolyan vette. Minden zömán elején, rendszerint a harmadik héten, amikor a fiúk már megismerték egymást, megtartották a választást. Groteszkek tűnhet mai szemmel, de akkor ott komoly korteskedés folyt, hogy ki legyen az elnök és ki a gabe. Emlékszem, oda-jött hozzám a lengyel származású amerikai fiú mint újhoz, és nagy komolyan próbált rábeszélni arra, hogy válasszam Taub Majset elnöknek, mert ő alkalmas rá. Halkan igyekezett meggyőzni Taub alkalmasságáról, nehogy az ellenpárt meghallja, hogy ő ki mellett korteskedik. A szavazás ugyanis teljesen titkos volt, kis cetlire írtuk fel annak nevét, akít meg akartunk választani. Egyik este, tanítás után, a rebe kiment a szobából, nehogy esetleg a jelenléte befolyásolja a bóhereket. A cetliket kiosztották, és hatalmas izgalommal lestük, mi lesz az eredmény. Ha meggondolom, hogy ez már az Anschluss után volt, amikor Hitler csapatai bevonultak Ausztriába, és Magyarországon a nyilasok azt hirdették, 1938 a miénk, ezzel egy időben a detroiti Pollák Szentmihályon azon izgult, hogy a tiszalöki Taub Majse lesz-e a Chevre Bechürim elnöke, akkor azt mondom, ez örület. De vajon nem örület-e, hogy zsidó tudósok azt tanulmányozták évezredek át és vitatták, hogy az אור (*„ajr”, fény*) szó a Misnában estét vagy reggelt jelent-e. Közben állig felfegyverkezett hadseregek vonultak fel, uralkodók és rendszerek váltották egymást, letűntek a színről, de még ma is vannak szerte a földgolyón, akik tanulják és vitatják az אור szó jelentését. Bár Peszochim traktusában úgy döntenek, hogy א szó alatt az estét kell érteni, a jesiva növendékei számára mégis a napot, a fényt, az életet jelentette. A Talmud fénye nélkül minden bizonyosan már eltűnt volna a zsidóság.

Száz éve született Komoly Ottó

Kirját Gátból Askelom felé az országúton egy apró falcska mellett haladunk el. Kevesen tudják, hogy a Jád Nátán mosáv az 1892-ben Budapesten született Komoly Ottóról - aki Nátán Zeév néven jegyeztetett be a hitközségi anyakönyvbe - kapta a nevét.

Apja Kohn Dávid asszimiláns zsidó kereskedő volt, akinek életszemléletét a cionizmussal való megismerkedése gyökeresen megváltoztatta. Hagyománytiszteletre, s az ősjországi iránti szeretetre nevelte fiát. Talmud-Tórára járatta, mégis a *cionista* életszemlélet volt az a meghatározó erő, mely az őt kísérő fiút döntéseiben befolyásolta. Sok más keleteurópai cionistához hasonlóan, virtusból, elsők között jelentkezett a frontra 1914-ben. Főhadnagyként szerelt le, és talán a háborús tapasztalatainak összegzéseként, talán az 1918-19-es forradalomnak hatására pamfletet szerkesztett a *Zsidó nép jövője* címen. A „nagy örület” ahogyan Avigdor Hameiri hasonló című könyvében az első világháborút jellemezte, kemény kötésű katonát faragott a fiatallemberből, aki mégis békés pályát választott. Elvégezte a műegyetemet, és tervezőirodát nyitott Pesten. 1933-ban tanulmányt jelentetett meg *Hogyan készül az én házam* címmel. Családi házakat tervezett, és talán Izrael városait tervezte volna egyszer, ha nem szól közbe a történelem.

*

1941-ben a Magyarországi Cionista Szövetség elnökévé választották. Mint klál cionista, kiegyensúlyozó szerepet töltött be a különböző szélsőséges csoportok között. 1943-ban a Budapesti Mentőbizottság vezetője lett. Dr. Kasztner Rezső a helyettese. 1944 nyarán megkezdődik az az idegtépő küzdelem, melynek mérnöki pontossággal kitervelt akcióhoz jó előgyakorlatok voltak a tervezőasztalnál eltöltött évek. Felsorakozik mögötte a cionista ifjúság színe-java, akik közül nem egy az 1942-ben megjelent *Cionista életszemlélet* című tanulmányából merít erőt. „Közeledik a magyar zsidóság vége.” - írja Sally Mayernek, a Joint vezetőjének Svájcba.

*

Komoly Ottót 1944-ben a Nemzetközi Vöröskereszt „A” osztályának ügyvezetőjévé is megválasztották,

személyes kapcsolatai és képességei hivatott vezetővé avatták. Az ő és munkatársai mentőmunkájának sokezer budapesti zsidó köszönhette az életét. Tevékenysége a Magyar Fronthoz és a Jó Pásztor mozgalomhoz fűződő kapcsolatai révén teljesedett ki. Mély és őszinte szálak fűzték Mester Miklós államtitkárhoz, Bereczky Albert református püspökhöz és Tildy Zoltánhoz, a későbbi államelnökhöz.

1944 augusztusában kezdte írni drámai erejű naplóját. A vidéki zsidóság javarészt ekkora már Auschwitzban elégették, és a maradék a koncentrációs táborokban szenvedett. A rekordidő - 49 nap - alatt befejezett deportálás a magyar hatóságok olyan mértékű együttműködéséről tanúskodott, mely még a németeket is meglepte. Horthy szerette volna elkerülni, hogy a budapesti zsidóság is hasonló sorsra jusson. Románia és Finnország kiugrása után a németellenes front tagjai úgy érezték, hogy megérett az idő a kilépésre, mert a németek végső katasztrófába sodorják az országot. Naponta érkeztek a biztató és a lehangoló hírek a deportálásokkal kapcsolatban. A naplóban leírt hosszas beszélgetések

legtöbbször arról szól, hogy miként lehetne kielégíteni a németek féktelen zsidóéhségét időhúzással, látszatintézkedésekkel. Közben más dolgokról is olvashatunk. Például arról a legszűkebb körben felvetődött javaslatról, hogy Komoly Ottó, mint *tárcanélküli miniszter foglalkozzon a zsidó ügyekkel a Lakatos kormányban*. Az ötletet Komoly azonnal *elutasította*. Tudta, hogy a nyilasok vadásznak rá. 1945 január 1-én egy rövid megbeszélésre hivatkozva a nyilasoknak sikerült munkatársai köréből kiszakítaniuk. Munkatársai akkor látták utóljára. A Makkabeusok szelleme lobogott benne. Többször kimenekülhetett volna a pokolból, de csak a leányát küldte el a Kasztner-féle Bergen Belsen-csoporttal Svájcba.

*

A demokratikus magyar kormány képviselői 1948-ban át nyújtották a posztumusz Szabadság-émlékérmeket Tel-Avivban élő özvegyének. Unokái, dédunokái élnek ma Izraelben, akik megvalósítják mindazt, amit elvett tőle az embertelenség.

Magén István

CONCERTO

H·A·N·G·L·E·M·E·Z·B·O·L·T

1074 Budapest, Dob utca 33. ☎ 121-64-32

KOMOLYZENAI LEMEZEK VÉTELE-ELADÁSA

Nyitvatartás:
hétfőtől péntekig 12–19 óráig
vasárnap 12–16 óráig

Charles Fenyvesi (Fenyvesi Károly)

Mikor kerek volt a világ

–Bemutakozás–

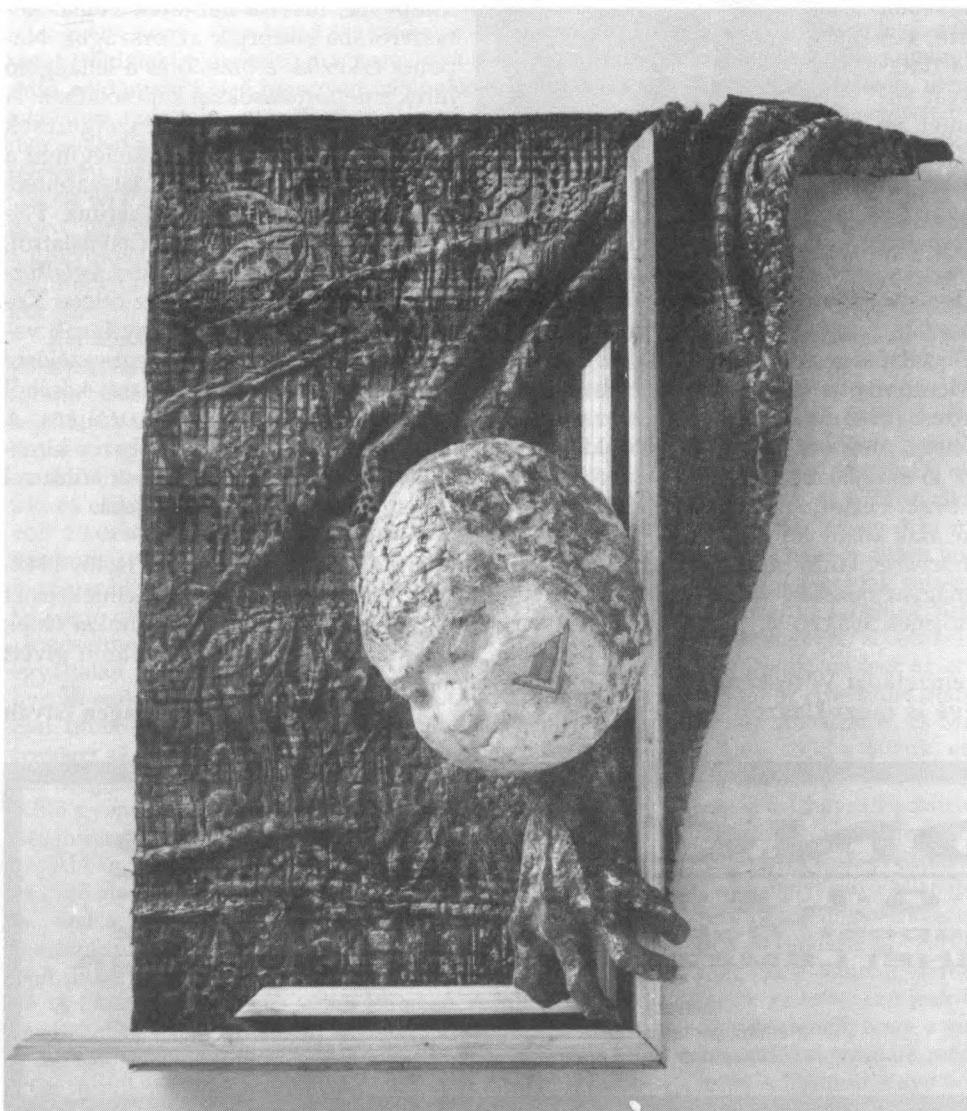
Egyszer volt, hol nem volt, és hála a kegyetlen Isten különös kegyelmének, még mindig van egy család: a Schwarczok, ahogyan mi hívjuk magunkat, holott útleveleink szerint nevünk Fenyvesi, Békés, Thury meg Szegő, vagy Groszman, Színáj és Száde. Közös óhazánk egy kis szabolcsi falu, Derzs - hivatalosan Nyírderzs -, melynek környékéről a Schwarczok több mint hatvan évvel ezelőtt költöztek el, és ahol a második világháború óta egyetlen zsidó sem él. Mégis valami megmaradt ott belőlünk: az akáccokkal körülölelt családi temetőnk, amelynek sírjait olyan sok évszázaddal ezelőtt kezdték hantolni, hogy a legrégebbi sírkövek már talán több mint egy méter mélyre is sülyedtek a puha homokban.

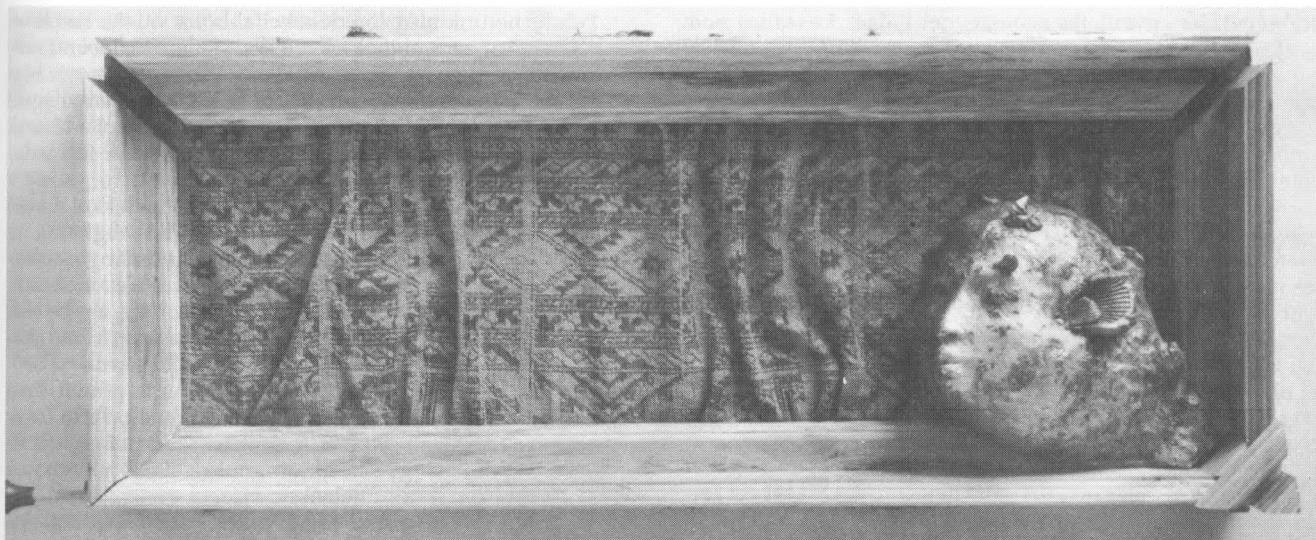
Manapság szétszórva élünk: Budapesten, izraeli falvakban, Montréalban - vagy tanyán az USA Maryland államában. Már nincs közös nyelvünk, és sokan közölünk nem ismerik minden unokatestvérüket. Mégis egy család vagyunk és hogy ezt így érezzük, azt nem annyira az arcvonások dédelgetett hasonlatosságainak, hanem inkább a családi történeteknek köszönhetjük: azoknak a meséknek, amelyeket

nemzedékek óta mesélnek szülők, nagyszülők, nagybácsik és nagynénik, először kisgyermekkorunkban, hogy szép álmokat álmodhassunk, később pedig, hogy öntudatot és bátorságot merítsünk e példákából. Az ősök között kimagaslának dédszüleim: Schwarcz Sámuel, 48-as honvéd és mintagazda, és felesége, Taube, aki asszony léte és kilenc gyermeke mellett Talmudot tanult. Sámuel dédapja Dániel volt, egy derülátó és leleményes fiatalember, akinek vállaira szállt az a sorsdöntő rabbinikus áldás, ami bizonyos feltételek mellett leszármazottainak is szólt, és ami még ma sem vesztette el érvényességét. Még mélyebben álmodja örök álmát a szabolcsi homokban a nyugtalan lelkű, kételyekkel bírkózó Fich Baruch, aki hosszú - nagyon hosszú - élete során kétszer is találkozott anygallal. Ezek a mesék minden törvénycikknél és szülői intelmnél hatékonyabban tanítottak bennünket arra, hogy ragaszkodjunk a föld műveléséhez; hogy higgyünk a jótettek utódokra is testálható halmozásában; hogy szeresük rendületlenül messzeágazó rokonságunkat; hogy bizunk álmaink igazságában, és bátran álmodozunk nyitott szemmel is, és hogy soha ne hajoljunk meg a józan ész előtt olyannyira, hogy le kelljen mondanunk a csodákra való jogunkról.

Hétéves voltam, amikor a náci hurok összéb szorult körülöttünk Magyarországon, és nap mint nap láttam, milyen aggódalmasan várja anyám a postást, hogy értesítést hozzon férjétől, anyjától, testvéreitől, akiket koncentrációs táborba hurcoltak, vagy munkaszolgálatra hívtak be. Az én félelmeimet inkább az csitította, ha olyan ősről szólt az esti mese, aki le tudta győzni útonállókat és gonosz szellemeket keltette félelmét, és még sokáig, nagyon sokáig boldogan élt.

A családi történetekben markáns, életvidám egyéniségek szerepeltek, akik úgy meggyökeresedtek Magyarországon földjén, mint egy öreg diófa. Azt sugallták a történetek, hogy a gyilkosok - akiket láttam, amint férfiakat, nőket, gyerekeket hajtának Budapest utcáin, hogy a Dunához érve a vízbe lőjék őket - nem valószínű emberek, csupán lidércnyomásos álmokból ismert gonosz szellemek. Úgy képzeltem, hogy a rádióban hallott éles, hadaró rikácsolás - amelyről egy gyerek is ráismert volna Hitler Adolf hangjára - tulajdonosának el kell, hogy fogyjon a mondanivalója, a lélegzete, az élete. Egyszer majd megfullad a méregtől, amit kiköp magából, gondoltam, híveit meg elnyeli a föld

haragja. Szívem mélyén biztos voltam abban, hogy egy napon eljön értünk nagyapám, vagy dédapám lovaskocsiján, és mindannyiunkat valami biztonságos, szép helyre visz, ami számomra mindig is a vidéket jelentette. Elődeimről szóló esti mesék hallatán úgy véltem, hogy ők ketten még most is e földön élnek, de valahol távol, ahová csakis az igaz, nagy lelkek nyernek bebocsátást. Úgy hittem, figyelik, mi történik velünk, és ha veszély fenyegeti életünket, feltétlenül előjönnek rejtékelyükről, és az utolsó percben megmentik családjukat.

Szüleim és én szerencsések voltunk, hogy megmenekültünk, de családjunk jó része nem maradt életben.

Az esti mesékből nemsokára kinőttem, de továbbra is többet, mind többet akartam tudni felmenőinkről. Bosszantott, hogy különböző rokonok különböző változatban mondják el ugyanazt a történetet. Miért nem tudott Sumi nagybátyám és unokatestvére, Samu - mindketten a tizenkilencedik század utolsó évének szülöttei - megegyezni, hogy miként szerezte Sámuel nagyapjuk a vagyonát, vagy hogy mi módon és miért vesztette el az ő nemzedékük? Vagy épenséggel hogyan, mikor és miért tört el egy bizonyos kocsi tengely egy kritikusnak nevezhető utazás alkalmával a Kárpátok dühöngő hóviharában?

- Mi hát akkor az igazság? - kérdeztem újra, meg újra. Rokonaim mentegetőztek. - Én így hallottam - mondta egyik is, másik is, s végső öngigazolásként hozzátették: - Hisz mindez olyan régen történt!

Sumi bácsit - aki kérésemre végül is megírta a család történetét - az bántotta legjobban, hogy oly sok minden kiesett emlékezetéből. „Nem győzöm ismételni: Nagyon kevés az, amit Eleinkről tudok. Az elbeszélések negyven-ötven-hatvan év távlatába vesznek. Vesznék, a szó szoros értelmében, mert sokat feledhettem el közülük” - írta nekem 1966-ban, tizenkilencedik századi mondatritmust idéző magyarságával. „Én korábbi éveimben elmulasztottam, most már kissé öreg és nehézkes vagyok ahhoz, hogy régi telekkönyveket, anyakönyvi adatokat bújjak, öreg derzsiakkal kutató beszélgetéseket folytassak. Mélységesen sajnálom, véteknél érzem mulasztásomat, lelkiismeret-furdalás gyötör miatt. De emlékezéseim nagyon is szűk tárházának kulcsát néked átnyújtom.”

Úgy hiszem, hogy nem sokkal azután, hogy apa lettem, és gyermekeim életkorának és érdeklődésének megfelelő történeteket kellett fabrikálnom, kezdtem rájönni, miért van

többféle változata családi történeteinknek. Ma már tudom, hogy a változatok mindegyike a cselekmény erejének bizonyítéka. Egy ötletes átdolgozás nem más, mint az elbeszélő főhajtása a történet előtt, és az átgondolt változtatás a törődés, a nagyrabecsülés jele.

A történetek megírásakor egybeolvasztottam a különféle változatokat, melyeket hallottam, és próbáltam elképzelni, mit mondhattak egymásnak e régen élő emberek. Egy alkalommal odáig mérészkedtem, hogy a magam álmát egyik ősomnak tulajdonítottam - mivelhogy Sumi és Samu megegyezett abban, hogy Dániel ősrünk álmot látott, s az előrevetítette szerencséjét. Néhány alkalommal az a különös és csodálatos biztonságérzetem támadt, hogy a leghelyénvalóbb párbeszédet, fordulatot, vagy érzést sikerült papírra rögzítenem, és kedvem lett volna felrikkantani örömben: Biztos, hogy így történt!

Ezekben a ritka esetekben azok a pillanatok térnek vissza Gyermekkörömből, amikor egy családi történet ringatott este álomba, de elalvás előtt még hallottam az ébren maradt világából egy hangot - anyámét, nagyanyámét, nagyapámét talán -, amint befejezi a történetet. Továbbgördült a birkagyapjával, vagy krumpliszákokkal megrakott szekér, de én akkor már odabújtam a kocsihoz, nagyapámhoz, aki egy dallamot dúdolt, félig héber ima, félig magyar népdal melódiáját, és a lovak vidám ügetése diktálta hozzá az ütemet. Álom, történet, utazás - mindez most már enyém volt.

Ébredéskor nem tudtam már, hogy nagyapám, vagy dédapám hajtotta-e a lovakat, esetleg egy távolabbi rokon, a több megyére, földrészre és évszázadra terjedő család ágaiban valamelyikéről. Csak arra emlékeztem, hogy boldogság töltött el, mialatt az álomszekéren utaztam.

Amikor Sumi nagybátyám 1988-ban meghalt, felmerült bennem a gondolat, hogy összeállítom családi történeteinket, melyekből nem egyet tőle hallottam először. Egyik éjjel különös álmom volt: valamilyen autószerű járgányt vezettem, zúldellő domboldali ösvény fölött szállt, és egyszer csak Sumi bácsit pillantottam meg, amint a túloldalról felém közeledik. Fürgén lépkedett, mint ifjúkorában és karjával egy gyerek vállát fogta át. A gyerek én voltam.

Kiáltottam nekik, és rátapostam a fékre. - Siessen! Mozgás! - szólalt meg mögöttem egy idegen amerikai hang, a buszvezetőé, aki munkahelyemre, Washington központjába szokott vinni. - Csak azzal a feltétellel használhatja ezt az

A szerző a US News and World Report és a Washington Post rovatvezetője. Mikor kerek volt a világ című regénye az Egyesült Államok-beli Viking kiadónál látott napvilágot 1990-ben, azóta Kanadában, Angliában, Hollandiában, Németországban és Olaszországban jelent meg a könyv, mely a júniusi könyvhétre az Európa Könyvkiadó jóvoltából a magyarországi olvasókhöz is eljut. Fenti részlet e kötetből való.

időgépet, ha egyenletes sebességgel halad. Leszállni nem szabad. Érti? Leszállni nem szabad!

A gázpedálra léptem, és ők ketten egy pillanat alatt eltűntek szemem elől.

Egy év múlva, magyarországi látogatásomkor Andrea unokahúgom azt a nosztalgikus javaslatot tette, hogy néhányunknak, akik a családból megmaradtunk, fel kéne ülni egy lovasszekérre, visszatérni az ősi családi fészekbe, Derzsbe, és újra kezdeni a családregegynt.- De mi már nem tudunk földet művelni - hangzott egy másik unokatestvér, Levente bánatos ellenvetése.- Mi már nem ismerjük azokat a stratégiai módszereket, amelyek sikeressé, gazdaggá és minden tekintetben elégedetté tették őket.

Senki sem mondott ellent Leventének. De mindannyian, akik az ünnepi vacsoraasztal körül ültünk, Andrea ötletét - az időutazást - forgattuk fejünkben.

Sok más hitsorosukkal együtt, a mi őseink is hitték, hogy a Báál Sém Tov, ez a szelíd, jóságos rabbi - aki 1700 táján született egy orosz városkában, Okopban -, olyan tökéletes összhangban élt éggel és földdel, hogy csodákat volt képes véghez vinni. Egy alkalommal például a Báál Sém Tov könyörgött Istennek, ne küldje a Halál Angyalát egy súlyosan beteg gyermek lelkéért. Méltatlankodva, haragosan emlékeztette a rabbi a Mindenhatót: a természet rendje ellen való, hogy egy gyerek születésénél előbb haljon meg. Isten engedett, a gyerek meggyógyult, és sokáig élt jó egészségben.

Amikor mennyei parancs ellen érvelt, vagy különleges pártfogásért emelt szót egy arra érdemes személy érdekében, a Báál Sém Tov az erdőbe vonult, elkántálta az alkalomhoz illő imát, egy dús lombú diófa alatt állva, amelyet már akkor ismert, amikor ő is, a fa is fiatalok voltak.

Később aztán, ha a Báál Sém Tov unokája - maga is híres rabbi - hasonló feladattal találta szemben magát, úgy érezte, nincs szüksége a diófára. Bármilyen fa megfelel, vélekedett, ha elmegy a Báál Sém Tov erdejébe, és a hatékony imát mondja el.

Az unoka unokája, szintén nagyhírű rabbi, messze költözött az erdőtől, s így nem tudott minden alkalommal odalátogatni, amikor különleges imára volt szükség. A szöveget még tudta, s kiderült, hogy az ima elmondása is elegendő.

Két további nemzedék után az ima szavai feledésbe mentek. Úgy tartják azonban, elegendő csak annyit elmondani, miként tett egyszer a Báál Sém Tov csodát, s ennek önmagában megvan a hatalma, hogy megváltoztassa az eseményeket.

Napjainkban két új nemzedék eltűnésével, még mindig tudjuk a történetet.

Az emlékezni akarás sokkal hatalmasabb erő, mint az emlékezetkihagyás, és az ember legnagyobb dicsősége az idő fölött aratott győzelem: kiánsi, amit eldobtak, megjavítani, ami eltört. A varázslat pontos receptje elveszhet, talán vissza sem lehet szerezni többé, de mi azért továbbra is követeljük, várjuk a csodát.

Felidézhetünk még töredékeket abból a valaha kerek világból, amikor az emberek élete rejtett szimmetriában fonódott össze, amikor egy jöttet másikat idézett elő, és egy régi adomány nemzedékről nemzedékre szállt. Ha ilyen világról beszélünk, történeteket mondunk, a régi világot idézzük vissza, a mesemondó pedig csodagyógyszert ír fel, valahányszor példákat hoz arról, hogy a tiszta szívvel és lángoló lélekkel érvelő ember könyörgése előtt meghajlik az ég. Családomban hagyományosan hiszünk abban, hogy az efféle kérdés akkor a legeredményesebb, ha egybe esik a feljavításra váró és a kitartó munkáért hálás termőföld érdekeivel.

Az álom sejteti meg a csodát, és a Báál Sém Tov követőjének, Taub Izsák rabbinak a tanítása szerint úgy kell figyelniünk álmainkra, mint utazóknak az útjelzőkre. Három generációval Sigmond Freud előtt, Taub rabbi már fejtegette-felfedte mindazok álmát, akik tanácsért, segítségért fordultak hozzá. A rabbi úgy kutatta a - talmudi elnevezéssel szólva - „nagy álmokat”, mint mások az elrejtett kincseket. Egy alkalommal, amikor a gondjára bízott árvát ki akarta házasítani, a maga és a fiú álmainak segítségével talált rá a megfelelő menyasszonyra. Ez a rabbi értelmezte - ha ugyan nem sugalmazta - a családom számára földbirtokot és bőséget ígérő álmot.

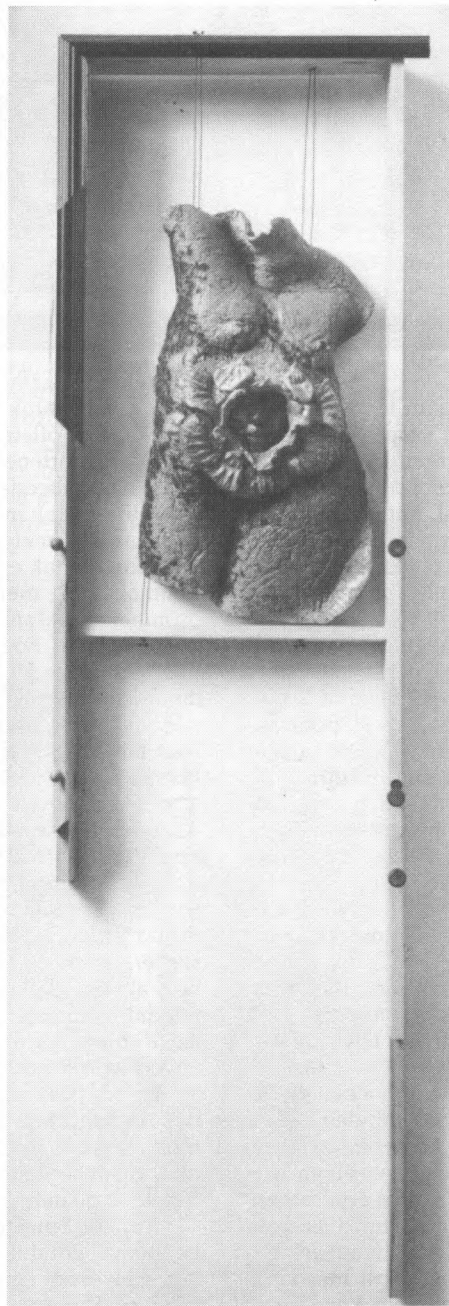
- De hát igaz-e a történeted? - fagat hat éves kora óta szüntelen a most tizenkét esztendőös Malka lányom. - Mondd apuka, tényleg úgy házasodtak össze nagyszüleid, ahogy mesélted? Igazi emberekről szólnak a történeteid, olyanokról, akik valóban éltek?

Samu és Dani fiaim kisgyermekkorukban biztosan akarták tudni, hogy családjukat valóban megáldotta-e egy csodatevő rabbi, és hogy léteznek-e valóban ilyen rabbik és ilyen csodák?

Minden kérdésükre szilárd, határozott igennel válaszolok.

Amikor elkezdtem a könyv írását, aggódtam, hogy a mesék, mint gyermekkorunk nagy élményei, nem fognak megfelelni a következetesség felől igényeinek. De ahogy ballagtam őseink nyomában, ahogy összegyűltek az apró részletek, felfedeztem, hogy meséink egységes, töretlen világképet alkotnak. Ahogy a kémek írásának láthatatlan betűi olvashatók lesznek a megfelelő vegyszer hatására, őseink

csendes, mindennapi élete mögül előbújtak a zsidó misztika titokzatos, elvont tételei. Például, amit a Szentföld kabbalistái a világ megjavításának neveztek - héberül: *tikkún ólám* -, őseink így értelmezték: javítsd fel a termőföldet, amelyből élsz, mert ez áll kezedhez legközelebb. Egy másik tétel, a rejtelmes *cimcum* szerint a Teremtő önmagát zsugorítva teremtette meg a világot, mert ha megmarad végtelen, abszolút és időtlen valójában - vagyis önmagának -, nem jutott volna hely a mi véges, relatív és halandó világunknak. Őseink ebből azt a következtetést vonták le, hogy fegyelmeztettek, és szerények legyünk. Vagy, ahogyan ők mondták, amikor a tizenkilencedik század második felében meggazdagodtak: „Nem fogtad meg az Isten lábát!” A Kabbala egy harmadik tétele a világ teremtését úgy írja le, hogy az isteni szubsztancia rettentő erejével

szétpattintotta mindazt, amibe belefolyt. Ezt a kabbalisták az edények széttörésének nevezik - héberül: si'virát hákélím -, és a cserépdarabok gyűjtését és összeragasztását jelölik meg feladatuknak. Mindez úgy jelent meg őseink gondolkozásában, hogy keresd azt, ami elkallódott, és javítsd, ami javítható.

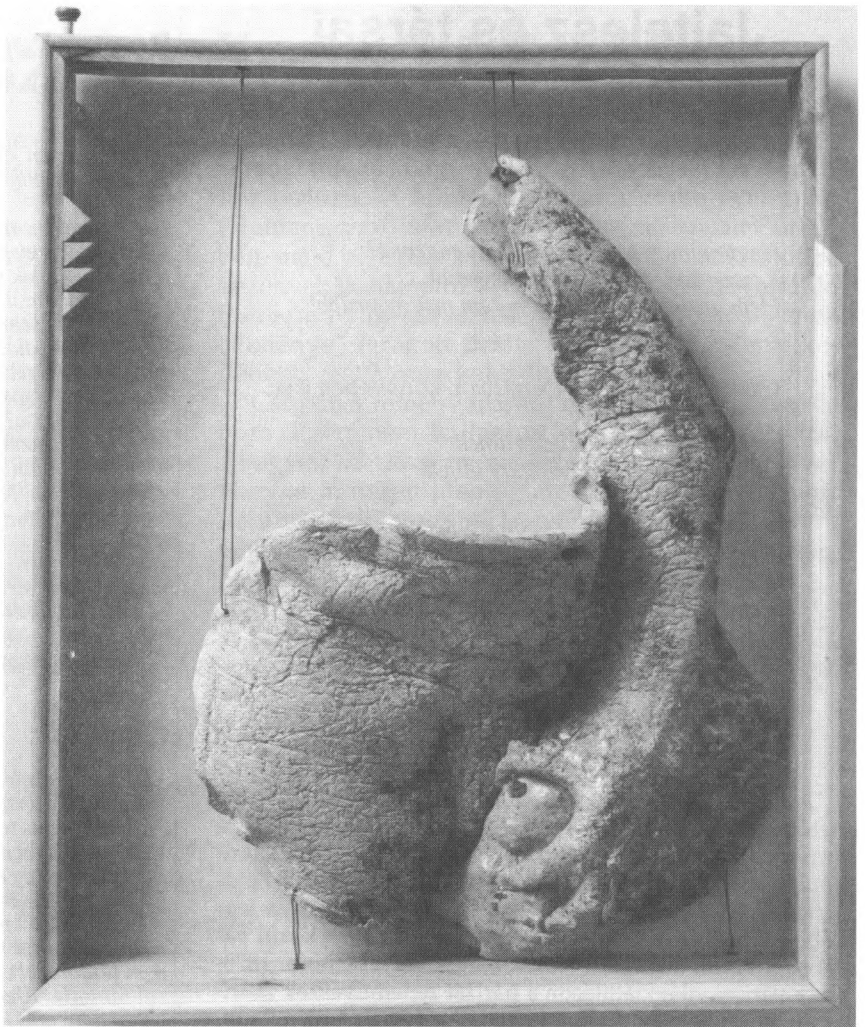
Évszázadok óta suttoják a kabbalisták, hogy a Tan mestereinek legszebb gondolatai akkor születtek amikor Jeruzsálem és Cfát dombjai között barangolva, bizonyos sírok felett imádkoztak, elmélkedtek - és hallgatóztak. Sejttem, bár nem tudom bizonyosan, hogy ide vezethető vissza az a réges-régi családi szokás, hogy gyakran és lelkesen járunk temetőt látogatni - elsősorban a derzi temetőket -, és minden olyan borzongás, vagy szorongás nélkül, melyet sokan éreznek a sírok között járva. Ellenkezőleg: ilyenkor még a racionalisták között is akad, aki felhasználja az alkalmat arra, hogy megossza gondolatait azokkal az elhunyt lelkekkel, akikhez a legközelebb érzi magát.

A nagy zsidó titok a tanulás szeretete. A szívem melengető, bár a hagyomány világában magától értetődő, hogy egy istenháta mögötti szabolcsi faluban zsidók Talmudot és Kabbalát tanultak. Lélekemelő számomra, hogy őseinknek sikerült lefordítaniuk a misztika fennkölt absztrakcióit a mindennapok kontrétságaira.

Ahogy tanulmányoztam a családi történeteket és a zsidó történelmet, megvilágosodott előttem két csodatevőnek tartott rabbi hatása ránk. Az első, a Báál Sém Tov, bejárta a Kárpátok falvait, és valószínűleg Szabolcs megyét is elérte; a második, Taub Izsák, mintegy százéves hitközségét vezette a nagy magyar Alföld északkeleti peremén őrt álló Nagykállóban. E két tizenharmadik századi, áldott emlékeztető rabbi, paptársaitól eltérően, azt vallotta, hogy mi igenis jobbá tehetjük, sőt jobbá kell, hogy tegyük a világot; hogy a gyanakvás és a bosszú a szenvedélyes gyűlölet új hullámát szabadítja ugyan ránk, ám újrakezésre mindig van lehetőség; hogy a zsidók kis világát körülvevő nagy keresztény világ nem változtathatatlanul, nem örökké tartóan ellenséges; és hogy a nem zsidók is együttműködhetnek velünk a világ javításában. Ha lehet egyetlen mondatban összegezni a két rabbi tanítását, az így hangzana: Ne féljete! Vagy inkább: Tárjátok ki szívetek kapuját!

Őseink hithű zsidók és magyar hazafiak voltak. Naponta imádkoztak kelet-felé fordulva, hogy ne feledjék Jeruzsálemet, és egyszer egy évben, húsvét csodaváró lakomája végén, kikiáltották, hogy a következő évben hazatérnek az Örök Városba. Ugyanakkor közülük többen is válaszoltak 1848 dobpergésére, sőt már a kuruc tárogatószóra is, és szenvedélyesen hittek abban, hogy a szegényes nyíri homokot az Igéret Földjévé varázsolhatják. A két kötődés közt nem érezték ellentmondást; ellenkezőleg, így lett a világuk kerek.

Walkóné Békés Ágota fordítása

Thury Levente: Gólem

Lów rabbi „unokája”

Minden okunk megvan, hogy feltételezzük, Thury Leventét a génjein keresztül közvetlenül a prágai Lów rabbitól érkező üzenet készíti a Gólemcsinálásra. Különféle ellentétes jellemű anyagokból [fa, fém, textil, kerámia] komponálja egyetlen masszív egységgé alkotásait. Játsszik. Gólemek futnak ki ujjai alól, gyermetegek, bölcsek, őseréjúek, melyek ha egyszer megmozdulnának, megremegne a föld. Benépesíti gólemekkel a világot. Dinoszauruszskölykök. Duzzadt ajkukon egy csecsemő mosolya. Boltozatos koponyájuk alatt a vulkáni tűz, az 1300 fokos olvadt anyag, mellyel alkotójuk nap mint nap megbirkózik, Vulkánusz gyermekei. Kidugják fejüket a fortyogó tűzből és szétnéznek szelíden, fenyegetően. Talán már készül a diadalmas, az egyetlen, a prágai kabbalista mester álma, az isteni erejű faragott kép, az Ó szent Nevével a nyelvéen...

(m)

*

A Gólem naplója címmel nyílik meg Thury Levente kiállítása a Vigadó Galériában május 21-én 17 órakor, s június 12-ig várja látogatóit. A Szombat e havi számát Thury Levente Gólem sorozatának darabjai illusztrálják.

Szombat Szalon

Thury Levente kiállításának utolsó napján (június 14-én vasárnap 17 órakor a Vigadó Galériában folyóiratunk a Szombat könyvpremiert rendez. Charles Fenyvesi (Fenyvesi Károly) Mikor a világ kerek volt című dokumentumregényét mutatja be. Nem véletlen a helyszín, mert a könyvben oly sokszor emlegetett föld és a Gólem legendakör nem esik messze egymástól. A beszélgetés résztvevői: Thury Levente, Charles Fenyvesi, Kozma György, Raj Tamás és Borbás Mária. Közreműködik Vallai Péter színművész.

Jajtelesz és társai

Közismert a zsidó népzeneészek szerepe a magyar zenekultúrában. Rózsavölgyi Márk volt a legismertebb. Halálát Petőfi Sándor is megsiratta:

*Vén muzsikus, mit vétettem én néked,
Hogy mindig csak szomorítasz engemet?
Keseregtem, mikor szólt a hegedűd,
Hejh, nem szól már, s ez nekem még keserűbb!
Ez nekem még keserűbb!*

Csokonai Mihály a *Dorotya I.* könyvében írja:

*Ím a toponári zsidók békerülnek
És muzsikájukkal a helyükre ülnek*

Ugyanott a *II.* könyvben olvassuk:

*Megpendül egyszerre Izsák száraz fája
Zengő szerszámokkal kíséri bandája.*

Alább pedig ezt a két sort:

*Rá rándítja Izsák pengő muzsikáját
S a Palatinusnak elkezdí nótáját.*

A nádorra tett célzás nem véletlen. Az óbudai zsidó temetőben nyugszik *Finály Ansel*, egykori nagy tehetségű karnagyja a palatinus udvari zenekarának. Érdemei jutalmul házat kaptak a zenészei, az un. „Freihaus”-t, a Föld- és Szőlőkert-utca sarkán. Híres „zsidó cigányokat” a legújabb időkben is ismerünk. A legtehetségesebbek közül való Fehér Poldi, a szegedi Kukac-banda korrepetitora. 1878-ban a párizsi világiállításon a párizsi zeneművészek zsűrije egyhangúlag a Fehér Poldi bandájának ítélte oda a kiállítás nagy aranyérmét a *Repülj fecském* és a *Rákóczi-induló* virtuóz interpretálásáért, amelyhez még egy tiszta aranyból vert, háromezer forintot érő koszorút is kapott. De a bandája összeveszett a koszorún, mert levelekre szedve akarták egymás között szétoztani. Fehér Poldi úgy háritotta el a perpatvart, hogy a koszorút szülővárosának, Szegednek ajándékozta. Egész a háborúig meg is volt a Somogyi Múzeumban.

Kedvelték a zsidók ezeket a dallamokat akkor is, ha valódi cigányok játszották. Például az óbudai Szimhát Tora ünnepségen megrendelt cigányzenekar húzta a zsinagóga előtt. Ismert és népszerű volt a maga korában Jajtelesz Ignác, a *Fekete szem éjszakája* és a *Nincsen párja a faluban Kerek Pistának* című magyarnóták szerzője.

1840 körül született Prágában, ahol apja zsidó kántor volt. Már az öreg Jajtelesz is híres volt zenei tudásáról. Egyházi zenét pedig Sultzeren kívül nemigen írtak nála szobor. A fia azonban felülmúlta az apját. Már tizenhat éves korában valósággal anatómiai csoda volt Jajtelesz Ignác füle. Híres volt arról, hogy egész operákat eljátszott kétszeri hallás után zongorán. Később Bécsbe került az öreg Jajtelesz. Vele ment a fia is. Bécsben képezte ki magát. Tizenhét éves lehetett Jajtelesz Ignác, amikor Budapestre került, – ide hívta meg a zsidó hitközség az apját kantanitónak.

Ebben az időben már híres zongoraművész volt Jajtelesz Ignác. Hangversenyeket adott Budapesten és vidéken, szép sikerrel. Nemcsak mint komponista és zongoravirtuóz lett kiváló, hanem az emlékezőtehetsége is olyan volt, hogy csodaszámba ment. Egy alkalommal fogadásból megcselekedte, hogy a *Faustot* eljátszotta egyszeri hallás után. Azonkívül ötletes is volt. Szellemes társalgó, aki bejáratos lett a

Rosner Vera

A kérdés

Bátyámmal jöttünk hazafelé, a villamoson ültünk egymással szemben. Csöndben néztük egymást. Hirtelen furcsa ötlet jutott eszembe.

– Szeretsz engem? – kérdeztem. Ezt a kérdést, így, vagy egy ügyét odabiggyesztve az elejére, százszor és százszor feltettem a szüleimnek, akik mindig azt válaszolták, hogy: hát persze, akár csak a másokra: ugye mindig szeretni fogsz. A bátyámnak azonban még sohasem tettem fel.

– Nem – válaszolta, komolyan, kicsit megrázva a fejét.

– Nem szeretsz? – kérdeztem megrökönyödve.

– Nem – válaszolta ugyanolyan komolyan.

– Miért nem? – kérdeztem kétségbeesetten.

– Mert... nem.

Nem tudtam többet kicsikarni belőle.

Este elmeséltem az anyámnak, mi történt. – Biztos nem gondolta komolyan – mondta az anyám, de nem nyugtatott meg. Bementem a nagyszobába, hogy a régi fényképek után kutassak, amelyeken olyan ragyogó mosollyal nézett rám a bátyám. Másnap már nem bírtam tovább, és benyitottam a szobájába.

– Te hogy kérezel? – kérdeztem.

– Sehogy – válaszolta, és töltőtollát a papírsebkendőbe törölte a narancssárga függöny alatt..

Szívd vissza

Ez a verekedés nem olyan volt, mint a többi. Az iskolából hazafelé menet történt.

Vili a füves tér szélén állt, egy-két méternyire a hintáktól.

Vera nézte a csodálatosan erős fiút, akivel ki tudja, hogy váltott-e egyáltalán egy értelmes szót egészen addig a napig, és, ahogy a fiú a szemébe nézett, hirtelen elképzelte, hogy két vállra fekteti.

Képzletétől megrészegülten örült mozdulattal alulról hatalmas ökölcsapást mért a fiú állába, ahogyan azt másoktól látta. A fiú nem tántorodott meg, vagy talán mégis, mert estében őt is magával rántotta. Ahogy a fivőn hemperegve bírkóztak, és ott érezte a hátán a fiú erős karját, diadalmas öröm töltötte el; ez a valóság, mégsem, mégsem, mégsem gyengébb, és a fiú gyönyörű szemébe nézett a kék ég alatt.

– Halj meg – suttozta Vili.

Vera halálsápadt volt.

– Szívd vissza – mondta kétségbeesett szorongással.

budapesti gazdag zsidó családokhoz. De univerzális műveltségéért, poéta lelkületéért a 60-as évek magyar írói is becsülték. Annak a kis írói társaságnak, melynek Komócsy József és Ágai Adolf voltak a vezérei, ő is tagja volt.

És ez az ember, aki soha egy árva kukkot meg nem tudott tanulni magyarul, a legszebb magyar dalokat írta. A verset, melyhez zenét írt, nem értette, valahogyan mégis megérezte, mi kell a közönségnek.

Akkor aztán közbe jött valami, „a fekete szem éjszakája”. Szerelmes lett a csúnya kis zsidó. Belebolondult egy szép, fekete szemű leányba... Viszonzatlanul! És úgy látzik, nyelvtudás nélkül is asszimilálódott annyira, hogy az italhoz menekült. Ivásnak adta magát. A baj azonban nem jár egyedül. Hályog nőtt a szemén. Megvakult. Akkor már a zenelecek is megfogytak. A régi ismerősei messziről elkerülték. Jajtelesz pedig zuhlott. Rohamosan süllyedt lejjebb, lejjebb. Végigjárta a pálinkásbutikokat. Egy-két kupica pálinkáért eljátszott egy-egy új nótát egyre zuhlóbb társaságnak, amely gúnyolta és kiröhögte a világtalan zsenit, aki azt hajtogatta, hogy ő egykor híres ember volt. Amikor sokat mondta, ráfogták, hogy eszelős: elmeogyintézetbe került, ott is halt meg a század elején.

Sorsa jól példázza egy zsidó tehetség elkallódását.

Róbert Péter

Az „elveszthetőség” költője

Az egykori könisbergi diák, Johannes Bobrowski (1917 Tilsit - 1965 Berlin) nem sokkal halála előtt így fordult Gregor Laschenhez: „A vers legfontosabb funkciója a beszélgetés, nem ritkán a hallgatás mezsgyéjén.” Hasonlóan fogalmaz „A nyelv” című versének utolsó soraiban: „A nyelv / agyonhajszoltan / fáradt ajakkal / a végtelen úton / a szomszéd otthonába.”

Nem véletlenül használja a „beszélgetés” szót. Martin Buberrel ő is a kor legalapvetőbb követelményét jelöli meg benne. Persze ő már nem mer olyan biztosan fogalmazni, mint hetven évvel korábban Hölderlin / „Beszélgetés vagyunk” /, ám a nagy előd ideálját sosem adta föl. „Klopstockhoz” című versében nyelvét a „feledékeny” ember nyelvének nevezi; tehát éppen nem „szárnyalónak”, hanem vázszerűnek, ahogy szavai mennek „befelé a télbe”.

Szemlélete pontosan megfelel életrajzi és nyelvi múltjának. Az egykori szarmaták földjén nevelke-

dett, Németországnak azon a lengyelek, oroszok és zsidók által is lakott részén, amely ma Oroszországhoz tartozik. A königsbergi gimnáziumi évek után (Hamann városa!) művészettörténetet tanult Berlinben, majd behívták katonának, s éppen szülőföldjére vezényelték harcolni. Az otthon, emberi mivoltunk, illetve a nyelv elvesztésének - elveszthetőségének „élménye” faragott belőle költőt, a szó legemelkedettebb, legvalóságosabb értelmében.

Csupán a remény maradt mindennapi kenyere és bora. Ezért nem hallgatott el, ezért nem adta föl. Ahogyan többször nyomatékosan kifejtette, ez a vékonyka, minden ideológiától mentes remény volt írásainak szükségszerű aranyfedezete. Mert a jó vers egyben a szellemi tisztaság szigete is. Szólaljon meg németül, magyarul, vagy bármilyen más nyelven.

Schein Gábor

Johannes Bobrowski versei

Kimondatlanul

Súlyosan
növekszem lefelé,
gyökereket
nyújtok a földbe,
a mélység vizei
meglelnék, fölkúsznak,
keserű íz nyelvemen - rád
nem tapad föld,
az egek madara,
súlytalanabban
mindig a fény felé,
csak a félelem
tart
a földi szélben.

Eszter

Ez
az én népem.
Mely szétszóratik
a népek között,
s ott ül a kapuban.

Az elvadult arcok
kövein
fölegyenesedik, az
országot
nem bántja, az arany
lángokkal szökik
feje fölé, és hallgat rám:

Ha meghalok,
úgy halok meg, rémülten,
nagyságod
villámokkal űz az egeken át,
s a trombiták
buzgó vére
építi házam.

A nyelv

A fa
nagyobb, mint az éj
a tengerszemek
lélegzetével
a sustorgással
túl a némaságon

A kövek
a láb alatt
világító vércsatornák
régen a porban
mindörökre

A nyelv
halálra űzve
fáradt ajakkal
végtelen úton
a szomszéd otthonába

Schein Gábor fordításai

Könyvespolc

Zaft a pamlagon

(Philip Roth: *A Portnoy-kór*. Fordította: Nemes Anna. Európa Könyvkiadó, 1991, 260 old. 210 Ft.)

Erotica satyrica psychoanalytica judaica. Moralizáló férfimanológ, pornográf poézuhatag, önantiszemita provokációregény. Negyedszázaddal azután, hogy Philip Roth könyve angol nyelvterületen szubkultúrát alapított, végre magyarul is olvasható a *Portnoy's Complaint*.

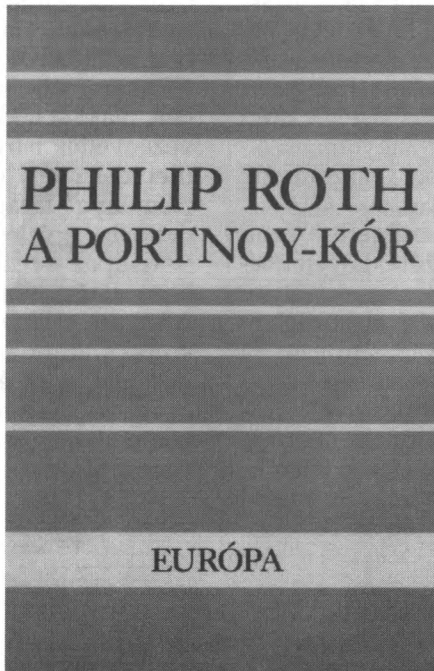
Míg mi itt Kelet-Európában a hatvanas években a *szocialista forradalommal* bibelöltünk, addig New Yorkban egy fiatal jogász, *Alexander Portnoy* – amúgy városi tanácsos és a Columbia Jogi Közlöny szerkesztője – magánéletében a *szexuális forradalom* csatateréin hadakozott. Súlyos sebeket kapott és osztott, több nője volt, mint úkapágik felmenően az összes ósének együttvéve – mégis boldogtalan. Igazi ellenfele azonban nem a fülledt zsidó család, sem pedig a női nem, hanem természetesen saját maga.

Vele tartunk, amikor Portnoy harminchárom évesen torzképpé vájkálja önmagát, családját és egész közösségét, egy *dr. Spielvogel* nevű pszichoanalitikus pamlagán. A zaftos önmarcangoló lélekelemzés során, a szülőellenes értelmezett freudi mitológiától és saját erotikus hőstetteitől Portnoy kritikátlanul megrészegül, így fokozatosan elveszíti azokat a gátlásait, amelyek apja, anyja, felebarátnői – és ön-maga tisztelőre sarkallnak.

Portnoy mesél: régi botrányokat, gyermekidomító szülei és férjvadász szerelmei által rendezett konfliktusokat él át eleven fájdalommal. A gyermekkorából merített epizódok elégségesek valamennyi, a *fiát késsel fenyegetve túletető Zsidó Anya* leleplezéséhez és minden székrekedéses, gyermekét büntudatkeltéssel nevelő biztosítási ügynök Zsidó Apa trónfosztásához.

„Hiszen a szüleinek egyebet sem csinálnak, mint áldozatot hoznak értem.” (27.old.) „Apám feje azért fáj folyton, mert állandóan székrekedése van, székrekedése pedig azért van, mert béltraktusát az Aggály, Félelem és Kudarc Rt. tartja a markában.” (28.old.)

Az ellenfelek sorában aztán *sikszék* jelennek meg, és Portnoy precíz, kegyetlen szavakkal árulja be őket analitikusának. A hetedik szexuális menyországban is zavarja, ha a szeretője nem ismeri ki magát a helyesírásban, így természetesen nem siet a nősüléssel. A fád izraeli nőkkkel viszont az a baj, hogy azok – meglehetősen ideológ-

gikusan – önostorozó gettóhumornak bélyegzik hősünk kiérlelt stílusát.

Portnoy történeteiben nyoma sincs a kötelező faj- és nemközi *udvariasságnak*. De a bizalmasan burjánzó vallási sztereotípiákért és főleg a meztelen nemi előítéletekért nem sok olvasó haragudhat meg, mert a vallomás hiteles, részletes és mulatságos. A faji egyenjóságért dolgozó liberális jogász őszinte órái ezek: minden történetét törzsi-szexuális színekkel ecseteli – de azt is látjuk, hogy ő szenved a legjobban attól, hogy nincs másik palettája, másfajta színekkel.

„Bámulatos! Döbbenetes! Mind egyiknek van pinája! Mindjárt ott, a ruhája alatt.” (98.old.) „Sikszé a mi háznakba soha be nem tette a lábát, punkum. A takarítónő persze sikszé, de ő nem számít, mert fekete.” (79.old.) „Még hogy az én apám sikszékkel dugott? Azt bevallom, ha kényszerítenek, hogy anyámmal dugott... de sikszékkel? Ezzel az erővel egy benzinkutat is leteperhetett volna.” (81.old.)

Emellett Portnoy erkölcsi érzéke túlfajlett. Így szinte keresztre feszíti magát igyekezetében: *férfi* mivoltát (lásd kamaszkori maszturbációfantáziák, gyakran váltott partnerek, grupi és más perverziók), vágyait összhangba akarja hozni a szánalmassá gúnyolt, de mégis-mégis tisztelt morális szabályokkal. Alig kapaszkodunk fel a soron következő valláserkölcsi-filozófiai magaslatra, máris nyakon önti az olvasót a kamasz, a férfi és a női test legkülönbözőbb nyílásaiból illatozó, vagy

nedves halmazállapotban kikívánczó valamilyen zaft vagy más naturália.

„Mindazonáltal teljességgel képtelen voltam távortartani mancsomat a pöcsömtől, mihelyt az nekiindult fölfelé a hasamon.” (21.old.) „A maszturbálás Raszkolnyikovja vagyok.” (23.old.)

Ezt már *de Sade* is így csinálta: hősei a kéj csúcán lihegték el azt, hogy nincs Isten, és akkor, ott ez volt a hab a tortán. Na és? Roth szellemes, ma még nagyhatású könyve is valahogy úgy fog megporosodni, mint de Sade márki írási. Egy idő után egyre több olvasója fogja azt érezni: nem is olyan szexi dolog azt fejtegetni, hogy a kósersági szabályok tényleg, de igazán annyira esetlegesek, mint a tényrajuk négerrek szokásai. És egyre kevesebb ember hátán fog a hideg futkározni attól, hogy Portnoy felszólítja Dr. Spielvogel okleveles pszichoanalitikust, hogy (így, nagybetűvel): „ADJUK VISSZA A ZSIDÓNAK AZ ÖSZTÖN-ÉNT!”. Rendben van, ha annyira akarja, adják vissza neki.

„Ó, ti zsidó barátaim! Büntudat süjtotta, mocskos szájú testvéreim! Édeseim! Társaim! Vége szakad-e valaha is ennek a rohadt hanyódásnak?” (112.old.) „Rögi? Ugyan kinek hiányzik az efféle goj passzió?” (54.old.) „Elegem van már az örökös goj emezből, goj amazból, rosszul vagyok tőle! Kedves szüleim, rokonaim, és barátaim, akik a bár micvóm megünneplésére gyűltetek egybe, ti faszok, ti korlátolt faszok! – ó, hogy *utállak benneteket azért a korlátolt zsidó agyatokért!*” (72.old.)

Portnoy időben és szellemiségben valahol Casanova és Woody Allen között áll. Hasonlít az olasz csábítóhoz, mert erotomán csajozógép, de persze modern kiadásban: gondolati energiájának java része önmaga ellen irányul. Szenved – talán mert gyermekkorának milliányi zsidó tiltása sűrűdik benne a kor szellemével.

Woody Allen a *Portnoy*-regény után néhány évvel tűnt fel a filmvászonon. Közös az önelemzésbe csapó nagyvárosi öngnyű, de Allen figurái kevésbé egocentrikusan és sokkal kisebb szerencsével manővereznek a szerelem veszélyes tájain. Eredetileg a *Portnoy*-ból származik az a híres jelenet, amikor a chaplinesen csetlő-botló zsidó udvarló bemutatkozik protestáns barátnője szüleinek.

Alexander Portnoynak csak azt kívánhatjuk, hogy a terápia során el-el-szabaduló asszociációi – amelyek Mózes idevágó törvényei ellen Dr. Spielvogel Alkotmánybíróságához fellebbeznek – végül a megnyugvás révébe vezessék páciensüket.

Futó Péter

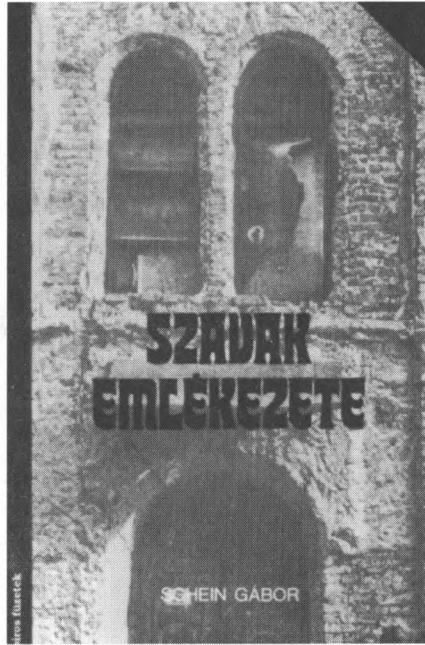
Szemközt a csenddel

(Schein Gábor: Szavak emlékezete. Hungaria – Kráter Kiadó 1992. 85 old., 86 Ft.)

A végéről válik értelmezhetővé Schein Gábor első verseskötete, ha az utolsó ciklusban rendezett verfordításait tanulmányozzuk. Költészetének forrásvidéke a csend felé tendáló, a végső letisztultságot kutató – Paul Celan és Johannes Bobrowski nevével fémjelvezhető – német nyelvű líra.

Tudatos, mi több céltudatos költészet a 21 éves koráig írt verseit most publikáló fiatal szerzőé, aki nem kisebb feladatot rótt magára, mint a megnevezés szakrális aktusa által a szavak „hazavezetését”, szikár pontossággal az egyértelműségig. E nyelvi alapelve mellett a zsidó-keresztény folytonosság hangsúlyozása szolgáltatja gondolkodásának másik alappillért.

Kövek – adja címül a könyv első ciklusának s ezzel formai definícióját nyújtja (egyik verscímén túl) saját verseinek. Egy tömbből pattintott. Csiszolt, lezárt egész mindegyik darabja, mint sivatagban éjszaka tapintott kő, kívül hűvös, végleges, belül még meleg, őrizvén a sugárzást, a teremtő, életető hőt. A vissza nem szereshető, az elveszett múlt, s minden, mi elveszthető, ott sajog soraiban. *Zsinagóga* című versében, (mely először a *Szombatban* jelent meg/, a hagyomány szervességet a nemzedékek láncolatában példázza, s annak elvesztését az elárvuló)

(elárvuló) emlékezőben, aki nem képes élővé tenni a tradíciót. „Itt ültünk minden ünnepkor/kalapban, mint három bölcs,/szóltan egymás mellett: (a nagyapám, az apám meg én./most tíz körmöm/belevájom a fába./A birsal mák illatoznak./Ma nem fújnak sófárt.” (A könyvben az „ültünk” jelen időben áll, ám a vers hangulatából nyilvánvaló, hogy a korábbi közlés a mértékadó.) *Húsvét* című nyolcsorosában a keresztény ünnepet visszaágyaz-

za eredeti kontextusába, s a hazatérést a megváltás univerzális jelképeként értelmezi. „Hidd, hogy véget ér bujdosásunk,/s a pusztából kijutva/föltáruul majd előttünk az ország!” A tradíció és a modernitás ellentéte csak iróniával oldható fel számára, bizonyítja a 137. zsolttárra visszautaló *Fogság*. A decemberi számunkban is megjelent versben a vízvezeték sípolása idézi fel a tudat mélyéből a nagyvárosi bérház falai közé oly kevéssé illő sófár hangját. A *Karácsonyban* egy antropomorf Isten utáni vágya bontakozik ki, ez értelmezi bizonyos fokig a kereszténység iránti vonzalmát. Ugyanakkor a közöset keresi – talán saját hitének kapaszkodóit, amikor a szentváros Siratófalát idézi meg, melynek kövei közé, mert „látta a várost”, maga a történelem ivódott, s talán emiatt hallgat úgy, „mint a jámbor karthauziak.” Egy hasonlat által számára összehibekül a két kultúrkör, s itt valóban létrejön a szerves kapcsolat szöveg és gondolat között. A vers azonban kényes jószág. Ha a mögöttes eszmei kötődés átsüt szövevényén s demonstratív lesz, úgy ez hátrányára szolgál. Ha a későbbiekben sejteti csak a költő, amit most még közvetlenül fogalmaz, verskövei még messzebb szállhatnak.

Mert egy biztos: kemény és súlyos kövek Schein Gábor első kötetének verszövegei. A Dávid-költő ideális fegyverei a csend-Góliáttal folytatott küzdelemben.

(sz. t. g.)

Shefford Budapesten és New Yorkban

Hogy kerül az angliai kisváros ilyen messzire valódi helyétől? Úgy, hogy a *Wesselényi utcai gyerekek* mutatták be, először iskolájuk purimi ünnepén a Judith Grünfeld hasonló című regényéből készített musicalt, méghozzá angol nyelven!

A *Shefford* igaz történeten alapul. Ide menekítettek több tucat gyereket – szinte percekkel a második világháború kitörése előtt – Németországból. Shefford jómódú családjai kezdetben fenntartással, majd rövidesen őszinte szeretettel fogadják be az árvákat, akiket gyötör a szülei utáni vágy és az azok iránti aggodalom. A gyerekek érzelmvilágának megszólaltatása, vallásuk előírásai melletti kitartásuk a regény magva, amit a színpadra állító *színésítettek*: több egymáshoz közeli, mégis különböző korszakot kapcsoltak

össze. Így esik meg, hogy 1939-ben Közép-Európa több országából, így Magyarország városaiból sárga csillogással a mellükön indulnak a gyerekek a biztonságba. Mivel az összes szereplőt, énekest, táncost nem sorolhatjuk fel, azokat a tanárokat, szülőket, diákokat sem, akik a dramatizált szöveg, az angol nyelvű párbeszéd megírásában részt vettek, csupán a „profikat”, az Állami Operaház rendezőjének, *Kelényi Miklós Gábornak*, a zeneszerzőnek, *Kecskeméti Miklósnak* és a betanító tanárnőnek, *Mirjam Kaislernek* a nevét említjük.

Mire tudósításunk megjelenik, az Erkel Színházbeli bemutató után a darabot az Amerikai Alapítványi Iskola több előadásban New Yorkban is előjátszotta.

ve

„Barlangrajzok”

Szinte barlangrajzoknak tűntek Kováts Albert festményei a Budapest Galéria Lajos utcai kiállítótermeiben. A katakombákra emlékeztető, apró helyiségekből álló terem sor falairól egy következő művészegyéniséget ismerhetünk meg, aki a közelmúlt hazai művészetét épp úgy forrásnak tekintette, mint időben és térben távoli korokét. Az eszményi mester, a példakép Vajda volt talán, de ez a mindvégig egységes, izmusok uszályában nem forgolódo képi nyelvezet ugyanolyan biztonsággal merít az aztékok, vagy az ausztráliai őslakók művészetéből, mint a szentendrei iskolából. Többfókuszú művek ezek, hiszen bizonyos távolságtartás nélkül aligha leszünk képesek egységbe gyúrni a kusza formákat. De ha közelebb lépünk, nyüzsgő hangyabolyra emlékeztető látvány ejti rabul tekintetünket. Térképszerű úthálózatok bontakoznak ki arasznyi távolságból, testszövegekben áramló mikroszkopikus képződmények tűnnek fel és buknak le a mélybe. A szavakba nehezen önthető képi fantazmagóriáknak sajátos anatómiai rendszerük van, áttetsző bőrük alatt látjuk lüktető, elrajzolt szívüket. Festmények-e ezek, vagy festészeti alapanyagokra rajzolt grafikák? Nem a besorolás bürokratikus ténye, inkább az érzelmi és a szakmai megközelíthetőség miatt okozott gondot ennek eldöntése.

(m. i.)

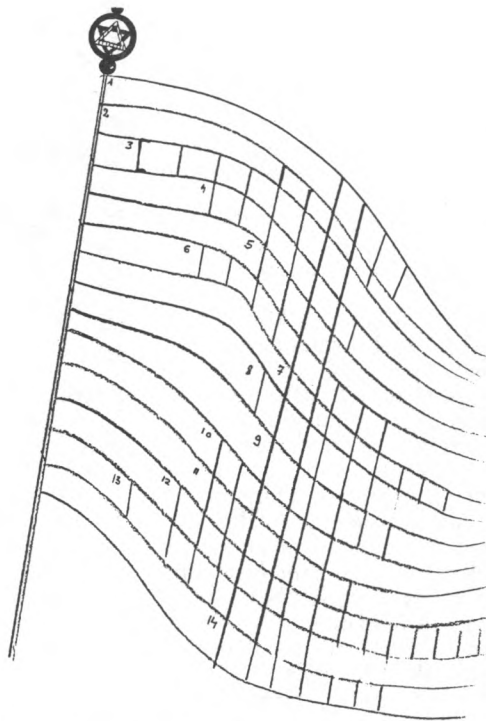

Eszti és Beni oldala

Izrael születésnapja

Májusban ünnepeljük Izrael Állam születésnapját. Ha a helyes válaszokat a megfelelő számmal jelzett sorba írátkod, egy ezzel kapcsolatos héber kifejezést olvashattok függőlegesen. A helyes megfejtést küldjétek be a **Szombat szerkesztőségébe** május 31-ig, ezzel vehettek részt a könyvsorsoláson.

1. Milyen ételhez hasonlítja a Biblia az Ígéret Földjét? (nem tej)
2. Ezt a héber szót keresztények és muzulmánok is gyakran használják imádkozás közben.
3. Ilyen eredetűek voltak az első amerikai zsidó bevándorlók.
4. Ezt a mozgalmat alapította Báál Sém Tov a XVIII. században Lengyelországban.
5. Izrael első miniszterelnökének középső neve.
6. Az egyik Izraellel határos ország.
7. Herzl utóneve magyarul.
8. Egy német dialektus, a volt zsidó társalgási nyelv.
9. Béke héberül.
10. Szerencse héberül.
11. Melyik hegy oldalában van Haifa?
12. Így nevezték azt az akciót, amellyel a jemeni zsidókat mentették Izraelbe.
13. Ősapáink és ősanyáink ebben a barlangban vannak eltemetve. (Ráhel kivételével)
14. A szefárd zsidók nyelve.

Titkosírás

Ha megfejté a titkosírást, megkapod a válaszokat a kérdésekre:

Hol volt az első Cionista Kongresszus?

Ki volt Izrael első államelnöke?

Hány tagja van az Izraeli Parlamentnek, a Kneszetnek?

Ki volt Izrael negyedik miniszterelnöke?

			•	•	•	†	†	†
			•	•	•	†	†	†
			•	•	•	†	†	†
A	B	C	J	K	L	S	T	U
D	E	F	M	N	O	V	W	X
G	H	I	P	Q	R	Y	Z	Á

Tejjel és mézzel folyó Kánaán falatkák

Hozzávalók:

1/4 pohár méz

1/4 pohár nem túl zsíros tej

1/4 pohár mogyorókrém

Keverd össze jó alaposan a mogyorókrémet és a mézet. Állandó keverés mellett öntsd hozzá a tejet, és keverd jól össze. Formáld belőle kis labdacskákat. Hűtsd őket legalább egy órán át, hogy kemények legyenek. A hűtés előtt ízlés szerint bele lehet forgatni őket mogyoródarabkába, vagy csokireszelékbe.

Efrájim Kishon mondásai Izraelről

Izrael olyan kicsi, hogy a neve nem fér el a világtérképen.

Izrael az az ország, ahol az anyák a gyerekeikről tanulják az anyanyelvet.

Ez egy ország, ahol senki nem várja a csodákat, hanem természetesnek veszi őket.

Izrael az az ország, ahol minden ember katona, és minden katona ember.

Ez egy olyan ország, ahol az emberek héberül írnak, angolul olvasnak, és jiddisül vagy arabul beszélnek.

Az oldalt összeállította: Fritz Zsuzsa